

FOLKLOREN KÄYTTÖ MAAKUNTAMUSEOIDEN NÄYTTELYISSÄ

Sari-Maria Lindqvist
Pro gradu -tutkielma
Folkloristiikka
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Toukokuu 2014

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

LINDQVIST SARI-MARIA: Folkloren käyttö maakuntamuseoiden näyttelyissä

Pro gradu -tutkielma 90s., 1 liites.

Folkloristiikka

Toukokuu 2014

Tutkielmani käsittelee folkloren eli suullisen ja henkisen perinteen käyttöä Suomen maakuntamuseoiden näyttelyissä. Tutkimuksessa käsitellään kysymyksiä siitä, mistä näyttelyissä käytettävä folklorea sisältävä aineisto saadaan ja miten sitä muokataan. Lisäksi käsitellään folkloren käyttöön näyttelyissä liittyviä positiivisia vaikutuksia ja pohditaan folkloren soveltumista osaksi museoiden toimialaa. Kysymys folkloren luonteesta ja sen määrittelemisestä on vahvasti esillä tutkielmassa ja sitä käsitellään sekä folkloristiikan että museoiden näkökulmasta. Myös folkloristiikan soveltuminen museoaineeksi on tutkielmassa esillä.

Tutkimus perustuu museoammattilaisten kyselyvastauksista koostuvaan aineistoon. Olen tarkastellut aineistoa kyselyni pohjalta nousevien teemojen valossa. Lisäksi olen esittänyt aineistolle kysymyksiä, joihin saamani vastaukset pohjautuvat aineiston analysointiin lähiluvun avulla. Tutkimusotteeni on hermeneuttinen.

Tutkimukseni tulokset osoittavat sen, että museoiden näyttelyissä käytetään jonkin verran folklorea sisältäviä aineistoja. Folklore koetaan vaikeaksi määrittellä ja erottaa muusta suullisesta aineistosta. Folkloren kuulumisesta osaksi museoiden toimintaa on ristiriitaisia mielipiteitä, mikä pääasiassa johtuu folkloren näkemisestä vastakkaisena asiana faktatiedolle. Folklorea sisältäviä aineistoja saadaan näyttelyyn pääasiassa arkistoista ja aineistonkeruulla. Aineistoja joudutaan muokkaamaan näyttelyyn sopivaksi ja folklorea esitetään eniten äänenä. Folkloren käytön koetaan vaativan resursseja ja osaamista, joita museoilla ei välttämättä ole käytettävissään. Toisaalta folklore voi tuoda näyttelyyn elämyksellisyyttä, inhimillisyyttä, paikallisväriä ja tietoa.

Folklore tuo näyttelyyn positiivista lisää, mutta sitä ei nähdä välttämättömänä osana näyttelyä. Folkloren haasteellisuudesta johtuen aiheesta kannattaa laatia ohjeistuksia ja lisätä museoammattilaisten ammattitaitoa, jotta folklore ja sen potentiaali tunnistettaisiin. Museoalalla toimivilla folkloristeilla voisi olla tässä tärkeä rooli.

Asiasanat: Kansanperinne, kansanrunous, museot, näyttelyt

Sisällysluettelo

1.	JOHDANTO	1
2.	TUTKIMUSAINEISTOT JA -MENETELMÄT.....	7
2.1.	Tutkimusaineiston muodostuminen	7
2.2.	Tutkimusmenetelmät ja reflektointi	10
2.3.	Viittauskäytäntö	14
3.	MUSEO JA FOLKLORE	15
3.1.	Mikä on museo?	17
3.1.1.	<i>Museot tänään ja tulevaisuudessa</i>	22
3.1.2.	<i>Näyttelyt museoiden näkyvimpänä toimintana</i>	24
3.2.	Mitä on folklore?.....	27
3.2.1.	<i>Folkloristit ja folkloren määritelmä</i>	29
3.2.2.	<i>Folklore museoammattilaisten vastauksissa</i>	40
4.	FOLKLORE NÄYTTELYIDEN AINEISTONA.....	44
4.1.	Aineistojen alkuperä	44
4.2.	Aineistojen valinta ja käyttöyhteydet.....	49
4.3.	Folkloreaineistojen muokkaaminen ja käyttötavat näyttelyssä.....	52
4.4.	Folkloren käyttöön liittyviä haasteita.....	54
5.	FOLKLORE MUSEOAMMATTILAISTEN TYÖKALUNA	56
5.1.	Folkloren arvo ja merkitys museoiden näyttelyissä.....	56
5.1.1.	<i>Elämyksellistä ja inhimillistä</i>	62
5.1.2.	<i>Paikallisuus ja murteet etusijalla</i>	66
5.1.3.	<i>Folklore tiedon lähteenä</i>	68
5.1.4.	<i>Folkloren ja museoesineiden suhteesta</i>	70
5.2.	Tarvitaanko folklorea?	75
6.	YHTEENVETO	77
	LÄHTEET.....	82
	TUTKIMUSAINEISTO.....	90

LIITTEET

Liite 1

1. JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani käsittelee folkloren käyttöä Suomen kulttuurihistoriallisten maakuntamuseoiden näyttelyissä. Tutkimukseni perustuu museoammattilaisten näkemyksiin ja kokemuksiin folkloren eli suullisen ja henkisen perinteen käytöstä maakuntamuseoissa. Tutkimuskysymyksenä on selvittää, käytetäänkö folklorea maakuntamuseoiden näyttelyissä. Miten folklorea käytännössä käytetään? Miten sen käyttö huomioidaan? Mitä arvoa folkloreille annetaan museomaailmassa? Miksi sitä ei kenties käytetä? Lisäksi kysyn, miksi folklorea kannattaa käyttää eli mitä mahdollisuuksia se antaa näyttelylle ja mikä merkitys sillä voi olla museokävijöille. Selvitän myös, liitetäänkö folklore yleensä johonkin näyttelyssä käsiteltävään esineeseen, tapahtumaan tai aikakauteen.

Tutkimuskysymykseni on laaja ja tarkoitukseni on esittää yleiskatsaus aiheesta. Tutkielmani johdantoluvussa esittelen tutkimuskysymykseni, omat taustani ja tutkimukseni tavoitteet. Lisäksi olen luonut suppean katsauksen siihen miten folklorea tai folkloristiikkaa on käsitelty yhdessä museoiden kanssa eri lähteissä. Luvussa 2. *Tutkimusaineistot ja -menetelmät* esittelen tutkimusaineistona käyttämiäni kyselyvastauksia ja tutkimusmenetelmiäni. Tutkimukseni rakenne muodostuu kahden yläkäsitteen ja kolmen niihin liittyvän näkökulman ympärille. Yläkäsitteinä ovat folklore ja museo. Folklore on tutkimuksen keskiössä ilmiönä, jonka käyttö ja rajaus ovat tärkeitä kysymyksiä. Museot puolestaan esiintyvät folkloren käytön tapahtumapaikkoina ja vaikuttavat sekä toimintatavoillaan että ideologiallaan käyttötapahtumaan. Sekä folklorea että museota esittelen tarkemmin luvussa 3. *Museo ja folklore*. Kolme näkökulmaa liittyvät prosessiin, jota folkloren käyttö näyttelyssä edellyttää. Folkloren konkreettinen käyttö näyttelyissä, sen koettu funktionaalisuus sekä folkloreen suhtautuminen ovat kaikki keskeisiä ulottuvuuksia folkloren käyttöön otossa osaksi museoiden näyttelyitä. Luvussa 4. *Folklore näyttelyiden aineistona* käsitellään folkloren käyttöä aineistona näyttelyssä. Luvussa 5. *Folklore museoammattilaisten työkaluna* puolestaan keskitytään folkloren henkiseen ja funktionaalisempaan puoleen eli siihen mitä vaikutusta folklorella koetaan olevan kävijäkokemusta ja näyttelyn tiedollista puolta ajatellessa. Tutkimukseni yhdeksi tärkeäksi kysymykseksi muodostui myös se miten folkloreen ja toisaalta myös folkloristiikkaan museoammattilaisten puolesta suhtaudutaan. Luvussa 6. *Yhteenveto* kertaan tutkimukseni tulokset ja esittelen niiden pohjalta muodostuneita näkemyksiäni.

Tutkimukseni sijoittuu sekä folkloristisen että museologisen tutkimuksen alaan. Itse

tutkijana toimin alojen välimaastossa etsien yhteyksiä ja eroavaisuuksia yrittäen ymmärtää asiaa molempien tahojen näkökulmista. Oletan tutkielmani lukijakunnan koostuvan sekä kulttuurintutkimukseen perehtyneistä henkilöistä että museoalan ihmisistä. Koska alat voivat eri osapuolille olla hieman epäselvät, olen esitellyt tutkielmassani kumpaakin monipuolisesti.

Oma kiinnostukseni aihetta kohtaan heräsi yliopisto-opiskeluni toisena vuotena aloittaessani museologian opinnot. Näin museoalalle suuntautuvana folkloristiikan opiskelijana olen hämmentyneenä kuunnellut keskusteluja siitä, ettei folkloristiikkaa välttämättä lasketa museoaineeksi. Osa museoalan toimijoista kuitenkin laskee folkloristiikan opintojen soveltuvan museotyöhön erityisesti jos sivuaineina on muita museoaineita kuten kansatiedettä, historiaa tai arkeologiaa.¹ Toinen hämmennyksen aihe on ollut se, kuinka vähän museologian opinnoissa on käsitelty folklorea ja sen merkitystä museotyössä.² Erityisesti mieleeni on kuitenkin jäänyt museologian opintojen luento, jolla kerrottiin erilaisista suojeltavista rakennuksista. Pyhän Henrikin saarnahuoneesta³ puhuessaan luennoitsija kertoi, ettei voida olla varmoja siitä onko Piispa Henrik todella elänyt tai siitä onko hän edes käynyt Suomessa, kyseisellä paikkakunnalla tai etenkin tässä tietyssä rakennuksessa. Luennoitsijan mielestä muuta perustetta rakennuksen suojelulle ei siis ole kuin sen tutkimuksin osoitettu ikä.⁴ Luennoitsija totesikin, että oikeastaan suojelun kohteena on siis vain kansantarina. Hänen mielestään museaalista arvoa⁵ kohteelle toi vain rakennuksen vanha ikä, mutta ei siihen liitetty laajasti tunnettu kansantarina. Koska itse koen museonäyttelyissä ja museokohteissa kiinnostavimmiksi nimenomaan taustalla vaikuttavan historian ja arkielämään liittyvän folkloren, oli luennoitsijan näkemys mielestäni rajoittunut.

Valitsin tutkimukselleni laajan kysymyksenasettelun siksi, etten löytänyt muita tutkimuksia jotka olisivat käsitelleet nimenomaan folkloren käyttöä museoiden näyttelyissä.

¹ Esim. Kostet 2007, 102: ”Nykyisin pääaineena on yleensä kansatiede (21%), historia (Suomen ja Skandinavian historia, yleinen historia, kulttuurihistoria (18%) taidehistoria (31%) tai arkeologia (5%). Lisäksi pääaineena saattaa olla folkloristiikka tai jokin muu tehtävään soveltuva koulutus (19%).”

² Pihlman 14.03.2012. Sirkku Pihlman kertoi, ettei folklorea ole käsitelty museologian opinnoissa itsenäisenä kohteena. Sitä on mahdollisesti liitetty kerronnallisuuteen ja draaman harjoittamiseen.

³ Kts. Pyhän Henrikin legendasta: Heikkilä 2005. Pyhän Henrikin saarnahuoneesta: Uusi-Seppä 2009; ”Pyhän Henrikin saarnahuone ja sen historiallinen ympäristö”, ”Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY”. Museoviraston www-sivu

<http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=960> (23.1.2014).

⁴ Muinaismuistolaissakaan ei ole mainintaa suullisesta perinteestä ihmisen rakentamiin/valmistamiin muinaisjäännöksiin liittyen. Sen sijaan muinaismuistoksi määritellään ”9) kiinteät luonnonesineet, joihin liittyy vanhoja tapoja, tarinoita tai huomattavia historiallisia muistoja”. (”Muinaismuistolaki”. FINLEX eli Valtion säädöstietopankin www-sivu <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1963/19630295>> (3.4.2012)).

⁵ Museoarvosta kts. Lonkila 2004, 11–17.

Folkloren käytöstä museoissa ei myöskään ole laadittu ohjeistuksia⁶, eikä aiheesta juuri löydy yleistä keskustelua tai artikkeleita. Oman havaintoni mukaan museot kuitenkin jonkin verran käyttävät folklorea näyttelyidensä osana. Lisäksi olen itse museoissa työskennellessäni käyttänyt folklorea sekä osana opastusta että näyttelyn suunnittelussa. Aihetta on tärkeä tutkia ja tuoda esiin erityisesti siitä syystä, että tutkimusta on entuudestaan kovin vähän. Aihe on tärkeä niin folkloristiikan kuin museoidenkin näkökulmasta. On mielestäni tärkeää huomata se, että museoissa käytetään tai voitaisiin käyttää folklorea. Folklorea käytettäessä tulee mielestäni myös muistaa se, ettei se ole vain jostain sattumanvaraista lisäaineistoa vaan folklorea tutkitaan myös tieteellisesti. Folkloristiikan tutkimustulokset auttavat ymmärtämään hyvin sitä, mitä muutakin folklore voi olla kuin vain tekstiä. Folkloren avulla käsitellään ihmisille tärkeitä aiheita kuten identiteettiä, sosiaalisia suhteita, arvoja, luontosuhdetta ja elämäkokemuksia. Folkloren kautta voidaan saavuttaa kertojan kokemuksia aikansa maailmasta ja mentaliteetista.⁷ Folklore tuo esille ihmisen äänen. Viimeaikoina museoalaa on puhuttanut näyttelyjen elämyksellisyys, jota museovierailijat tänä päivänä odottavat museoissa kokevansa.⁸ Uskon, että folkloren tuominen osaksi näyttelyä voisi lisätä näitä kovin kaivattuja elämyksellisyyden kokemuksia. Tutkimukseni tavoitteena on tuoda tietoa museoiden tavoista käyttää folklorea osana näyttelytoimintaa. Folkloren käytön hyödyt ja mahdollisuudet huomioiden voidaan ajatella, että folklorea tulisi käyttää säännöllisesti osana monipuolista museonäyttelyä. Siitä syystä olisi tärkeää tietää miten ja minkä verran folklorea tähän saakka on käytetty. Haluan nostaa folkloristiikan tutkimusalan museo maailman tietoisuuteen ja vahvistaa näkemystä folkloristiikan opintojen soveltuvuudesta museoaineeksi. Tutkimukseni tuo hyödyllistä tietoa sekä folkloristiikan tutkijoille että erityisesti museoammattilaisten työhön. Toivon tutkimukseni herättävän museoammattilaiset yhä enemmän huomiomaan ja tunnistamaan folkloren käytön tapoja ja mahdollisuuksia sekä pohtimaan, miten folkloren käyttöä voitaisiin lisätä ja monipuolistaa.

Etsiessäni tutkimukseni pohjaksi folklorea ja museoita yhdistäviä tekstejä ja tutkimuksia, totesin kentän olevan aika suppea. Museoalalla folkloristiikka koetaan niin eriäväksi alaksi verrattuna muihin museoaineisiin, ettei sitä osata museoissa välttämättä edes ajatella. Kuitenkin sekä suomalaisen folkloristiikan eli kansanrunoudentutkimuksen että museoatteen alku juontaa juurensa 1700- ja 1800-lukujen kansallisromanttiseen ilma-

⁶ Pihlman 14.03.2012. Hänen mukaansa museoiden toiminta on muuten erityisen ohjeistettua, mutta hänen uskoakseen folkloren käyttöön tuskin on ohjeistuksia.

⁷ Esim. Knuuttila 2008.

⁸ Utriainen 2008.

piiriin. *Suomen museohistoria* -kirjassa julkaistussa artikkelissaan *Onko suomalaisella museolla aatteellista perustaa?* Juhani Kostet määrittää museoaatteen uranuurtajiksi Suomessa samat kansakunnan ideologiset herättäjät, jotka olivat vaikuttajina myös kansanrunouden tutkimuksen alkumetreillä.⁹ Ajan uushumanismin kiinnostuksenkohteina olivat kansa ja kansankulttuuri. Fennomanian myötä kiinnostuttiin nimenomaan Suomen kansan historiasta ja kulttuurista. Kiinnostus kohdistui erityisesti kansanrunouteen, jonka nähtiin kertovan suomalaisten myyttisestä menneisyydestä ja edustavan suomen kieltä. Kielitieteen, kansanrunoudentutkimuksen, kansatieteen ja arkeologian parissa kerättiin sekä perinnetietoutta että esineistöä, joiden avulla pyrittiin tutkimaan suomalaisten historiaa ja vahvistamaan kansallista identiteettiä. Materiaalia kerättiin runsaasti. Aineeton materiaali sijoitettiin arkistoihin ja aineellinen materiaali museoihin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansalliset julistukset loivat pohjan suomalaisten museoiden kokoelmaohjelmille ja seura oli etulinjassa myös kansanrunoudentutkimuksen aineistojen keräämisen edistäjänä.¹⁰ Folklorististen aineistojen ja museoesineiden keruu sekä yleisesti kotiseututoiminta nousivat suosituiksi harrastuksiksi. Suomeen syntyi paljon pieniä kotiseutumuseoita ja kotiseutuyhdistysten toiminnassa korostettiin myös folklorististen aineistojen keräämistä.¹¹ Jos folkloristiikan ja museoiden alkutaival Suomessa on ollut näin yhtenäinen, niin miksi ne ovat erkaantuneet toisistaan näin vahvasti? Folkloristiikkaa tai folklorea ei mainita museoita koskevissa kirjoituksissa, ei edes *Suomen museohistoria* -kirjan muissa osissa kuin pari kertaa ohimennen. Myöskään folkloristiikan tieteenalaa koskevissa suomalaisissa kirjoituksissa en muista museoita mainittavan. Syy tähän löytynee siitä, että museoissa on keskitytty nimenomaan aineellisten todistuskappaleiden keräämiseen, säilyttämiseen ja tutkimiseen. Museoiden perustamisvaiheessa esineet itsessään on koettu tärkeiksi, eikä niiden kontekstietoja ole välttämättä osattu arvostaa samoin kuin nykypäivänä. Kansanrunoudentutkimus eli nykypäivänä folkloristiikka puolestaan on muodostunut vahvasti yliopistoissa ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston piirissä harjoitettavaksi tieteenalaksi. Yksi syy folkloristiikan irtautumisesta museoihin liittyvästä toiminnasta on varmasti se, että jo alusta alkaen folkloristiikka on liittynyt vahvasti kielten tutkimukseen. Yliopistossa suomalaista folklorea ja mytologiaa opetti ensimmäisenä suomen kielen ja kirjalli-

⁹ Näitä ovat Daniel Jusleniusta, Henrik Gabriel Porthania, Adolf Ivar Arwissonia, Elias Lönnrotia, Johan Vilhelm Snellmania, Johan Ludvig Runebergia ja Sakari Topeliusta. Kostet nostaa esille erityisesti Henrik Gabriel Porthanin, tunnetun fennofiilin, Turun akatemian professorin, kirjastonhoitajan sekä rahakoelman hoitajan ja kartuttajana. Porthan kannatti uushumanismia ja harjoitti kansanrunouden tutkimusta. Gabriel Porthanista lisää: Tarkiainen 24.2.2000.

¹⁰ Kostet 2010, 17-26.

¹¹ Heinonen 2010, 156-160.

suuden professori M.A. Castren 1850-luvulla. Hänen jälkeensä suomen kielen professoriksi tuli Elias Lönnrot, joka myös muokkasi ainetta omanlaisekseen. Vasta vuonna 1888 folkloristiikasta tuli oma aineensa, kun Kaarle Krohn nimettiin Helsingin yliopiston suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen dosentiksi ja myöhemmin professoriksi.¹² Museoiden keskittyessä vain esineisiin ja folkloristiikan keskittyessä kieleen ja kansanrunouteen ei alojen välillä todella ole ollut paljon yhteistä. Nykypäivänä museot kuitenkin esittelevät historiaa ja kulttuuria laajemmin kuin vain esineiden kautta. Samoin folkloristiikassa tutkitaan kansanrunouden lisäksi laajasti erilaisia kulttuurisia ilmiöitä. Museoilla ja folkloristiikalla on monia yhteisiä kiinnostuksen kohteita, joista voisi mainita muun muassa kulttuurin, perinteet, identiteetin, taiteellisuuden, monikulttuurisuuden ja kulttuurien kohtaamisen, kansanomaisen mentaliteetin ja eri ryhmien perinteet, kuten lastenperinteen. Pohja yhteiselle tulevaisuudelle on siis olemassa.

Alojen lähentyminen on jo osittain huomattu museoalalla. Esimerkiksi pyrkimystä folkloren huomioimiseen on Lapin maakuntamuseon maakunnallisessa *Raito* -nimisessä museolehdessä ilmestyneessä Anna-Riikka Lavian kirjoituksessa *Perinteen monet elämät*, jossa hän muun muassa puhuu SKS:n Kansanrunousarkistosta hedelmällisenä tiedonlähteenä. Lisäksi hän viittaa Lauri Hongon teoriaan folkloren toisesta elämästä ja esittää muutaman Kansanrunousarkistosta poimimansa sananparren.¹³ Erityisesti lapset näyttävät otollisena kohteena museoiden folkloren käytölle. Esimerkiksi Pohjanmaan museon lapsille suunnattu värikäs sarjakuvavihko *Olipa kerran museo... Pohjanmaalla*, jonka tarkoituksena on kertoa pohjanmaan historiasta, sisältää runsaasti folklorea.¹⁴ *Elore* -verkkolehdestä puolestaan Pohjois-Karjalan museon amanuenssi Erkki Matikainen on artikkelissaan *Kummitusjutut ja uskomustarinat nuorten perinteessä* kertonut omasta lasten ja nuorten uskomusperinnettä koskevasta pro gradu -tutkielmastaan ja sen perusteella rakennetusta näyttelystä.¹⁵

Myös jotkut folkloristit ovat löytäneet museon. Esimerkiksi kerronnallisuutta on tutkinut Turun linnaan liittyen Petja Aarnipuu folkloristiikan väitöskirjassaan *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilanaja* Aboa Vetus -museoon liittyen Åbo Akademiassa opiskellut John Björkman pro gradu -tutkielmassaan *Museet berättar. Folkloristiska per-*

¹² Virtanen 2000, 15-16; Apo Satu 4.5.2001.

¹³ Lavia 2005, 37-40.

¹⁴ Peltoniemi ja Pohjanmaan museo 1993.

¹⁵ Matikainen 2004.

*spektiv på historia och museiutställningar.*¹⁶ Eloressa ilmestyneessä katsausartikkelissaan *Folkloristi museossa* Pekka Virtanen kertoo omista kokemuksistaan 1980-luvulla folkloristiikkaa opiskelleena ja museoalalle päätyneenä kulttuurialan ammattilaisena. Muutos 80-luvun ilmapiiristä tähän päivään on ollut suuri, eikä folkloren asema museoaineena ole ollut itsestäänselvyys.¹⁷ Virtanen kokee folkloristiikan kuitenkin tuovan nykypäivän museotyöhön monia näkökulmia ja työtapoja. Erityisesti folkloristisissa teemoissa folkloristin tietämys on kohdallaan. Perinteen keruu tunnetusti on folkloristien vahvuusalue ja sitä tehdään myös museoissa. Museoissa tehtävä tutkimus, myös esinetutkimus, ovat asioita, joita myös folkloristiikkaa opiskellut ammattilainen osaa tehdä. Museoiden toiminta itsessään olisi Virtasen mielestä hyvä tutkimuskohde myös folkloristeille:

Viestinnän näkökulmasta on jonkin verran tutkittu näyttelyjen kieltä ja sisältöä. Myös folkloristiikan näkökulmasta näyttelyt kuten laajemmin koko museon toiminta voi tarjota hyviä tutkimuskohteita. Jos haluaa nostaa esiin nimenomaan folkloristisen kompetenssin, niin lipunkantajan rooliin on kuulunut esimerkiksi alaa lähellä olevien teemojen (kansanusko, ”henkinen perinne”), perinnelajien (tarinat, sadut jne.) tai esitystapojen (esimerkiksi ääni) huomioiminen. Laajemmat perspektiivit löytyvät kuitenkin muualta. Esimerkiksi narratologiset ja sitä lähellä olevat lähestymistavat ovat mielenkiintoisia sekä näyttelyjen koostamisen kannalta että tutkittaessa näyttelyjen tai yleensä museotoiminnan sisältöjä (ks. esim. Aarnipuu 2008, Hatakka 2007).¹⁸

Myös museot ovat ottaneet käyttöönsä tarinan ja tarinallisuuden, joiden monet ulottuvuudet nimenomaan folkloristit tuntevat. Virtanen toteaa perinneaineiden museaalisisissa rajapinnoissa olevan väljentämisen varaa ja että museoissa tarvitaan myös folkloristista asiantuntemusta.¹⁹

¹⁶ Aarnipuu 2008; Björkman 2004.

¹⁷ Jo 80-luvulla folkloristiikkaa pyrittiin folkloristiikan opiskelijajärjestön NEFA:n ja Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitoksen toimesta tuomaan osaksi museotyöhön pätevöittäviä museoaineita. Suomen museoliiton keskushallitus ei kuitenkaan katsonut voivansa suositella ”kansanrunouden korvaavan perinteellisiä esineellistä kulttuuria tutkivia tieteenaloja, koska eri tieteenhaarojen liittymisessä museoalaan ei ole kysymys siitä, miten ne mahdollisesti hyödyttäisivät museotyötä, vaan siitä, missä määrin ne käyttävät hyväkseen museoihin tallennettua esineellistä materiaalia. Helsingissä huhtikuun 8. päivänä 1982. Jorma Heinonen pääsihteeri.” (Saressalo 1982, 5.)

¹⁸ Virtanen 2009, 6; Aarnipuu 2008; Hatakka Mari 2007.

¹⁹ Virtanen 2009, 9.

Jos museot kiinnostavat folkloristeja ja museoista löytyy myös folkloristeille sopivia tutkimuskohteita, niin asiaan kannattaa ehdottomasti kiinnittää huomiota. Oma tutkielmani antaa omalta osaltaan vastauksia myös folkloristiikan soveltuvuudesta museoaineeksi. Jos folklorea halutaan käyttää museoiden näyttelyissä ja mikäli näyttelyssä pyritään myös folkloren osalta esittämään vain tutkittua tietoa, niin silloin folkloristisella tietämyksellä on suuri merkitys. Folkloristi tuntee alansa aineistot, arkistot ja tutkimukset sekä taitaa kentältä keräämisen taidon. Folkloristi osaa myös kertoa sen, miksi esimerkiksi jokin sananparsi on kulttuurisesti arvokasta ja mitä se kertoo käyttäjästään. Ehkäpä tutkielmani innostaa pohtimaan vielä tarkemmin folkloren käyttöä museoissa ja folkloristiikan soveltuvuutta museoaineeksi. Millainen asema folklorella on museoiden näkökulmasta ja voisiko se olla myös erilainen?

2. TUTKIMUSAINESTOT JA -MENETELMÄT

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineistoni muodostumista ja aineiston tutkimiseen käyttämiäni tutkimustapoja. Lisäksi tarkastelen kriittisesti kokoamaani aineistoon sekä omaan tulkintaani vaikuttaneita seikkoja. Esittelen myös aineistolainauksissa käyttämäni viittaustapaa.

2.1. Tutkimusaineiston muodostuminen

Kokosin tutkimusaineistoni itse lähettämällä aiheeseen liittyvän kyselyn²⁰ Suomen kulttuurihistoriallisiin maakuntamuseoihin. Tutkimusaineistoni muodostuu 23 kyselyvastauksesta sekä yhdestä kyselyn pohjalta tehdystä litteroidusta puhelinhaastattelusta. Aineisto on arkistoitu Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen arkistoon. Tutkimukseni kohderyhmäksi valitsin maakuntamuseot, sillä halusin saada koko Suomen kattavan kuvan ammatillisesti hoidettujen museoiden osalta. Lähetin kyselyni sähköpostitse jokaiseen kulttuurihistorialliseen ja historialliseen maakuntamuseoon, joita on yhteensä 21 kappaletta ympäri Suomea. Olen kiitollinen siitä, että sain lopulta vastauksen kaikista Suomen maakuntamuseoista. Tältä osaltaan täydellinen tutkimusaineisto lisää tutkimuksen validiteettia. Lisäksi sain muutamasta maakuntamuseosta useammankin vastauksen,

²⁰ Kysely on tutkimuksen liitteenä *Liite 1*.

mikä myös lisää tutkimusaineiston arvoa, sillä maakuntamuseot tänä päivänä eivät välttämättä tarkoita vain yhtä ja tiettyä museota ja työyhteisöä, vaan voivat olla useamman eri aiheeseen erikoistuneen museon kokonaisuus.

Toivoin kyselyni saavuttavan kussakin museossa henkilön tai henkilöt, jotka kustakin museosta koettaisiin sopiviksi vastaamaan aiheeltaan hieman haasteelliseenkin kyselyyni. Sähköpostiviestissäni ehdotin, että parhaiten kyselyyni kykenee vastaamaan henkilö joka on tekemisissä näyttelyn sisällön ja/tai rakentamisen suunnittelussa. Ajattelin näyttelyiden kanssa työskentelevien henkilöiden soveltuvan parhaiten vastaamaan kyselyyni, jonka kohteena kuitenkin ovat nimenomaan näyttelyt. Lisäksi ajatuksena oli, että kyselyyn vastaavat henkilöt todennäköisesti ovat kiinnostuneita aiheesta ja saisin enemmän materiaalia folkloren käyttöön liittyvistä syistä ja tavoista. Osa vastaajista koki olevansa vääriä henkilöitä vastaamaan kyselyyni ja yksi vastaaja pohti, että voiko vastauksen perusteella edes tehdä tieteellistä tutkimusta. Kaikilla vastaajilla kuitenkin oli jonkinlainen käsitys folkloresta ja sen käytöstä näyttelyissä. Jokaisen vastauksen mukana nousi esille jokin uusi näkökulma.

Kyselyssäni toivoin vastaajien kertovan nimensä, edustamansa museon nimen, työtehtävänsä ja työnimikkeensä sekä koulutuksensa. Pyysin näitä tietoja siksi, että tutkimukseni kannalta koin tärkeäksi tietää erityisesti vastaajien tämänhetkiset työtehtävät ja koulutuksen. Tämä on tärkeää siksi, että vastaajien taustat vaikuttavat jonkin verran siihen, miltä kannalta kyselyyn vastataan. Esimerkiksi arkeologiaa opiskelleella museonjohtajalla voi olla folkloresta ja sen käytöstä näyttelyssä erilainen näkemys kuin folkloristiikkaa opiskelleella näyttelypedagogilla. Koska vain pieni osa vastaajista kertoi koulutustaustaansa, en huomioi vastaajien taustoja vastauksia analysoidessani. Vastaajakajauman tarkastelu on kuitenkin mielenkiintoista siitä syystä, että kyselyssäni toivoin vastaajan olevan kustakin museosta henkilö, jolla olisi eniten kompetenssia vastata kyselyyni. Koulutukseltaan suurin osa vastaajista oli filosofian maistereita, mutta joukosta löytyi myös muun muassa humanististen tieteiden kandidaatti, filosofian kandidaatti, filosofian lisensiaatti ja filosofian tohtori. Opiskeluaineensa kertoneet ovat opiskelleet suomalaista ja vertailevaa kansatiedettä, arkeologiaa, suomen historiaa ja kansanmusiikkia. Työnimikkeeltään vastaajista löytyi sekä tutkijoita, intendenttejä, amanuensseja, museon ja museotoimen johtajia, museolehtoreita että museoassistentti ja muita yksittäisiä työnimikkeitä. Vastaajien työtehtävät sijoittuivat suurelta osin näyttelytoimintaan ja yleisötyöhön, tiedotus- ja markkinointityöhön sekä johtamiseen. Koska vastaajien

työurien pituudet yhdessä museossa ja yhdessä tehtävässä voivat vaihdella paljon, ei vastaajan tämänhetkinen työtehtävä ole määrittävä tekijä kyselyyn vastaamisessa.

Lähtetämäni kysely sisälsi kahdeksan varsinaista kysymystä, joissa lähestyin folkloren käyttöä näyttelyissä monelta eri kannalta. Toivoin monipuolisten kysymysten sekä helpottavan aiheen lähestyttävyyttä että monipuolistavan vastauksia. Pelkän avoimen kirjoituspyynnön pyytäminen aiheesta ”folkloren käyttö maakuntamuseoiden näyttelyissä” olisi varmasti karsinut sekä vastaajia että vastausten monipuolisuutta. Koska en ole löytänyt vastaavaa tutkimusta, halusin kartoittaa kaikki folkloren käyttöön näyttelyissä liittyvät puolet. Alkuperäinen suunnitelmani olikin kerätä aineistoni haastatteluun ja vierailuun museoissa havainnoimassa, mutta se olisi ollut liian työlästä pro gradu -tutkielman kokoa ajatellen. Monipuolisen kyselyn keinoin kykenin kuitenkin saamaan vastauksen kaikista maakuntamuseoista. Vastausten samanlainen rakenne ja pituus helpottivat analysointia. Kyselyvastauksista muodostuva aineisto oli riittävä vastaamaan tutkimuskysymyksiini.

Ohjeistin vastaajia siten, että vastausten pituus ja tyyli saivat olla täysin vapaat. Pyysin vastaajia kuitenkin numeroimaan vastauksensa kysymyksiä vastaavalla numerolla. Vastausten numerointi helpotti analysointia ja tulkintaa, mutta ei lopulta vaikuttanut siihen kovinkaan paljoa. Sen sijaan se saattoi rajata vastauksia ja niiden sisältöä, mikä suinkaan ei ollut tarkoituksena. Toiveena nimenomaan oli saada selville vastaajien mielipide ja kokemukset, sekä uusia näkökulmia aiheeseen. Tästä huolimatta sain monipuolisia vastauksia ja näkökulmia, joita en itse ollut etukäteen ajatellut. Myös joidenkin kysymysten rajaavuus tuli ilmi, kun vastaajat huomauttivat laajemmasta näkökulmasta. Yksi tällainen oli kysymykseni folkloren ja museoesineen suhteesta, jonka olisi voinut laajentaa koskemaan muitakin näyttelyn elementtejä, kuten valokuvia ja pienoismalleja. Vastaukset ovat pääasiassa lyhyitä ja yleisluontoisia. Muutamissa vastauksissa oli esimerkkejä folkloren käytöstä joko jo menneessä, nykyisessä tai tulevassa näyttelyssä. Nämä esimerkit olivat todella tärkeitä ja paikallaan täydentämään teoreettista ja yleistä pohdintaa. Käytännön esimerkkien löytäminen oman museon näyttelyistä koettiin vaikeaksi ja jotkut vastaajat pohtivat, olenko edes kiinnostunut käytännön esimerkeistä ja pitääkö niiden koskea vain tämänhetkisiä näyttelyitä. Esimerkkejä oli kuitenkin löydetty hyvin ja monipuolisempi ohjeistus vastaamiseen olisi varmasti tuonut vastauksiin lisää esimerkkejä.

Kyselyni muodostui kahdeksasta aiheita eri tavoin lähestyvistä kysymyksistä. Pysin kysymysten kohdalla siihen, että ne ohjeistuksesta huolimatta olisivat mahdollisimman avoimia. Tarkoituksena oli tutkijana asettua ”tyhjän oppilaan asemaan”, ihmetellä ja kysellä tyhmiäkin kysymyksiä. Jos aineisto olisi kerätty haastatellen, olisi metodi varmasti toiminut paremmin. Kyselyni oli siis pääasiassa teemakysely, jossa esitettiin useampia samaa teemaa koskevia kysymyksiä. Myös kysymysten teemarunko oli valmiiksi jäsennelty siten, että laajempaa kokonaisuutta koskevat kysymykset olivat ensimmäisinä ja yksittäisempiä vastauksia vaativat kysymykset myöhemmin.

Laatimani kysely antoi vastauksille valmiit raamit, joissa vastaajat vastasivat suoraan kuhunkin erilliseen kysymyskohtaan. Kussakin kysymyskohdassa oli oma teemansa jonka kautta asiaa lähestyttiin. Olen myös tutkimuksessani huomioinut kaikki kysymykset, sillä tarkoitukseni on hahmottaa folkloren käyttöä museoiden näyttelyissä kokonaisuutena, eikä tarkastella vain yhtä siihen liittyvää puolta.

2.2. Tutkimusmenetelmät ja reflektointi

Tutustuin aineistooni aluksi lukemalla vastaukset läpi saadakseni kokonaiskuvan aineistosta. Vastaukset ovat lyhyitä ja monilta osin samanlaisia, mutta niissä on myös merkittäviä eroja. Olen noudattanut hermeneuttista lähestymistapaa käydessäni läpi aineistoa. Aineistosta nousee esiin erilaisia teemoja, jotka mukailevat kyselyni kysymyksenasetteluja. Kirjasin teemat ylös ja luin kyselyjä niitä silmällä pitäen. Analysoidessani aineistoa kysyin aineistolta kysymyksiä yksi kerrallaan. Ensimmäisenä kysyin mitä vastaajat näkevät folkloren olevan eli miten folklore näyttäytyy vastauksissa. Muut aineistolle esittämäni kysymykset olivat samoja jotka esitin kyselyssäni. Vaikka vastaajat olivat vastanneet yhteen kysymykseen kerrallaan, en omassa analyysissäni keskittynyt vain niiden kohtien vastauksiin. Vastausta analysoidessani etsin vastauksia kysymykseeni koko vastaustekstistä, vaikka saman kysymyskohdan vastaus usein antoi laajimman näkemyksen. Vastauksista poimin yksittäisiä sanoja, teemoja, lauseita ja kappaleita jotka vastasivat kysymykseeni. Tein analysoimistani kohdista listat, joihin myös merkitsin sen kuinka monessa vastauksessa sama asia ilmeni. Myös eroavaisuudet olen nostanut aineistosta esille. Käsittelin kutakin vastausta omana tekstinään, mutta loin kaikkien vastausten pohjalta yhden käsiteltävän kokonaisuuden. Luin vastaukset moneen kertaan ja jokaisella kerralla löysin aineistostani uusia asioita. Lukemistapani muistuttaa lähilu-

vun metodilla toteutettua lukemista, jossa tekstiä luetaan monin eri tavoin ja useaan kertaan. Eri kerroilla tekstistä löytyy uusia näkökulmia ja lukemisen lomassa tehdään merkintöjä havaituista löydöksistä. Löydöksiä tulkitaan omin sanoin. Tekstistä myös hahmotetaan eri tasoja, joita ovat sanastollinen ja lausetaso sekä kokonaisrakenne.²¹

Olen teemoitellut aineistoani.²² Teemoja ovat folkloren alkuperä, materiaalien valikointi, materiaalien muokkaus, folkloren käyttötapa näyttelyssä, folklore äänenä, folklore elämyksellisyyden lisääjänä, folklore viihteenä, folklore tietona, folklore ja paikallisuus, folklore yksilöllisenä ja yhteisöllisenä perinteenä, folkloren liittyminen esineisiin sekä folkloren puuttuminen näyttelystä. Aineistosta nousi esiin myös kaksi teemaa, joita vastaajat ovat käsitelleet ilman, että niihin olisi viitattu kyselyssä. Nämä ovat folkloren kuuluminen osaksi museoiden toimintaa ja siihen liittyen folkloren ja faktatiedon ristiriitaisuus. Kysymystä folkloren käytöstä museossa käsittelemieni teemojen pohjalta käsittelyluvuissa *4. Folklore näyttelyiden aineistona* ja *5. Folklore museoammattilaisten työkaluna*. Olen käsitellyt aineistoa eri teemojen pohjalta ja eritelty siitä sekä tyypillisiä, useassa vastauksessa esiintyviä elementtejä, että poikkeavuuksia. Olen hajottanut aineiston useisiin pieniin osiin, joista olen koonnut uuden kysymykseen vastaavan kokonaisuuden.²³ Tulkintani on perustunut siihen millaisia sanoja on käytetty ja minkälainen sävy vastauksessa on ollut. Analyysin tuloksena saamiani yksittäisiä huomioita olen tulkinnut kontekstiaan eli vastausta ja toisaalta myös muita vastauksia vasten. Myös oma arveluni vastausten mahdollisista taustoista on varmasti vaikuttanut tulkintaan, minkä pyrin tuomaan esille myös aihetta käsitellessäni. Otteeni vastausten tulkintaan on ollut hermeneuttinen eli ymmärtävä. Hermeneuttinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkimuskohdettaan ja antamaan tilaa tämän tulkinnalle, mahdollisesti jopa kysymään vain tutkittavan mielipidettä. Ymmärtämisen tapana on hermeneuttinen menetelmä, jonka työkaluna toimii hermeneuttinen kehä: tutkijan ymmärrys kehittyy ja muuttuu kontaktissa tutkimuskohteen kanssa. Tutkimuksessani olen kiinnostunut nimenomaan museoammattilaisten näkemyksistä ja kokemuksista. Tulkinta on kuitenkin aina tutkijan oman prosessoinnin tulosta ja sen tuleekin olla, sillä tutkimustulosten tulee olla muutakin kuin vain asian toteamista sellaisena kuin se ensilukemalta näyttäytyy.²⁴

²¹ Pöysä 2010.

²² ”Teemoittelu”, ”KvaliMOTV”. Menetelmäopetuksen tietovarannon www -sivu. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html> (1.11.2013).

²³ ”Sisällönanalyysi”, ”KvaliMOTV”. Menetelmäopetuksen tietovarannon www -sivu. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html> (1.11.2013).

²⁴ Hermeneutiikasta kts. Gadamer 2004; Tulkitsevasta antropologian käytöstä kyselyvastauksien tulkinnassa kts. Laurén 2006, 32-35.

Vaikka tutkimustulokset perustuvat vastaajien näkemyksiin, olen itse tutkijana nostanut aineistosta nousevat teemat esille, luonut niistä kysymyksiin vastaavia kokonaisuuksia ja asettanut eri näkemyksiä sisältävät vastaukset keskustelemaan keskenään.

Tutkimustuloksia tarkasteltaessa on huomattava, että koska laatimani kysely oli esimerkkejä antava ja tiettyjä kysymyksiä kysyvä, on sillä ollut vaikutusta vastauksiin ja niiden rakenteisiin. Sekä kyselyssä antamani tiedot että vastaajien omat taustatiedot ovat vaikuttaneet vastauksiin. Museoammattilaisille suuntaamassani kyselyssä mainitsin joidenkin kysymysten lopussa esimerkkejä muun muassa folkloren genreistä ja folkloren mahdollisuuksista näyttelyrakentamisen kannalta. Tarkoitukseni oli antaa vastaajille ajattelua virittäviä esimerkkejä. Pelkkä folkloresta ja sen vaikutuksista puhuminen olisi ollut liian teoreettista, koska tutkimukseni tarkoituksena kuitenkin on selvittää myös käytännön esimerkkejä folkloren käytöstä näyttelyissä. Antamani esimerkit tulee ottaa huomioon kyselyn vastauksia tarkasteltaessa, sillä ne ovat vaikuttaneet vastausten sisältöön. Jotkut vastauksista on kirjoitettu suoraan antamieni esimerkkien varaan ja toisissa ei niihin ole juuri viitattu. Esimerkiksi valitsemillani folkloren genreillä halusin osoittaa folkloren monimuotoisuutta. Folkloren mahdollisista merkityksistä antamani esimerkit valikoituivat oman museologian opintojeni kautta saamani ymmärryksen pohjalta. Kyselyssä esittämiäni kysymyksiä olivat:

- 1) Käytetäänkö museonne näyttelyissä folklorea? Miksi sitä käytetään /miksi sitä ei käytetä?
- 2) Koetteko suullisen perinteen kuuluvan osaksi näyttelyä tai muuten museoiden toiminta-alaan? Miksi /miksi ette?
- 3) Mikä merkitys folklorella on näyttelyssä ja mitä se tuo mukanaan (esim. elämyksellisyys, tieto, viihdearvo, museaalinen arvo, alueelliset erot)? Missä folkloren puute mahdollisesti näkyy?
- 4) Millainen on folkloren ja näyttelyesineen suhde?
- 5) Minkälaiset suullisen perinteen lajit ovat edustettuina (esim. kalevalainen runous, kansanlaulut, uskomukset, huumori, nykytarinat)?
- 6) Miten folklorea tuodaan osaksi näyttelyä (esim. tekstinä, videolla, äänenä)? Liittyykö folkloren käyttöön joitain haasteita?
- 7) Mistä näyttelyssä käytettävä folklore saadaan (esim. arkisto, esineiden kontekstiotiedot, haastattelut, tutkimuskirjallisuus) ja muokataanko sitä ennen näyttelyyn sijoittamista?

- 8) Pyritäänkö näyttelyyn sijoitettava folklore valitsemaan samalta aikakaudelta kuin näyttelyn esineet/ teema?
- 9) Muuta aiheeseen liittyvää/ vapaa sana.

Myös kyselyn alussa antamassani folkloren määritelmässä mainitsin muutamia folkloren mahdollisesti sisältämiä elementtejä, jotka myös näkyivät osassa vastauksia.

Kyselyni alussa määrittelin folkloren näin:

Termillä folklore tarkoitan suullista ja henkistä kulttuuriperintöä, jonka pääpiirteitä ovat suullinen periytyminen, anonymiteetti, yhteisöllisyys, kansanomaisuus ja kaavamaisuus. Folklore sisältää usein ajallista kerrostuneisuutta sekä elementtejä kertojan sen hetkisestä arkielämästä, yhteisön arvoista ja elinympäristöstä. Folklorena en käsitä näyttelyissä käytettyä kerronnallisuutta, näyttelyä varten keksittyä kertomusta tai historian kertontaa.

Koska yksi kiinnostukseni kohteista tässä tutkimuksessa on se, mitä museoammattilaiset käsittävät folkloren olevan, valitsin tämän määrittelyn suuntaviivaksi kyselyn vastaajille. Mielestäni määritelmä sopivasti sekä rajaa että kertoo siitä minkä tyyppisiä folkloretuotteet voivat olla. Kyselyssäni käytin käsitteitä folklore, sekä suullinen ja henkinen kulttuuriperintö. Kahden jälkimmäisen käsitteen pois jättäminen olisi mielestäni supistanut määritelmää ja tutkimusaiheen ymmärtämistä, sillä katson folkloren sisältävän sekä henkisiä että suullisia aineksia. Lisäksi oletin vastaajien tunnistavan ainakin yhden esittelemistäni käsitteistä, minkä toivoin helpottavan aiheen lähestymistä. Toivoin myös, ettei kyselyssä käyttämäni folkloren määritelmä olisi liian rajaava, vaan jättäisi tilaa vastaajien näkemyksille. Osasta vastauksia kuitenkin käy ilmi, että antamani määritelmä on koettu liian vahvaksi, rajaavaksi ja teoreettiseksi. Osa vastaajista kertoi olevansa epävarmoja siitä, vastaavatko heidän esille nostamansa näyttelyn elementit tarkoittamaani folklorea tai totesivat, ettei sitä löydy sellaisena kuin minä sen määrittelin.

Kati Mikkola on kirjoittanut kyselytekstin vaikutuksesta vastausten teemavalintoihin ja kielenkäyttöön omassa tutkimuksessaan. Hän huomauttaa, että on tärkeää huomioida tutkittavien oma ääni tutkimuksessa ja hyväksyä heidän todellisuutensa, eikä vääristää sitä tutkimuksen tarpeisiin paremmin sopivaksi. Mikkola on itse vastannut vaatimukseen liittämällä tekstiinsä runsaasti aineistositaatteja, luoden näiden välille dialogia. Hän

kuitenkin on sitä mieltä, että tutkijan ääni joka tapauksessa kuuluu ja sen pitääkin kuulua tutkimuksessa. Tutkijan kohdettaan ja aiheensa rajausta koskevat valinnat ovat Mikkolan mielestä väistämättä kannanottoja asiaan ja samalla myös eettisiä valintoja. Mahdollisimman totuudenmukaisiin tutkimustuloksiin päästäkseen Mikkola on selvittänyt tarkkaan omat henkilökohtaiset ja tutkimukselliset lähtökohtansa, tutkittavien maailmankuvaan vaikuttavat tekijät, kansantiedon kerääjien ja keräyskyselyjen tekijöiden intressit sekä näiden vaikutukset tutkimuksessa.²⁵ Olen omassa tutkimuksessani pyrkinyt tuomaan vastaajien näkemyksiä esille nimenomaan aineistositaatein, joita on tekstissä runsaasti esillä. Olen asettanut eri kannoilla olevat vastaukset keskustelemaan keskenään ja tuonut mukaan myös omia näkemyksiäni. Olen pyrkinyt selvittämään vastaajien taustoja ja tuonut ne esille edellisessä alaluvussa *2.1. Tutkimusaineiston muodostuminen*. Vastauksien taustalla vaikuttavaa laajempaa kontekstia olen tuonut esille luvussa *3.1. Mikä on museo?* ja omaa tieteellistä taustaani folklorea ja folkloristiikkaa koskevassa luvussa *3.2. Mitä on folklore?*. Museoalasta kiinnostuneena ja museologiaa opiskelleena myös minulla itselläni on jonkinlainen näkemys siitä, mitä näkökulmia vastaajat mahdollisesti painottavat ja mistä ne mahdollisesti kumpuavat. Omat ennakkonäkemyseni kuitenkin ovat pääasiassa vaikuttaneet kyselyni muotoon. Sen sijaan aineistojani olen pyrkinyt käsittelemään hermeneuttisesti.

2.3. Viittauskäytäntö

Vastauksissa ilmeni paljon keskenään samankaltaisia folkloren käyttötapoja ja näkemyksiä asiasta. Toisaalta joitain poikkeuksiakin oli. Tuon folkloren käytön eri vaiheita käsittelevässä alaluvussa esille ensin yleisimmät käyttötavat ja vasta sen jälkeen esittelen poikkeavia vastauksia. Lisäksi esittelen joitain vastauksissa esiin tulleita esimerkkejä siitä, miten folklorea on käytetty näyttelyissä. Esittelen käsittelyluvuissa myös runsaasti aineistoesimerkkejä. Suurin osa esimerkeistä on lyhyitä, vain lauseen mittaisia. Tämä johtuu siitä, että vastaukset olivat lyhyitä ja kysymyksiin saatettiin myös vastata vain yhdellä lauseella. Lainaamani aineistoesimerkit kuitenkin ovat tarpeellisia ja tuovat hyvin esille asian eri puolia.

Aineistolainauksiin viitataan museon edustaman maakunnan nimellä, esimerkiksi ”Pohjois-Savon museon vastaus”. Niistä maakuntamuseoista joista sain useamman vastauk-

²⁵ Mikkola 2009, 22-23, 28, 49-56.

sen, viittaa vastauksiin numeroilla tähän tapaan: ”Varsinais-Suomen museon vastaus 2”. Lisäksi jokaisen museon kohdalla on viitteessä kerrottu vastauksen arkistointitunnus. Vaikka museoilla on eri nimiä, viittaa tekstissäni vastauksiin yhdenmukaisesti vain museon edustaman maakunnan mukaan. Lisäksi tekstin luettavuuden vuoksi puhun vain museoista maakuntamuseon sijaan. Museoiden nimet kokonaisuudessaan löytyvät lähdeluettelosta. Kunkin museon kohdalla löytyy myös museon vastaajan tai vastaajien nimet sekä vastauksen arkistointitunnus. Olen kyselyssäni kertonut tuovani esille sekä museon että vastaajan tiedot, ellei toisin pyydetä. Kysely ei ole koskenut yksityiselämään liittyviä asioita, vaan vastaajat ovat vastanneet omasta ammatistaan käsin. Lisäksi vastaaja on valikoitunut kunkin museon piiristä siten, että hänet on koettu pätevimmäksi vastaamaan kyselyyni tai kyselyihin vastaaminen on kuulunut hänen työnkuvaansa. Vastaajat ovat luonnollisesti voineet itse vaikuttaa vastaustensa sisältöön ja sävyyn.

3. MUSEO JA FOLKLORE

Kun puhutaan folkloren käytöstä museoissa, on tärkeää tietää mitä on folklore ja mikä on museo. Museon taustalla vaikuttava ideologia ja museoiden toimintatavat ovat tärkeää taustatietoa, joiden kautta voidaan tarkastella folkloren asemaa osana museoiden toimintaa. Museo on tutkielmani keskeinen elementti, joka voi sisältää monia erilaisia ulottuvuuksia. Nämä ulottuvuudet voivat olla esimerkiksi historiallisia, aatteellisia tai tavoitteellisia. Museorakennuksen sekä sen näyttelyiden ja muiden toimintojen taustalla vaikuttavat monet tekijät historiallisista aatteista, lähtökohdista ja muutoksista yhteiskunnallisiin tavoitteisiin ja prosesseihin sekä edelleen yhden museoammattilaisen ammattitaitoon, kiinnostuksen kohteisiin, saatavissa oleviin resursseihin sekä aktiiviseen aineistojen ja näkökulmien valintoihin. Nämä kaikki puolestaan selittävät sitä miten, miksi ja millä perusteilla folklorea käytetään tai ei käytetä osana näyttelyitä. Näistä konteksteista ei museoalaa tuntematon tai huonosti tunteva lukija välttämättä tiedä. Luvussa *3.1. Mikä on museo?* esittelen museoinstituutiota ja sen toimintaa tämän päivän Suomessa. Alaluvussa *3.1.1. Museot tänään ja tulevaisuudessa* kerron lyhyesti siitä, kuinka myös museoiden on muututtava yhteiskunnan mukana ja pyrittävä vastaamaan sen tarpeisiin. Koska tutkimukseni keskittyy folkloren käyttöön museoiden näyttelyissä, esitte-

len erilaisia näyttelytyyppejä ja näyttelyn valmisteluun liittyviä prosesseja alaluvussa 3.1.2. *Näyttelyt museoiden näkyvimpänä toimintana.*

Termiä *folklore* tulen avaamaan luvussa 3.2. *Mitä on folklore?* sekä folkloristiikan että museoammattilaisten vastausten pohjalta. Luvussa 3.2. esittelen opintojeni kautta saamaani ymmärrystä siitä, mitä on folkloristiikan tutkimus ja miten *folklore* nykypäivän folkloristiikan opiskelijalle näyttäytyy. Ensimmäisessä luvussa esittelen myös, että mitä Turun ja Helsingin yliopistojen Internet-sivut kertovat folkloristiikasta ja *folklore*sta. Tällä haluan tuoda ilmi sen, että miten *folklore* ja folkloristiikka oppiaineena näyttäytyvät nykypäivänä Internetin välityksellä ja minkälaista tietoa asiasta kiinnostunut, esimerkiksi museoammattilainen, mahdollisesti saa ensimmäisenä käsiinsä. Folklorelle ei ole löydettävissä yhtä selvärajaista määrittelyä, joka yhdistäisi sekä vastaajien näkemykset että *folklore*n kaikki puolet. *Folklore*n määrittely on ollut myös folkloristiikan tieteenalan sisällä haasteellinen kysymys eikä termin määritelmästä ole päästy yksimielisyyteen.²⁶ Tämä tulee esille alaluvussa 3.2.1. *Folkloristit ja folklore*n määritelmä, jossa käsittelen folkloristiikan tutkijoiden käymää keskustelua siitä mitä *folklore* on ja mitkä ovat sen tutkimukselliset mahdollisuudet.

Alaluvussa 3.2.2. *Folklore museoammattilaisten vastauksissa* esittelen analysoimalla aineistostani esiin tulleita *folklore*n määrittelyjä, genrejä ja mahdollisia sisältöjä. Aineistoista esiin tullut *folklore* on siis sitä, jonka pohjalta museoammattilaiset ovat vastauksensa kirjoittaneet. Pääasiassa tutkimuksessani kuitenkin puhun *folklore*sta yleisenä ilmiönä enkä erillisinä genreinä. En myöskään ole halunnut karsia vastauksia sen perusteella, vastaako kyselyvastaajien esittelemän *folklore* jotain tiettyä *folklore*n määritelmää vai ei. Olen siis päätenyt esittelemään *folklore*n eri puolia tutkimuksen näkökulmasta ja toisessa luvussa puolestaan museoammattilaisten näkemyksiä. Käsittelyluvuisa puhun yleisesti *folklore*aineistoista, jotka voivat sisältää mitä tahansa *folklore*ksi mielletävää aineistoa. Käsite nousi esille monissa vastauksissa ja koin sen käyttökelpoiseksi puhuttaessa *folklore*n käytöstä sekä konkreettisesti näyttelyssä käytettävänä aineistona että yleisellä tasolla sen aineettomista sisällöistä puhuttaessa.

Muita *folklore*en liittämiäni käsitteitä olivat suullinen ja henkinen perinne. Lisäksi voitaisiin mainita myös aineeton kulttuuriperintö, jota myös museotalalla huomioidaan. Sana suullinen viittaa ääneen, kieleen, puheeseen ja ihmisten väliseen kommunikaati-

²⁶ Lehtonen 2013.

oon. Sana henkinen puolestaan viittaa enemmän ihmisen ajatteluun, kokemuksiin, uskomuksiin, maailmankatsomukseen ja mentaliteettiin eli tietynlaiseen ajattelutapaan. Perinne viittaa puolestaan toiminnan jatkuvuuteen ja ihmiseltä toiselle periyymiseen. Aineeton kulttuuriperintö on Unescon eli YK:n kasvatustieteiden ja kulttuurijärjestön toimesta määritelty aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyssä yleissopimuksessa näin:

Aineeton kulttuuriperintö voi olla suullista perinnettä, esittävää taidetta, sosiaalisen elämän käytäntöjä, rituaaleja ja juhlamenoja. Se voi myös olla myös ilmaisuja, käytäntöjä, tietoja ja taitoja tai välineitä, esineitä sekä näihin liittyviä paikkoja.²⁷

Aineettoman kulttuuriperinnön voidaan siis katsoa sisältävän myös folkloren. Tutkielmassani puhun kuitenkin vain folkloresta tai suullisesta ja henkisestä perinteestä. Samoin käsite kulttuuri tulee tekstissä harvoin esille, vaikka se onkin taustalla vaikuttamassa, kun aiheena ovat folklore ja kulttuurihistorialliset museot. Kulttuuri liittyy vahvasti myös perinteen käsitteeseen, sillä perityt ja jatkuvat tavat sekä ajattelutavat ovat kulttuuria.²⁸ Folklore voi olla perinnettä ja se ehdottomasti on osa kulttuuria.

3.1. Mikä on museo?

ICOMin eli Kansainvälisen museoneuvoston mukaan:

Museo on voittoa tuottamaton pysyvä instituutio, joka toimii yhteiskunnan ja sen kehityksen hyväksi; on avoinna yleisölle; hankkii, säilyttää, tutkii, julkaisee ja esittelee – tutkimusta, kasvatusta ja mielihyvää varten – ai-

²⁷ ”Aineeton kulttuuriperintö”. Opetus- ja kulttuuriministeriön www -sivu.

<http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaelliset_asiat/kansainvaelliset_jaerjestoet/unesco/aineetonkulttuuriperinto/?lang=fi> (28.11.2013); “What is Intangible Cultural Heritage?”. Unescon www -sivu <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00002>> (28.11.2013).

²⁸ Perinteestä ja kulttuurista: Anttonen 2009; Bringéus 1990. Kulttuuriperinnöstä ja kulttuurin periyymisestä: Bendix 2000. Perinteestä ja kulttuurista lyhyesti: ”Perinteentutkimuksen terminologia 1998–2001”, ”perinne” ja ”kulttuuri”. Helsingin yliopiston www -sivu.

<<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm>> (25.4.2013).

neellista ja aineetonta todistusaineistoa ihmisistä ja heidän ympäristöstään.²⁹

Yksi tämän päivän museon tärkeimmistä tehtävistä on toimia yhteiskunnan hyväksi, niin yksilö-, yhteisö- kuin laajemmalla taholla.³⁰

Suomalaista museotoimintaa ohjataan lainsäädännöllisesti. Tärkeimpiä säädöksiä ovat museolaki ja -asetus, muinaismuistolaki, rakennusuojelulaki, laki kulttuurinesineiden maasta viennin rajoittamisesta sekä kirkkolain säädös kirkollisten rakennusten suojelusta.³¹ Esimerkiksi Museoasetuksessa 2005/1192 museon tehtävät, työntekijät ja toiminnan määrittely on valtion osuuden saamiseksi asetettu seuraavasti:

- 1) museon toimialan määrittelyssä sekä tallennus-, tutkimus- ja dokumentointitoiminnassa on otettu huomioon ainakin museon aihepiiri ja maantieteellinen alue;
- 2) museolla on museonjohtaja ja ainakin yksi muu päätoiminen työntekijä, joista toisella tulee olla ylempi korkeakoulututkinto ja toisella korkeakoulututkinto, ammatillisen korkea-asteen tutkinto tai sitä vastaava aikaisempi opistoasteen tutkinto; lisäksi molemmilta vaaditaan perehtyneisyyttä museon edustamaan toimialaan sekä museologian perusopintoja tai museoalan työkokemusta;
- 3) museolla on pitkän tähtäimen toiminta- ja taloussuunnitelma, joka sisältää rahoitussuunnitelmien lisäksi suunnitelmat museon tavoitteista ja painopisteistä sekä siitä, kuinka tutkimus ja konservointi sekä kokoelmien esittäminen, tallennus, kartuttaminen ja säilyttäminen on museossa järjestetty.³²

Asetuksessa määritellään näiden lisäksi korotetun valtionosuuden edellytykset (2 §), maakuntamuseon ja aluetaidemuseon tehtävät (3 §), sekä valtakunnallisen erikoismuseon tehtävät (4 §). Museoiden toiminnan puitteet määritellään laissa ja museoiden pääasiallinen rahoitus perustuu valtiolta sekä kunnilta saatavaan tukeen.

²⁹ ”Museotyön eettiset säännöt”. ICOM - Suomen komitea ry:n www -sivu <http://finland.icom.museum/etiikka.html#museoiden_vahimmaisvaatimukset>. (4.2.2013).

³⁰ Kallio 2007; Vilkuna 2007, 17–18.

³¹ Kostet 2007, 95; Lisätietoja museoalan lainsäädännöstä mm. ”Lainsäädäntö”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/museoala/lainsaadanto>>. (4.2.2013).

³² ”Museoasetus 2005/1192”. Valtion säädöstietopankin www -sivu. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20051192>> (4.2.2013).

Museoiden toiminta perustuu kunkin museon esine-, valokuva- ja muihin kokoelmiin. Museoiden tarkoituksena on säilyttää todistuskappaleita inhimillisestä toiminnasta, kulttuurista, menneestä ajasta ja luonnon moninaisuudesta.³³ Museon kohteena on siis kulttuuriperintö, jota ICOM on määritellyt olevan: ”Mikä tahansa asia tai käsite, jolla katsotaan olevan esteettistä, historiallista, tieteellistä tai hengellistä merkitystä”.³⁴ Museoiden kokoelmia kartutetaan muun muassa arkeologisin³⁵ menetelmin löydettyjen objektien myötä ja lahjoituksin. Tavoitteena on, että kukin museo kerää, säilyttää ja konservoi³⁶ oman erikoisalansa tai paikallisesti merkittäviä kokoelmia.³⁷ Kokoelmien lisäksi museot vastaavat rakennetun kulttuuriympäristön, kulttuurimaiseman ja muinaisjäännösten suojelusta. Toinen museoiden tärkeä tehtävä on tutkimus, jonka kohteita ovat sekä kokoelmat että paikallinen kulttuuri- ja taideperintö, visuaalinen ympäristö ja luonto. Tutkimuksen tarkoituksena on sekä dokumentoida että tuottaa uutta tietoa maailmasta ja eri aikojen ilmiöistä. Museot tekevät tutkimusta myös ”yhteistyössä yliopistojen ja muiden tutkimusta harjoittavien tahojen kanssa”³⁸. Saatu tutkimustieto pyritään tuomaan näkyville ja kansalaisten ulottuville muun muassa näyttelyiden, julkaisujen, multimediaesityksien tai opastuksien muodossa.³⁹ Museoiden tärkeimpänä yhteiskunnallisena toimintana voidaan nähdä museo-opetus, jonka

tavoitteena on herättää kiinnostusta ja harrastusta historiaa, perinnettä, taidetta, luontoa sekä kotiseututyötä kohtaan. Museo tarjoaa opetuspalveluita kaikille ikäryhmille. Museoiden opetustoimintaan sisältyy esitelmiä, luentoja, näyttelyitä ja niiden esittelyjä, museon tuottamaa opetusmateriaalia, työpajoja, julkaisuja ja erilaisia tapahtumia.⁴⁰

Suomessa on yli tuhat museota. Näistä 158 on ammatillisia museoita, ”joista Kulttuurihistoriallisia museoita on 49%, erikoismuseoita 27%, taidemuseoita 17% luonnontie-

³³ Kokoelmista enemmän mm. Kostet 2007, 136; ”Kokoelmat”. Suomen museoliiton museot.fi www-sivu. <<http://www.museot.fi/museo-kokoelmat>> (4.2.2013).

³⁴ ”Kulttuuriperintö”. ICOM - Suomen komitea ry:n www -sivu. <<http://finland.icom.museum/etiikka.html#sanasto>> (4.2.2013).

³⁵ Mm. ”Arkeologia”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. (<http://www.museot.fi/arkeologia>) (4.2.2013).

³⁶ ”Konservoinnin tehtävänä on säilyttää kulttuuriperintö mahdollisimman aitona ja hyväkuntoisena tuleville sukupolville.” (”Konservointi”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/konservointi>>) (4.2.2013).

³⁷ Tallentamisen vastuualuejaoista tarkemmin mm. Kostet 2007, 148-152.

³⁸ ”Tutkimus”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/museo-tutkimus>> (4.2.2013).

³⁹ ”Tutkimus”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/museo-tutkimus>> (2.4.2013).

⁴⁰ ”Opetus”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/museo-opetus>> (2.4.2013)

teellisiä museoita 4% ja yhdistelmämuseoita 3%.”⁴¹ Suomen ammatillisten museoiden kokonaiskävijämäärä on ollut vajaat 5 miljoonaa.⁴² Muut museot ovat lähinnä kotiseutumuseoita. Suomen museolaitos on vastuualueidensa ja kokoelmiensa perusteella jaettu valtakunnallisiin museoihin, maakuntamuseoihin, aluetaidemuseoihin ja valtakunnallisiin erikoismuseoihin. Kunkin tehtävänä on omalta osaltaan vastata museotoimen alueellisesta tai alakohtaisesta kehittämisestä. Tutkimukseni kohteena olevien maakuntamuseoiden tehtävänä tässä hierarkiassa on museon tavallisten tehtävien lisäksi edistää ja ohjata alueensa museotoimintaa. Lisäksi niiden tehtäviin kuuluu omalta osaltaan kulttuuriesineiden maastaviennin, rakennussuojelun sekä muinaismuistojen suojelun hallinnointi.⁴³ Suomessa on 22 maakuntamuseota, joista 21 on kulttuurihistoriallisia museoita ja yksi luonnontieteellinen museo.⁴⁴

Kulttuurihistoriallisten museoiden tehtävänä on tallentaa pääasiassa tyyppillisiä, tavallisia ja yleisesti esiintyviä objekteja, jotka toimivat esimerkkeinä ihmisen ja eri kulttuurien kehityksestä. Tyyppillisen materiaalin lisäksi museot ovat aina olleet kiinnostuneet myös erikoisista ja uniikeista ilmiöistä.⁴⁵ Kulttuurihistorialliset museot voivat pyrkiä erikoistumaan johonkin tiettyyn ajanjaksoon, maantieteelliseen alueeseen tai alaan. Kulttuurihistoriallisten museoiden valtakunnallisena museona toimii Suomen kansallismuseo.⁴⁶ Kulttuurihistoriallisten museoiden kohteena on siis ihmisen ja kulttuurin esittely historiallisessa kontekstissa. Kenttä on laaja, mikäli aikamäärittelynä on historia ja kohteena kulttuuri. Monissa museoissa kiinnitetään historian lisäksi huomiota myös tämän päivän ilmiöihin. Käsitteen kulttuuri voidaan ymmärtää monin eri tavoin, jolloin se voi sisältää oikeastaan kaiken ihmisen toiminnan yhteiskunnan muodostumisesta aineelliseen, suulliseen ja henkiseen kulttuuriin. Kulttuurihistoriallisissa museoissa kes-

⁴¹ Taivassalo & Levä 2012, 4.

⁴² Taivassalo & Levä 2012, 4.

⁴³ ”Museoala” Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/museoala>> (4.2.2013); Kts myös Kostet 2007, 136.

⁴⁴ ”Maakuntamuseot”. Museoviraston www -sivu.

<http://www.nba.fi/fi/museoalan_kehittaminen/tietoa_suomen_museoista/maakuntamuseot> (4.2.2013); Huom! Jotkut maakuntamuseot eivät ole vain yksi museo/yhdessä museorakennuksessa, vaan pikemminkin hallinnollinen elin, jonka alaisuudessa toimii useampi museo. Vrt. Turun museokeskus: ”Turun museokeskus kokoaa yhteen Turun kaupungin omistamat museot. Se toimii myös alueellisena keskusmuseona – Varsinais-Suomen maakuntamuseona – ja jatkaa näin entisen Turun maakuntamuseon toimintaa.” (”Tietoa Turun museokeskuksesta”. Turun museokeskuksen www -sivu. <<http://www.turunmuseokeskus.fi/public/default.aspx?nodeid=18927&culture=fi-FI&contentlan=1>>) (4.2.2013).

⁴⁵ ”Kulttuurihistorialliset museot”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu.

<<http://www.museot.fi/mikamuseo/kulttuurihistorialliset>> (2.4.2013).

⁴⁶ ”Kulttuurihistorialliset museot”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu.

<<http://www.museot.fi/mikamuseo/kulttuurihistorialliset>> (2.4.2013).

kitytäänkin yleensä johonkin tiettyyn aihealueeseen, kuten paikkaan, toimintaan tai aikakauteen.

Museoissa työskentelevät museoammattilaiset ovat ensisijaisesti se voima, joka joko muokkaa tai ylläpitää käsityksiä siitä, mikä museo on ja mitä sen toimialaan kuuluu. Museotyöhön soveltuvat yliopistossa opettavat aineet ovat jo alusta alkaen olleet hyvin spesifit. Näiksi on yleisesti lueteltu arkeologia, kansatiede, Suomen historia sekä yleinen-, kulttuuri- ja taidehistoria. Samat museoaineiksi määritellyt aineet tuodaan tänäkin päivänä esille monissa museoalan työpaikkailmoituksissa. Folkloristiikka loistaa usein poissaolollaan, vaikka sitäkin on lähiaikoina alettu huomioida potentiaalisena museoaineena. Museoaineiden lisäksi myös käytännön osaamista on painotettu museotyön tärkeänä osa-alueena. Museoammattilainen on ICOMin taholta määritelty näin:

Museoammattilaisia ovat museoissa tai muissa ICOMin säännöissä (kohta 2:1–2) mainituissa instituutioissa työskentelevät henkilöt (myös palkatonta työtä tekevät), jotka ovat saaneet koulutuksen alalle tai omaavat vastaavat käytännön taidot museon hallintoon ja toimintoihin liittyvillä aloilla. Museoammattilaisia ovat myös itsenäisesti työskentelevät henkilöt, jotka noudattavat ICOMin eettisiä sääntöjä ja tekevät työtä museoille tai yllä mainitun kaltaisille instituutioille. Museoammattilaisia eivät ole henkilöt, jotka mainostavat tai myyvät museoiden ja museopalveluiden tarvitsemia kaupallisia tuotteita ja välineitä.⁴⁷

Suomen museoliiton vuonna 2008 tekemän Museoväki '08 -kyselytutkimuksen mukaan korkeakoulutettujen museoalan työntekijöiden pääaineita olivat: taidehistoria, kansatiede tai etnologia, historia-aineet, arkeologia, luonnontieteelliset aineet ja muut aineet. Muiksi aineiksi laskettiin suosittuusjärjestyksessä muun muassa taidekasvatus, antropologia, folkloristiikka, kasvatustieteet, kirjallisuustiede ja uskontotiede. Muiden aineiden suosio jäi matalaksi nuoremmilla sukupolvilla ja vanhemmilla ne olivat vieläkin harvinaisempia. ”Koulutuksen katsoi ’enimmäkseen’ vastaavan työtä 74 % kansatiedettä, 69 % taidehistoriaa, 60 % historiaa, 58 % arkeologiaa, 53 % muita pääaineita ja 41 prosenttia luonnontieteitä pääaineenaan opiskelleista.”⁴⁸

⁴⁷ ”Museoammattilainen”. ICOM - Suomen komitea ry:n [www -sivu](http://www.icom.fi).

<http://finland.icom.museum/etiikka.html#museoiden_vahimmaisvaatimukset> (4.2.2013).

⁴⁸ ”Museoväki '08 - kyselytutkimus museoalan työelämästä”. Suomen museoliiton [museot.fi www -sivu](http://www.museot.fi).

3.1.1. *Museot tänään ja tulevaisuudessa*

Museot ovat muuttuneet ja mukautuneet yhteiskunnan mukana syntyhistoriastaan tähän päivään asti. Osatekijänä museoiden muutoksessa on ollut museoiden henkilökunnassa tapahtunut muutos. Aiemmasta yläluokkaisten ihmisten ideologisesta harrastuksesta alkanut museotoiminta on muuttunut akateemisesti korkeakoulutettujen ammattilaisten järjestelmällisesti johtaman instituution ja sen pienempien yksiköiden toiminnaksi.⁴⁹

Hanneleena Hieta on tutkinut museoiden mukautumista yhteiskunnallisiin tilanteisiin ja ympäröivään kulttuuriin. Tutkimuksensa hypoteesina hänellä on, että

instituutio ja organisaatiot kokevat ”elämänkaarensa” aikana erilaisia aikoja, joi-
ta osaa leimaavat nopeat muutokset ja yksilöiden ajoitus- ja innovointikyky ja
osaa hidas kehitys sekä yksilöiden samaistuminen rooleihin ja vahva hierarkki-
suus[...] Ulkopuolelta alkavat tapahtumaketjut saattavat avata instituution ja
muuttaa sen järjestelmää.⁵⁰

Jos Hiedan hypoteesin kautta katsotaan nykypäivän suomalaisen museoinstituution ti-
laa, niin museomaailma on selvästi muutoksen partaalla. Museoinstituution muutokseen
pakottava voima tulee ulkoa. Tämänhetkinen taloustilanne ja jatkuva kaupallistuminen
vaativat veronsa myös museoilta. Samaan aikaan museoiden toimintaa tulee myös mu-
kauttaa nykyaikaan soveltuvaksi ja nykyajassa kasvavia sukupolvia tyydyttäväksi. On-
gelmien pääasiallisena aiheuttajana on resurssien puute, joka osaltaan johtuu kuntien ja
valtion taloudellisesta tilanteesta. Myös kuntaliitokset tuovat haasteita museoidenkin
toimintaan. Nämä seikat puolestaan johtavat museoissa taloudellisten ja henkilöstöre-
surssien vähyyteen. Lisäksi museot kilpailevat asiakkaista kulttuuritapahtumien, elä-
myspuistojen ja muiden vapaa-ajanviettopaikkojen kanssa. Resurssista ja asiakkaista
kilpailtaessa voi museon perustyö jäädä taka-alalle.⁵¹

Museoiden suhde museokävijöihin on vaihdellut huomattavasti eri aikoina. Nykypäivä-
nä määräsvalta on yhä enemmän kävijällä eli palvelun kuluttajalla. Museoiden toimin-

<<http://www.museoliitto.fi/museovaki08>> (4.2.2013). Tekstin alussa todettiin lähdekritiikiksi: ”Vastauk-
sia Museoväki '08 -kyselyyn kertyi internetin välityksellä kaikkiaan 780. Kyselyn tuloksia arvioitaessa on
syytä muistaa, että satunnaisvirheiden todennäköisyys kasvaa, mitä pienemmistä vastaajien osajoukoista
on kysymys. Satunnaisuus saattaa selittää myös muutoksia vuosien 2003 ja 2008 tulosten välillä.”

⁴⁹ Kts. esim. Hieta 2010, 239.

⁵⁰ Hieta 2010, 39.

⁵¹ Lindholm 7.2.2012.

nan painopiste on liukunut aiemmasta kokoelma- ja esinekeskeisyydestä yhä asiakasläh- töisempään toimintatapaan, jonka myötä museoista on muodostumassa ”autenttisia” elämyksiä tarjoavia ja itseään monipuolisesti mainostavia ”elämystehtaita”⁵². Tällainen muutos on nostattanut myös kritiikkiä ja pelkoa museon alkuperäisen kokoelmatyön ja tieteellisyyden unohtumisesta. Toisaalta elämyshakuisuus on antanut työkaluja museo- pedagogiikalle ja museon opetuksellisille tavoitteille – näyttelyt suunnitellaan yhä inter- aktiivisemmiksi, monipuolisemmiksi ja erilaiset oppijat huomioiviksi (äänimaailma, esineiden kosketus, pelit, kosketusnäytöt). Joissain museoissa panostetaan museodraa- maan ja toisissa yhteisölliseen tekemiseen (esimerkiksi museopuutarhat, leirit, kerhot ja kahvilat). Museoihin tullaan hakemaan elämyksiä, jotka samalla nähdään myös museoi- den tuotteiksi, jolloin museokävijöihinkin suhtaudutaan yhä enemmän kuluttajina. Elä- myksien lisäksi tai niihin liittyen museoiden oletetaan tarjoavan myös autenttisuutta ja aitoja kokemuksia. Museokävijöiden viihdyttäminen voidaan nähdä ristiriitaisena mu- seoiden opetuksellisen ja tiedollisen tavoitteen kanssa. Museoilla on myös ollut vai- keuksia löytää tasapainoa elitismien ja koko kansan paikkana toimimisen välillä.⁵³

Millainen sitten on museon asiakaskunta, jolle tuotteita suunnitellaan? Tyypillinen kult- tuurihistoriallisen museon asiakas on 46–65-vuotias korkeakoulutettu ja ylempänä toi- mihenkilönä työskentelevä nainen. Tämän päivän museossa kävijän ”Kiinnostus mu- seokäyntiin johtuu museon ilmapiiristä ja näyttelystä. Hän odottaa vierailultaan elämys- tä, tietoa ja viihtymistä ja vierailee museossa perheenjäsenten ja ystävien seurassa.”⁵⁴ Vierailija olisi käyntiinsä vieläkin tyytyväisempi, ”jos esineisiin saisi koskea ja elämys- tä rakennettaisiin vielä enemmän interaktiivisilla menetelmillä”.⁵⁵ Suomen museoliiton vuonna 2002 tekemän valtakunnallisen kävijätutkimuksen mukaan ”hyvät tarinat hou- kuttelisivat nuoria museoon”.⁵⁶

⁵² Annika Utriainen on museoiden kävijäsuhteen muutoksia koskevassa pro gradu -tutkielmassaan (2008) ”*Umpikartanosta elämystehtäksi?*”: museoiden kävijäsuhte elämyksen näkökulmasta *Museo-lehdessä vuosina 1995-2005* osoittanut, kuinka museokäynneiltä yhä enenevässä määrin odotetaan elämyskoke- muksia.

⁵³ Linko 1998, 35-40; Linko 1994; Utriainen 2006.

⁵⁴ Taivassalo & Levä 2012, 4.

⁵⁵ Taivassalo & Levä 2012, 4.

⁵⁶ ”Kävijätutkimus”. Suomen museoliiton www -sivu. <<http://www.museoliitto.fi/index.php?k=7968>> (4.2.2013).

3.1.2. *Näyttelyt museoiden näkyvimpänä toimintana*

Museon toiminnassa näkyvin osuus on näyttelytoiminta. Näyttelyt ovat yleisin ja tunnetuin tapa esitellä museon kokoelmia ja tutkimustuloksia suurelle yleisölle. Museoiden näyttelytoiminnassa tärkeitä huomioitavia asioita ovat museon saavutettavuus sekä se, mistä kerrotaan, miten ja kenen kannalta. Museonäyttely ei saa sisältää virheellistä tietoa, vaan sen on perustuttava tieteellisesti tutkittuun tietoon, sillä museoita yleisesti pidetään tutkitun totuuden esittäjinä. Museon kävijälleen tarjoaman informaation on oltava sisällöltään lähellä konkreettista todellisuutta, jolloin myös näyttelyn validiteetti on riittävä.⁵⁷ Museolla on täten suuri vastuu siinä, miten se kansakunnan identiteettiä muokkaa ja kenen historiaa se kertoo.

Näyttelyissä on teema, kuten esimerkiksi tarina, esineryhmä, historiallinen tapaus tai henkilö, josta kerrotaan tekstien, aitojen esineiden, valokuvien, kuvataiteen tai vaikkapa filmien avulla. Näyttelyillä pyritään vaikuttamaan ihmisiin sekä emotionaalisesti että kognitiivisesti tuottamalla mielihyvää, tarjoamalla kokemuksia ja uutta tietoa.⁵⁸

Näyttelyt eivät suinkaan noudata aina samanlaista kaavaa niin rakenteellisesti kuin sisällöllisesti. Etenkin teknologisoituminen on tuonut museoiden työkaluiksi yhä erilaisempia ja innovatiivisempia tapoja esitellä eri teemoja ja harjoittaa museopedagogiikkaa. Näyttelyt voivat sisällöllisesti vaihdella perinteisen talonpoikauskulttuurin esittämisestä vaikkapa siivousvälineiden kehittymiseen menneestä nykyisyyteen. Rakenteellisesti näyttelyt voivat olla joko perinteisiä esine-vitriini-tekstitaulu -näyttelyitä tai sisältää erilaisia äänimaailmoja, värimaailmoja, kosketettavia pintoja, pelejä, kosketusnäyttöjä ja niin edelleen.

Näyttelyt voidaan jakaa perusnäyttelyihin, vaihtuviin näyttelyihin ja verkkonäyttelyihin.⁵⁹ Perusnäyttelyt ovat museon omiin kokoelmiin perustuvia useita vuosia esillä olevia näyttelyitä. Perusnäyttelyiden teema liittyy yleensä kunkin museon erikoistumisalueeseen, kuten yhden maantieteellisen alueen historiaan, kulttuuriin, taiteen tai luonnon

⁵⁷ Pennanen 1977, 11-12.

⁵⁸ ”Näyttelyt”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/museo-nayttelyt>> (4.2.2013).

⁵⁹ ”Näyttelyt”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/museo-nayttelyt>> (4.2.2013).

esittelyyn.⁶⁰ Vaikka monivuotinen perusnäyttely onkin toimiva tapa esitellä museon erikoistumisalueen pääkohtia, ei kaikissa museoissa ole lainkaan perusnäyttelyä. Tällöin museon omia kokoelmia esitellään vaihtuvissa näyttelyissä, joiden käyttö mahdollistaa useampiin eri teemoihin paneutumisen. Vaihtuvat näyttelyt eli erikoisnäyttelyt tai tilapäisnäyttelyt ovat nimensä mukaisesti vaihtuvia ja johonkin tiettyyn aiheeseen liittyviä näyttelyitä. Niiden esineistö voi olla peräisin useamman eri museon kokoelmista. Vaihtuvia näyttelyitä voidaan myös kierrättää museosta toiseen. Tällaiset kiertonäyttelyt ovat yleensä suhteellisen pienehköjä ja mahdollisimman kevyitä näyttelykokonaisuuksia.⁶¹ Vaihtuvilla näyttelyillä pyritään houkuttelemaan museokävijöitä käymään museossa useammin tai pyritään houkuttelemaan eri teemoista kiinnostuneita uusia kävijöitä. Perusnäyttelyn sen sijaan usein tuovat esille teeman keskeisimmät sisällöt, jolloin ne ovat käyttökelpoisia esimerkiksi perusopetuksen tarpeisiin. Monilla museoilla on sekä pysyvä perusnäyttely että vaihtuvia näyttelyitä.

Verkkonäyttelyt ovat yksi teknologisoitumisen mukanaan tuoma työkalu, jonka avulla museot voivat esitellä aineistojaan ja kokoelmiaan mahdollisimman saavutettavassa muodossa. Verkkonäyttelyiden suosio onkin kasvanut lähivuosina siten, että lähes jokaisella ammatillisesti hoidetulla museolla on www-sivuillaan verkkonäyttelyksi soveltuvaa materiaalia.⁶² Verkkonäyttely voidaan toteuttaa monella eri tavalla. Tarjolla on erilaisia enemmän tai vähemmän interaktiivisia verkkosovelluksia.

Verkkonäyttely -termiä käytetään mitä erilaisimmista verkkosivuista aina yksinkertaisista "kirja näyttörudulla" -tyyppisistä esityksistä laajoihin, interaktiivisiin ja monia eri medioita käyttäviin verkkosovelluksiin. Selkeimpänä erona perinteisiin näyttelyihin on konkreettisten objektien ja museotilan puuttuminen.⁶³

Verkkonäyttelyt mahdollistavat museoiden tarjoaman tiedon saavutettavuuden yhä laajemmalle yleisölle. Lisäksi verkkoon mahtuu enemmän tietoa kuin fyysiseen näyttely-

⁶⁰ "Perusnäyttely". Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/index.php?k=8395>> (4.2.2013).

⁶¹ "Vaihtuvat näyttelyt". Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/index.php?k=8396>> (4.2.2013).

⁶² "Näyttelyt". Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/museo-nayttelyt>> (4.2.2013).

⁶³ "Verkkonäyttelyt". Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/verkkonayttelyt>> (4.2.2013).

kokonaisuuteen. Verkkonäyttelyyn on myös helppo palata, mikäli jokin osio on jäänyt katsomatta tai sen haluaa nähdä uudelleen.

Näyttelyn tuottaminen alun ideasta toimivaksi ja tarkoitukset täyttäväksi kokonaisuudeksi on pitkä ja monivaiheinen prosessi. Näyttelysuunnittelun ensimmäinen vaihe on aiheen valinta. Valinnan tulee olla perusteltu ja tarkkaan pohdittu. On päätettävä, mikä on näyttelyn kohderyhmä ja mitkä ovat näyttelyn tavoitteet. Mitä esitetään, korostetaan, miten ja missä järjestyksessä, mitkä näkökohdat huomioidaan ja mitä jätetään pois, millainen on näyttelyn alku ja loppu? Kun nämä on päätetty, alkaa tietojen, tutkimuskirjallisuuden, aineistojen ja esineiden kartoitus. Näyttely ei saa sisältää väärää tietoa. Aiheeseen pitää perehtyä huolellisesti ja tarvittaessa on pyydyttävä asiantuntijan apua. Aineistoja käydään läpi, valikoidaan, muokataan, yhdistellään ennen niiden päätymistä näyttelyyn. Myös näyttelytekstien kirjoitus on tärkeä prosessi, johon liittyy saavutettavuuden huomioiminen, kääntäminen eri kielille, tekstin rakenne, fontti, typografia ja taustaväri, sekä sijoittuminen näyttelyyn. Samaan aikaan muun prosessin kanssa tulee suunnitella näyttelyn fyysistä rakennetta, materiaalien valintaa, lavasteita, esineiden konservointia, kuljetusta ja paikoilleen asettamista, äänimaailmaa, valaistusta, kulkukäytäviä, tekstien korkeutta, kuvien sijoittelua, unohtamatta kaikkea näyttelyssä käytettävää tekniikkaa ja niihin liittyviä haasteita. Lopuksi näyttelyyn liittyy vielä opastusten suunnittelu ja toteutus, sekä näyttelyn pohjalta tehtävät julkaisut.⁶⁴

Näyttelyt ovat museoiden näkyvintä toimintaa ja yksi keskeisimmistä tavoista toteuttaa museoiden yhteiskunnallista tehtävää yleissivistävänä ja tietoa tuottavana instituutiona. Tästä syystä olen valinnut tutkimukseni kohteeksi nimenomaan folkloren käytön näyttelyissä. Se mistä folklore on saatu, miten sitä on valikoitu ja muokattu, miten esitetään ja miksi se on otettu mukaan, ovat osa näyttelysuunnitteluprosessia. Muita osa-alueita ovat lisäksi näyttelyopastus ja näyttelyn aihetta koskevista tutkimustuloksista tehtävät julkaisut. Kyselyssäni en ottanut näitä osa-alueita esille, sillä se olisi laajentanut tutkimuskysymystäni jo entisestään laajemmaksi. Vastauksissa on kuitenkin viittauksia myös näihin osa-alueisiin, sillä ovathan ne erottamaton osa koko näyttelytoimintaa. Olen tutkimuksessani ottanut huomioon myös nämä vastaukset, mikäli ne ovat tuoneet lisätietoa aiheeseen.

⁶⁴ Tiedot saatu museologian näyttelysuunnittelu -kurssilla 2012; Simola 1983.

3.2. Mitä on folklore?

Kysymys siitä, mitä on folklore, on yksi tämän tutkimukseni perustavanlaatuisista kysymyksistä. Koin, että myös vastaajat tarvitsevat jonkin ohjeen siitä mitä näyttelyssä käytetty folklore voi olla. Kysymys oli jo tutkimussuunnitelmaa luodessani haastava. Lähdin ratkaisemaan ongelmaa pohtimalla, mitä folklore ei ole, miten sen voi rajata, mitkä ihmisen toiminnan muodot eivät ole folklorea tai ainakaan mitä minä en tässä tutkimuksessa laskisi folkloreen kuuluvaksi. Sain määriteltyä kysymykseeni aika suppean ja kysymyksen luonteesta johtuen täysin riittämättömän vastauksen. Alun perin tarkoitukseni oli pitäytyä tiukasti siinä, etten tässä tutkimuksessa laskisi folkloreksi elämänkerrallisia, historiallisia ja muistitietotutkimuksen aineistoja tai suullista, mentali-teetti- ja mikrohistoriaa, joissa tärkeässä osassa ovat yksilön subjektiiviset kokemukset. Rajasin, että nämä aineistot toki voivat sisältää folklorea, mutta eivät itsessään ole sitä. Näin tiukka rajanveto ei kuitenkaan ole hedelmällistä tai tutkimukseni kannalta tarpeellista. Jos aineistot sisältävät myös folklorea ja kuvausta ”kansanomaisesta maailmasta”, voidaan niiden käyttöä näyttelyssä pitää folkloren käyttönä. Kuten museoesineet, myös folklore kaipaa kontekstietoja, eikä taustastaan irrotettuna välttämättä enää avaudu yleisölle. Tarpeeksi pitkälle pohdittaessa on lopulta mahdotonta sanoa missä folkloretuote, suullinen ja henkinen perinne, historiallinen yhteiskunnallinen tilanne, kansanomainen elämäntapa tai materiaalinen ympäristö luonnonvaroineen ja ihmisen muokkaamana miljöönä loppuu ja toinen alkaa. Folkloren ulkopuolelle päätin kuitenkin jättää kerronnallisuuden, näyttelyä varten keksityt kertomukset ja historian kerronnan. Tämän mainitsin myös vastaajille lähettämässäni kyselyssä.

Folklore on folkloristiikan pääasiallinen tutkimuskohde. Tällöin myös folkloristiikan tämän hetken tutkimusaiheet ja folkloristiikan yliopistollinen opetus sisältö määrittävät sitä, mitä folklorea ja folkloristiikan potentiaalisina tutkimuskohteina pidetään. Turun yliopiston folkloristiikan oppiaineen sivuilta löytämäni esittely tiivistää mielestäni hyvin kaiken sen mitä myös opetus pitää sisällään:

Folkloristiikka on yliopistollinen oppiaine ja tieteenala, joka antaa mahdollisuuden ymmärtää, tulkita, selittää ja hyödyntää oman maan ja maailman kulttuureita, suullista tai suullisperustaista sanataidetta, sanojen ja kertomusten perinnettä. Sen alaan kuuluu henkinen kulttuuriperintö, aineellisen kulttuuriperinnön symboliikka ja politiikka, suomalaisen kulttuu-

rin kansanomaisen perusta, kansallisen kulttuurin rakentuminen suullisen perinteen avulla, etnisyyteen ja etnisiin traditioihin liittyvät kysymykset, kulttuuriset identiteetit nyky-yhteiskunnassa, muistitiedon kautta jäsenyvä historiatieto, menneisyyskuvien roolit nykyisyyden rakentamisessa. Folkloristiikka on ajankohtainen tieteenala maailmassa, jossa kulttuurit sekä kohtaavat ja limittyvät että törmäävät toisiinsa.

Folkloristiikassa tutkitaan henkisen kansankulttuurin historiaa ja nykypäivää. Tutkimuksen kohteena ovat perinteeksi ja perinnöksi määrittävät ilmiöt, mutta folkloristiikka tarjoaa myös mahdollisuuden hyödyntää tutkimuksen avulla saatavaa tietoa ja taitoa tämän päivän monikulttuurisessa yhteiskunnassa.[...]

Folkloristiikka tutkii traditionaalien, esikirjallisten yhteiskuntien sanataiteen lajeja kuten kalevalamittaista kansanrunoutta, suullisia eepoksia, myyttejä ja mytologisia kertomuksia, arvoituksia, sananparsia, kansanlauluja ja kansansatuja. Folkloristiikan tutkimuksen kohteena ovat sukupolvelta toiselle – sekä suullisesti että kirjallisesti – välittyvät ajattelun tavat, uskomukset, pelot, uhkakuvat ja näiden kerronnalliset ilmentymät. Folkloristiikassa tutkitaan myös mm. leikkejä, rituaaleja, käsityksiä yliluonnollisesta, magiaa, huumoria, kansanomaista lääkintätietoutta ja parantamisen käytänteitä, sekä ajan ja elämänkaaren jäsennysten ritualisointia ja kerronnallistamista. Folkloristiikan tutkimuskohteena ovat niin ikään erilaiset nyky-yhteiskunnan kulttuuri-ilmiöt pienryhmien sanankäytöstä aina laajoihin populaarikulttuurin ilmiöihin asti.⁶⁵

Itselleni folklore ja folkloristiikka ovat nimenomaan näyttäytyneet keinoina selvittää, ymmärtää ja selittää ihmisiä ja inhimillisyyttä. Uskon folkloren aiheiden kuvastavan juuri niitä asioita, jotka ovat ihmisille tärkeitä ja kiinnostavia. Folklore sisältää kulttuuripiirteitä eli se heijastaa sitä kulttuuria ja miljöötä missä se esiintyy. Sillä on kuitenkin myös yleismaailmallisia piirteitä eli kaikille ihmisille yhteisiä piirteitä. Folklorella on aina jokin funktio. Kun folklorea ilmenee esimerkiksi vain paikallisesti, voidaan kysyä, mikä funktio folklorella on nimenomaan tälle ryhmälle. Folklore sisältää myös sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä piirteitä, kuten kaikki ihmisen toiminta. Folklorella voi olla

⁶⁵ ”Folkloristiikka”. Turun yliopiston www -sivu. <<http://www.hum.utu.fi/oppiaineet/folk/esittely/>> (25.4.2013).

yksilölle hyvin syvällistä ja yksilöllistä merkitystä, mutta se usein on samaan aikaan myös sosiaalisesti tunnistettu ja hyväksyttyä. Perinteen ja folkloren yhteyden näen siinä, että folklore on samaan aikaan sekä pysyvää että muotoutuvaa. Esimerkiksi isovanhemmilta opitun folkloren ylläpitäminen voidaan kokea omien sukujuurien vahvistamisena, tapana nähdä maailma eri sukupolvien silmin. Toisaalta folkloren vanhoja sisältöjä voidaan muokata nykyihmiselle tutumpaan muotoon ja uusien asioiden ympärille. Folkloreeseen myös ehdottomasti kuuluu kokemus yhteisöllisyydestä tai tietynlaisesta yhteisestä mielenlaadusta. Esimerkiksi toisella paikkakunnalla voidaan selittää omaa identiteettiä toteamalla, että ”näin meillä tupataan sanomaan”. Näihin folkloren inhimillisiin sisältöihin viittaa mielestäni myös Helsingin yliopiston folkloristiikan esittelyteksti, jossa todetaan:

Kulttuurien tutkimuksen ja kieliaineiden opiskelijalle folkloristiikan opinnot tarjoavat näkökulman vanhaan ja nykyiseen henkiseen kansankulttuuriin sekä kulttuurikäyttäytymisen sanalliseen ulottuvuuteen, sosiaalitieteilijälle ja psykologille avautuu näköala perinteen asemaan yhteisöjen ja yksilöiden elämässä, kirjallisuudentutkija pääsee perehtymään suullisen sanataiteen laajaan kenttään ja tieteenhistoriasta kiinnostuneelle historioitsijalle tai filosofille folkloristiikka tarjoaa seurattavaksi tutkimustradition, jossa satavuotias suomalainen kulttuurintutkimuksen perinne monin säikein puonoutuu kansainväliseen humanistiseen tutkimukseen.⁶⁶

Nämä yliopistojen sivuilta löytyvät esittelytekstit ovat folkloristien suurelle yleisölle kirjoittamia tiiviitä esittelyjä, joiden tarkoituksena on saada potentiaaliset opiskelijat kiinnostumaan folkloristiikan opiskelusta. Folkloristiikka tarjoaakin kulttuurintutkimuksesta tai laajemmin ihmistieteiden tutkimuksesta kiinnostuneelle mielenkiintoisen ja monipuolisen tutkimuskentän.

3.2.1. *Folkloristit ja folkloren määritelmä*

Seuraavaksi tarkastelen folkloren määrittelyä folkloristiikan tutkijoiden näkökulmasta. Lisäksi esittelen hieman sitä, mitä ominaisuuksia folklore voi pitää sisällään ja mitä annettavaa sillä voi tutkimukselle olla.

⁶⁶ ”Folkloristiikan oppiaine”. Helsingin yliopiston www -sivu. <<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/>> (25.4.2013).

Perinteentutkimuksen terminologiassa on tiivistetysti kerrottu siitä, kuinka termin folklore sisältö voi vaihdella kielialueiden, eri tutkimustraditioiden ja tieteellisten koulukuntien välillä. Folkloren voidaan ymmärtää tarkoittavan kaikkea henkistä perinnettä ”kirjoittamattomasta kirjallisuudesta”⁶⁷ kansanomaisiin käsitöihin asti.

Folklorea voidaan tarkastella yksittäisinä perinnetuotteina, satuina, tarinoina, lauluina ja leikkeinä, jotka ytimeltään tunnistettavina siirtyvät sukupolvelta toiselle tai kansalta toiselle, yli kieli- ja kulttuurirajojen. Folklore voidaan nähdä myös miljöö- ja ryhmäsidonnaisena viestintänä, jonka olennaisia aineksia ovat kerrottavan sadun tai laulettavan laulun lisäksi sekä esittäjä perinnäisine taitoineen että kuulijakunta odotuksineen.⁶⁸

Folkloristiikan tutkimuskohteen rajaaminen vaihtelee pohjoismaisen ja amerikkalaisen koulukunnan välillä. Pohjoismaissa folkloreen katsotaan sisältyvän kansanrunouden, tapakulttuurin ja kansanuskon lisäksi myös kertomukset, laulut ja muu suullinen perinne kuten sanonnat, sanalaskut, vitsit ja arvoitukset. Sen sijaan amerikkalaisessa folkloristiikassa folkloreksi lasketaan näiden lisäksi myös aineellisen kulttuurin muotoja, kuten asutus, ruokaperinne, työkalut ja taide. Suomessa folkloristiikka ja etnologia usein erotetaan toisistaan selvemmin, jolloin folkloristiikan tutkimuskohteiksi rajataan vain kulttuurin suullinen ja henkinen puoli.⁶⁹ Folkloren tutkimuksessa on ollut kaksi erilaista linjaa, jotka osaltaan määrittävät myös tämän päivän eroja folkloren määrittelyssä. Perinnetekstien tutkijat näkevät folkloren teksteinä tai valmiina tuotteina. Tekstien tutkimus perustuu perinnelajiryhmien muodostamiseen sekä rakenteen ja sisällön analyysiin. Antropologinen folkloristiikka puolestaan on kiinnostunut koko perinnekentästä ja näkee folkloren vain osana sitä. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita folkloren kontekstista eli yhteisöstä ja sen kommunikaation tavoista. Eri koulukuntien välillä on käyty kii-vastakin keskustelua näkökulmien paremmuudesta ja heikkouksista.⁷⁰

Outi Lehtipuro on kirjassa *Tutkijat kentällä* ilmestyneessä artikkelissaan *Voiko perinnettä kerätä? ”Maailman suurin Kansanrunousarkisto” ja kansanrunoudentutkimus tois-*

⁶⁷ ”Suppeimmillaan folklore voidaan käsittää kirjoittamattomaksi kirjallisuudeksi, kansan sanataiteeksi, johon kuuluvat kansanrunous ja kansankertomukset.” (”Perinteentutkimuksen terminologia 1998–2001”, ”folklore”. Helsingin yliopiston www -sivu.

<<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#folklore>> (25.4.2013)).

⁶⁸ ”Perinteentutkimuksen terminologia 1998–2001”, ”folklore”. Helsingin yliopiston www -sivu.

<<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm>> (25.4.2013).

⁶⁹ DuBois ja Virtanen 2000, 17; Virtanen 1991, 11-12.

⁷⁰ Zumvald 1988; Virtanen 1991, 15; Lehtipuro 1980, 8-9.

tensa haastajina pohtinut samaa folkloren määritelmää, jota minä käytin kyselyssäni museoammattilaisille. Lehtipuro kirjoittaa, että tämä "viiden kriteerin määritelmä", jonka hän myös itse 70-luvulla kirjoitti tietosanakirjamääritelmäksi Spectrumiin ja jota käytettiin myös yliopistokursseilla, on sama määritelmä, jonka Kansanrunousarkisto on toiminnallaan luonut. Määritelmän mukaan folkloren pääpiirteitä ovat suullinen periytyminen, anonymiteetti, yhteisöllisyys, kansanomaisuus ja kaavamaisuus. Hänen mielestään tämä määritelmä on "ennen muuta operationaalinen määritelmä, jolla on suora yhteys suomalaisen menetelmän vaatimusten mukaiseen aineistonhankinnan käytäntöön".⁷¹ Määritelmän kriteerit kertoivat sen millaista tutkimusaineiston tulisi olla. Lehtipuro toteaaakin, että tämän suomalaisen kansanrunoudentutkimuksen folkloren määritelmän ihanteellisin muoto on kalevalamittainen muinaisruno. Jokainen määritelmän kriteeri on myös vaikuttanut aineistojen keräämiseen ja tutkimukseen. Lehtipuro kuitenkin huomauttaa, että ollakseen folklorea aineiston ei tarvitse välttämättä täyttää kaikkia kriteerejä, vaan määritelmä joustaa.⁷²

Folklorea on pidetty eräänlaisena esteettisenä "toisen kielenä", jota on käytetty kun:

halutaan muistettavalla tavalla välittää kulttuurin keskeisiä arvoja, huvittaa, viihdyttää ja vedota tunteisiin tai ilmaista sellaisia asioita, joita on välttämätön sanoa, mutta joita arkikielellä ei voida tuoda ilmi. Folkloristin perusosaamista puolestaan on näiden konstruktoiden tunnistus, toistuvien rakenteiden, teemojen ja motiivien näkeminen vaihtelevan ilmaisun takaa.⁷³

Lehtipuro pitää folklorea "ajattelun, oivaltamisen ja sanomisen taitoa, joka on monin sitein kiinni ympäristössään ja sen elämänmuodoissa, uskonnossa, historiassa ja sosiaalisissa suhteissa".⁷⁴ Lehtipuron mukaan arkikerrontaa ja muistelukerrontaa ei voida pitää folklorena. Tämä johtuu näkemyksestä, jonka mukaan folklore on jotain yhteisesti jaettavaa, minkä olemassaolosta voidaan olla niin tietoisia, että siitä voidaan keskustella.⁷⁵ Esteettinen toinen kieli vertautuu näkemykseen folkloresta taiteellisena toimintana, jona erityisesti Ben-Amos sen näkee.

⁷¹ Lehtipuro 2003, 24.

⁷² Lehtipuro 2003, 24.

⁷³ Lehtipuro 2003, 19.

⁷⁴ Lehtipuro 2003, 19. < Lehtipuro Outi 2002. Kolmas esteettinen kulttuuri. Teoksessa: Sepänmaa Yrjö ja Heikkilä-Pali Liisa (toim.). *Vesi vetää puoleensa*. Helsinki: Maahenki Oy. 65-71.

⁷⁵ Lehtipuro 2003, 19.

Teoksessa *Toward New Perspectives in Folklore* ilmestyneessä artikkelissaan *Toward a Definition of Folklore in context* Dan Ben-Amos käsittelee folklorea taiteena käyttäen pohjanaan aiempia folkloren määritelmiä mutta sanoutuen irti niiden kattavuudesta. Artikkelissaan Ben-Amos kritisoi aiempia määritelmiä sekä antaa oman ehdotelmansa folkloren määrittelystä ja folkloren tutkimuksen mahdollisista keskittymispisteistä. Hän toteaa, että folkloren määritelmien ongelmat pohjautuvat siihen etteivät ne kykene täysin kuvastamaan folkloren koko luonnetta. Lisäksi folkloristit itse ovat pyrkineet luomaan sekä luettelomaisia (enumeratiivisia), omaan havainnointiin ja näkemyksiin perustuvia (intuitiivisia) että tutkimuksen kannalta käyttökelpoisia (operationaalisia) määritelmiä. Folkloristit pyrkivät määrittelemään folkloren sen kaikille muodoille yhteisten kriteerien avulla. Nämä kriteerit olivat vanhanaikaisuus, anonyymiys, yhteisöllisyys ja kansan yksinkertaisuus. Ben-Amos huomauttaa, että tässä folkloren määritelmässä olleet kriteerit ovat folklorelle pikemminkin tapauskohtaisia kuin keskeisiä elementtejä. Ben-Amosin mielestä nämä erilaiset folkloren luonnetta selventävät kriteerit vain kiertävät pääkysymystä, joka oli löytää yhdistävä tekijä sille, miten musiikki, vitsit, pukeutuminen, legendat ja muut folkloren lajit voidaan yhdistää yhdeksi tiedon kategoriaksi. Ben-Amosin mukaan suullisen kerronnan lajittelu erilaisiin genreihin riippuu pitkälti kulttuurisesta asenteesta tarinoita ja suullista perinnettä kohtaan sekä niiden alkuperäisestä luokittelusta kussakin kulttuurissa. Hän kuitenkin huomauttaa, että tarinat voivat myös ylittää kerronnallisia kategorioita, jolloin niiden yleinen luokittelu on irrelevanttia.⁷⁶ Folkloren substantiivinen määritelmä katsoo folkloren olevan sekä taidetta, kirjallisuutta, tietoja että uskomuksia. Ben-Amosin mielestä folklore ei ole mitään näistä ja siltikin kaikkia niitä. Folklore voi sisältää tietoa, ilmentää ajatusta ja rakentua taiteellisesti, mutta se on siltikin ainutlaatuinen ilmiö, jota ei voida pelkistää kategorioihin. Dan Ben-Amosin mielestä huomio folkloresta prosessina, omanlaisenaan kanssakäymisen tapana, voi johtaa sen tutkijat ulos folkloren määrittelyn ongelmista. Ben-Amosin mukaan folklore on pienissä ryhmissä tapahtuvaa kommunikatiivista taidetta.⁷⁷ Se on tietyllä hetkellä tapahtuva taiteellinen tapahtuma, joka sisältää luovan ja esteettisen vastauksen. Folklore on siis taidemuotojen kautta välittyvää sosiaalista vuorovaikutusta, joka eroaa muista puheen ja elehtimisen muodoista. Tämä ero perustuu kulttuurisille

⁷⁶ Ben-Amos 1972, 3-5.

⁷⁷ Ben-Amos 1972. Tässä performanssikeskeisessä tavassa määritellä folklore, nähdään se ensisijaisesti taiteellisena esityksenä ja sosiaalisen kanssakäymisen tapana. Myös muut kirjan artikkelit käsittelevät folkloren määrittelyä muun muassa sosiaaliselta, esityskeskeiseltä, taiteelliselta ja esteettiseltä, kommunikatiiviselta, kontekstin huomioivalta sekä genreihin liittyviltä kannoilta.

tavoille, jotka ovat tuttuja kaikille ryhmän jäsenille ja jotka erottavat folkloren muusta ei-kielellisestä vuorovaikutuksesta.⁷⁸

Käyttämäni määritelmän mukaan folklore on 1) suullista perinnettä, minkä vuoksi on pyritty varmistamaan että perinne on aidosti suullista ja kuultua eikä luettua, itse keksittyä tai yksittäisen tapahtuman kuvausta. Tämän varmistamiseksi kirjattiin ylös perinteen kannattaja.⁷⁹ Folkloren määritelmässä kaikkein pysyvin kriteeri on ollut nimenomaan sen välittyminen suullisesti. Folkloren piti olla aidosti 2) kansanomaista, eli sen piti olla kulkeutunut suusta suuhun, ihmiseltä toiselle, puhtaasti suullisesti eikä se saanut olla kirjallisilla lähteillä saastutettua. Sanattoman viestinnän ollessa kyseessä siirtyminen voi tapahtua myös imitaation kautta.⁸⁰ Folkloren katsotaan voivan välittyä kahdella tavalla, joko pystysuoraan sukupolvelta toiselle tai vaakasuoraan ryhmältä toiselle.⁸¹ Outi Lehtipuro kritisoi näitä puhtauden ja yhteisöllisyyden kriteereitä, sillä ne hänen mielestään työntävät syrjään suullisuutta. Lisäksi hän huomauttaa, että myös sekä tämän päivän että menneiden aikojen median välittämät muodot ja sisällöt voidaan nähdä kansanomaisina.⁸² Folkloristiikan tutkimuskohteet eivät tämän päivän tutkimuksessakaan määrity suullisuuden perusteella, vaan folkloresi voidaan laskea esimerkiksi Internet-keskustelut. Ben-Amos huomauttaa, ettei suullisen välittymisen kriteeri kykene määrittelemään sitä, mitä on se aines, joka kiertää suullisesti ajasta ja ihmisryhmästä toiseen. Folklorelta ei voida myöskään vaatia täydellistä puhtautta, sillä tutkimusaineistot syntyvät tutkijan ja informantin vuorovaikutuksessa. Lisäksi puhtauteen vaikuttavat tutkijat itse sitä ylös kirjatessaan ja analysoidessaan. Ben-Amos huomauttaa, että todellisuudessa folklore risteää kirjallisuuden ja muiden tunnettujen taide-esitysten kanssa.⁸³

Vaikka folkloretuotteet yleensä katsotaan 3) anonymisti syntyneiksi, ei pidä unohtaa, että todellisuudessa folklorellakin on ollut sepittäjänsä ja sitä on voitu aikojen saatossa muokata kunkin kertojan mielen mukaan.⁸⁴ Oletus folkloren anonymiudesta on ollut pitkään vallalla aivan kansanrunouden tutkimuksen alusta folkloristiikan tutkimukseen 1900-luvun puoliväliin saakka. Folklorella ei ole katsottu olevan yhtä tekijää, vaan ker-

⁷⁸ Ben-Amos 1972, 4-5.

⁷⁹ Lehtipuro 2003, 24.

⁸⁰ Ben-Amos 1972, 8.

⁸¹ ”Perinteentutkimuksen terminologia 1998–2001”, ”folklore”. Helsingin yliopiston www -sivu. <<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm>.> (25.4.2013).

⁸² Lehtipuro 2003, 24-25.

⁸³ Ben-Amos 1972, 7-9, 14.

⁸⁴ ”Perinteentutkimuksen terminologia 1998–2001”, ”folklore”. Helsingin yliopiston www -sivu. <<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm>.> (25.4.2013).

tojaa on pidetty pelkkänä perinteen kannattajana ja todistajana. Lehtipuro huomauttaa, että tämän ajattelun mukaan olisi täysin mahdotonta, että folklorea syntyisi myös tässä hetkessä ja se olisi tulkittavissa informanttien maailmankuvan ehdoilla.⁸⁵ Toisaalta sekä anonyymiys että kriteeri 4) yhteisöllisyydestä ovat olleet perusteita tutkimuksen merkityksellisyydelle. Eli kun tutkittava kohde on jotain yleistä ja jaettua, eikä vain yksityiseksi erikoisuudeksi laskettavaa, on se siten myös tutkimuksen kannalta tärkeä ilmiö. Vaikka perinne ei olisikaan aina yhteisöllisessä käytössä, edesauttaa sosiaalinen hyväksyminen sen säilymistä.⁸⁶ Kun näkemys folkloren yhteisöllisyydestä ja vuorovaikutellisuudesta yhdistetään näkemykseen folkloresta taiteena, syntyy kaksi konseptia: yhteisöllinen luominen ja uudelleen luominen. Ben-Amosin mielestä verbaalinen taide on yhtä kuin koko yhteisön yhteenlaskettu yhteinen luonti, ja yleisön reaktiota esitystilanteessa voidaan pitää yhtä paljon luomisena kuin kertojan aktiivista luomista. Tämä näkökulma haastaa entisen näkemyksen folkloren passiivisesta luomisesta ja säilyttämisestä.⁸⁷ Esitystilanne on yksittäiselle toisinnolle tärkeä taustatieto, sillä folkloren muodot esitetään yhä uudestaan erilaisten ihmisten toimesta erilaisissa tilanteissa. Myös kertojan (ammatti)taito, hänen mielentilansa ja yleisön vastaus voivat vaikuttaa tekstiin.⁸⁸

Kuten minkä tahansa perinteen, myös folkloren syntyyn ja elossa pysymiseen tarvitaan yhteisö jonka piirissä se on tunnettu ja sitä tuotetaan yhä uudelleen. Folklore on kansankulttuuria eli tavallisten ihmisten omaa kulttuuria, jota syntyy heidän elämänsä ja tarpeidensa pohjalta. Siten folklore myös kuvastaa ihmisten elämää, kulttuuria, arvoja ja asenteita tietyssä ajassa ja paikassa.⁸⁹ Dundes on määritellyt kulttuuritutkimuksen tutkimuskohteena olevan yhteisön (folk) kattavasti ja nykyaikaisesti. Hänen mukaansa termi folk voi tarkoittaa mitä tahansa ryhmää ihmisiä jotka jakavat vähintään yhden yhteisen tekijän. Yhdistävällä tekijällä ei ole väliä, oli se sitten yhteinen toiminta, kieli tai uskonto. Tärkeää on se, että ryhmä muodostuu ja sillä on perinne jota se voi kutsua omakseen. Ryhmä muodostuu vähintään kahdesta henkilöstä. Yksilö voi samanaikaisesti kuulua useampaan ryhmään, jolloin hän on tietoinen niiden kaikkien perinteistä ja toimintatavoista, sekä osaa toimia niissä niiden koodiston ja sanaston vaatimalla tavalla. Ryhmän jäsenen ei tarvitse tuntea ryhmän muita jäseniä, mutta yhteinen koodiston poh-

⁸⁵ Lehtipuro 2003, 18.

⁸⁶ Lehtipuro 2003, 25-26.

⁸⁷ Ben-Amos 1972, 7-11.

⁸⁸ Ben-Amos 1972, 4-5.

⁸⁹ ”Perinteentutkimuksen terminologia 1998–2001”, ”folklore”. Helsingin yliopiston www -sivu. <<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm>.> (25.4.2013).

jalta ryhmä voi saavuttaa tunteen ryhmäidentiteetistä. Ryhmä tai yhteisö on täten myös paljon joustavampi käsite kuin etninen ryhmä. Tutkittava ryhmä tai yhteisö voi olla vaikka pieni perhe tai suuri kansakunta.⁹⁰

Folklore on luonteeltaan 5) kaavamaisista ja stereotyyppistä. Tämä tarkoitetaan sitä, että tietäntyyppiselle folklorelle on ominaista esiintyä aina tietyssä muodossa ja sisältää tiettyjä kaavamaisia aiheita.⁹¹ Yksittäiset folkloretuotteet toteutetaan samalla kaavalla ja kertomuksissa seikkailevat samat sankarit. Folklore kuitenkin on suullisena perinteenä samalla myös helposti muuttuvaa ja kulloiseenkin kontekstiin sopeutuvaa.⁹² Materiaalien pysyvyys ja selviytyminen kulttuurin kierrossa on ollut yksi kriteeri folkloren määrittelyssä. Tähän kriteeriin liittyy näkemys folkloren ja perinteen läheisestä suhteesta. Aikaisemmat folkloristit näkivät folkloren eräänlaisena jäänteinä, ”elävänä fossiilina”. Ben-Amosin mielestä perinteen idea viittaa folkloreen sekä tietona (menneisyyden viisautena) että taiteena (vanhat laulut ja tarinat). Kun folkloren tutkijat määrittelivät aineistojensa ainutlaatuisuutta, näkemys folkloresta yhteisöllisen luomisen tuloksena väistyi folkloren jäännösimagon tieltä.⁹³ Herman Bausinger on alun perin 1961 julkaistussa kirjassaan *Folk Culture in a World of Technology* käsitellyt urbaania kulttuuria, johon hän on sisällyttänyt muun muassa kaupungistuneiden ja teollistuneiden alueiden modernit tarinat, populaarikulttuurin sekä turisteille suunnatun eksoottisen perinteen. Bausinger näkee folkloren ja perinteen pikemminkin laajenevana kuin häviävänä asiana – uudet ilmiöt saavat oman folklorensensa ja hävinneiden ilmiöiden folklore joko muuttuu tai häviää.⁹⁴ Tutkimuksessaan *Deep Down in the Jungle...: Negro Narrative Folklore from the Streets of Philadelphia* (1964) myös Roger D. Abrahams näkee folkloren orgaanisena ilmiönä, joka elää, kuolee tai mutatoituu. Se siis sisältää sekä vanhaa että nykyistä ja luo uutta tulevaisuutta varten.⁹⁵ Hän tiivistää erilaiset tavat ymmärtää folkloren olemusta toteamalla, että jotkut näkevät perinnetutkimuksen jäänteinä menneisyydestä, toiset taas datana, jonka avulla voi tutkia suullisia prosesseja mutta jolla on vain vähän muuta olennaista arvoa. Toiset puolestaan näkevät sen lähteenä, joka voi antaa vihjeitä rotujen historiasta tai yksilön psyykestä.⁹⁶ Folkloren muodot ovat siis orgaanisia siinä mielessä,

⁹⁰ Dundes 1989, 11-13. < Dundes, Alan 1980. Who are the folk? Teoksessa: Dundes, Alan. *Interpreting Folklore*. Bloomington: Indiana University Press.

⁹¹ Lehtipuro 2003, 26.

⁹² ”Perintetutkimuksen terminologia 1998–2001”, ”folklore”. Helsingin yliopiston www -sivu. <<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm>> (25.4.2013).

⁹³ Ben-Amos 1972, 7-9.

⁹⁴ Bausinger 1990.

⁹⁵ Abrahams 1964, 8-11.

⁹⁶ Abrahams 1964, 4.

että ne eivät ole riippuvaisia synnynnäisestä ympäristöstään ja kontekstistaan, kuten kulttuurista jossa ne ovat syntyneet tai niiden luojien sosiaalisista yhteyksistä. Toisaalta folklore on orgaaninen ilmiö myös siten, että se sopeutuu ympäröivään kulttuuriinsa, jolloin paikallisuus, aika ja sosiaalinen ympäristö muokkaavat sitä.

Huomattavaa on, että tähän yleisluontoiseen folkloren määritelmään ei ole sisällytetty oletusta folkloren perinteellisyydestä tai luetteloa perinteen lajeista. Tämän ansiosta folklorenksi voidaan määritellä uusiakin lajeja ja perinneilmiöitä.⁹⁷ Ben-Amosin mielestä perinteen ei pitäisi olla osa folkloren määrittelyä. Piirteiden perinteisyys on folklorelle vain satunnainen ominaisuus, ei kaikkeen folkloreen vahvasti liittyvä piirre.⁹⁸ Anna-Leena Siikala on kritisoinut tätä folkloren määritelmää, jossa folkloren kriteereitä ovat suullinen periytyvyys, anonymi alkuperä, yhteisöllisesti jakaminen, kaavamaisuus ja kansanomaisuus. Hänen mielestään kaikkien folklorelle tyypillisten ominaisuuksien listaaminen on tapa vältellä määritelmää. Määritelmästä puuttuvat menneen ajan ja esteettisen arvon aspektit, jolloin folklore näyttäytyy vaan tässä päivässä elävänä tuotteena. Siikala toteaa, että määritelmä on luotu modernin läntisen yhteiskunnan tutkimuksen tarpeisiin. Sen sijaan sellaisen yhteisön elävän kollektiivisen perinteen, jossa perintö ja esi-isien menneisyys nähdään yhä vaikuttavan, tutkimiseen määritelmä ei sovi. Yhteisö voi esimerkiksi muodostua siten, että sen sisällä toimii yksittäisiä perinteentaitajia, jotka ovat alansa ammattilaisia ja siten sekä pitävät yllä että muokkaavat yhteisöllisiä perinteitä. Tällöin folkloren määritelmän mukainen kollektiivisuus ja anonymisyys eivät päde, vaikka perinne olisikin selvästi folklorenksi tulkittavissa.⁹⁹

Folkloristeja paljon pohdituttanut asia on fakelore ja folklorismi. Termillä fakelore tarkoitetaan puhtaana folklorena esitettyä lorea, jota ei ole kerätty suoraan kentältä, vaan kirjoitettu aiemman kirjallisuuden pohjalta uudestaan. Fakelore voi olla myös täysin keksittyä. Klassisena esimerkkinä fakeloresta Dundes esittää *Kalevalan*, jonka Elias Lönnrot on itse kansanrunojen pohjalta kirjoittanut. Tälläkin fakelorella kuitenkin oli tehtävänsä kansakunnan psyykkisten tarpeiden täyttäjänä. Dundesin mielestä fakeloresta voi joissain tapauksissa tulla folklorea, mutta hänen mukaansa vain vähän on tullut.¹⁰⁰ Folklorismilla puolestaan tarkoitetaan folkloren soveltamista esimerkiksi kaupallisten tai ideologisten tarkoituksien mukaan. Perinteentutkijat ovat olleet folklorismia vas-

⁹⁷ Lehtinen 2003, 26; Perinnejakeskustelusta lisää: Ben-Amos 1982.

⁹⁸ Ben-Amos 1972, 13.

⁹⁹ Siikala & Siikala 2005, 48.

¹⁰⁰ Dundes 1989, 53.

taan. Toisaalta Hermann Bausinger osoittaa, kuinka uudelleen herätetty folklore, kuten tapahtumat ja puoliksi unohtuneet tavat, eivät ole vain viihdettä. Perinteisiin lauluiltoihin ja muihin tapahtumiin tottunut ei välttämättä koe niitä herätetyiksi vaan omaksi kulttuurikseen. Bausinger huomauttaa myös, että vaatimus perinteen kannattajien tiedostamattomuudesta omaa perinnettään kohtaan ei toteudu nykyaikana, jolloin ihmiset ainakin osaltaan tiedostavat perinteidensä olevan perinteitä.¹⁰¹ Nykypäivän perinteentutkimuksessa perinteen jakaminen aitoon ja epäaitoon on vanhentunut näkökulma.¹⁰²

Folkloristien näkemykset folkloresta pohjautuvat siihen, mihin asiayhteyksiin folklore yhdistetään ja mitä funktioita sillä nähdään olevan. Kirjassaan *Folklore Matters* Alan Dundes pyrkii vastaamaan kysymykseen: ”Miksi folklorea on tärkeää kerätä ja tutkia myös nykypäivän näkökulmasta?” Esseissään hän käsittelee muun muassa folkloren vaikutusta identiteettiin, sekä Grimmin veljesten saduista tehtyä psykoanalyttistä tutkimusta. Hän viittaa Freudiin ja Jungiin, ja toteaa että myös folkloristien pitäisi tutkia aihetta ja muiden tieteiden tätä ”inhimillisen mielikuvituksen kaikkein parasta tuotetta”¹⁰³. Lisäksi hän osoittaa, kuinka vaikeaa on todella selvittää, kenen perinteestä on milloinkin kysymys ja mistä löytyy alkuperäinen kansa.¹⁰⁴ Dundes tiivistää folkloren tutkimisen tärkeyden toteamalla, että me kaikki käytämme ja tunnemme runsaasti folklorea. Yksi olennainen tekijä folkloren tutkimisen tärkeydessä on se, että folklore liittyy ja vaikuttaa ihmisten identiteettiin. Identiteetti on tutkimusaihe, jota tutkitaan monen eri tieteen näkökulmasta, muun muassa antropologiassa, filosofiassa, psykiatriassa, sosiaalipsykologiassa, sosiologiassa sekä folkloristiikassa. Kirjansa *Folklore Matters* ensimmäisessä esseessä Dundes osoittaa, kuinka sekä yksilöt että ryhmät voivat määrittää identiteettiään folkloren avulla. Dundes on tarkastellut identiteetin rakentumista eri tutkijoiden mukaan ja näkee kuinka identiteetin olemassaolo perustuu sekä siihen että yksilö itse tunnistaa omistavansa tietynlaisen identiteetin, että tämän identiteetin sosiaaliselle huomaamiselle ja toisintamiselle. Sekä Dundes, että monet muut tutkijat, ovat huomanneet folkloren olevan yksi tärkeimmistä ryhmän identiteettiä yhdistävistä ja ylläpitävistä symboleista.¹⁰⁵ Monet identiteetin piirteet pohjautuvat yksilön sosiaalisille vuorovaikutuksellisille identiteettiryhmille, joita voivat olla muun muassa ikä, rotu, sukupuoli, uskonto, kieli, sosiaalinen asema sekä asuinpaikka. Folklore käsittelee identi-

¹⁰¹ Bausinger 1990, 70-73.

¹⁰² Fakeloresta ja sen muuttumisesta perinteeksi myös artikkelit kirjasta: Heimo, Hovi ja Vasenkari 2012; Autenttisuuden vaatimuksesta: Bendix 1997.

¹⁰³ Dundes 1989, 114.

¹⁰⁴ Dundes 1989.

¹⁰⁵ Dundes 1989, 1-39.

teettitekiä myöskin siten, että sen avulla kyetään osoittamaan kertojan ja kuulijoiden yleiset normit, kuten esimerkiksi oletus tietyn ammatinharjoittajan sukupuolesta. Folklore on fantasiaa, paikka jossa yksilö voi kokeilla erilaisia identiteettejä ja toimintaa, joka todellisuudessa olisi sosiaalisesti sanktioitu.¹⁰⁶ Tämä mahdollistuu muun muassa niinkin erilaisissa folkloren muodoissa kuin tarinat, sadut, pelit ja juhlat. Tarinat sisältävät identiteettitietoja, identiteetin luomista ja sen sosiaalista huomaamista sekä pyrkimyksiä identiteetin vaihtoon. Folklore sisältää usein stereotyyppioita, niin ikään rotuun kuin sukupuoleenkin liittyen. Dundes nostaa esille kansalliset stereotyyppit, joiden luomisessa ja ylläpitämisessä folkloreella on suuri vaikutus. Folklore voi olla vaikuttava tekijä identiteetin muotoutumisessa, sillä stereotyyppien luomat ennako-odotukset helposti myös toteutuvat, sekä positiivisten että negatiivisten identiteetti-ominaisuuksien osalta. Nämä puolestaan voivat vaikuttaa yksilön tyytyväisyyteen omasta identiteetistään. Folkloren avulla voidaan myös osoittaa ryhmään kuulumista tai identifioida tuntematon henkilö oman ryhmän jäseneksi (esimerkiksi homoseksuaalisuuden osoittavat pukeutumiskoodit). Etninen identiteetti on yksi ryhmäidentiteettityyppi, jota folkloristiikassa on tutkittu paljon. Tämä perustuu muun muassa siihen, että oman identiteettinsä luomisesta/löytämisestä kaikkein kiinnostuneimmat kansat ovat myös kaikkein aktiivisimpia oman folklorensä tutkimisessa. Esimerkkinään Dundes käyttää Suomea ja Irlantia, joissa 1800-luvulla nousseilla nationalismilla ja romantiikalla oli laaja kannattajakuntansa.¹⁰⁷

Folkloren mieltäminen vanhaksi tai häviämässä olevaksi aineeksi sekä folkloren huono maine tiedon vastakohtana ovat asenteita joita vastaan folkloristit ovat joutuneet kamppailemaan usean vuosikymmenen aikana. ”That’s just folklore” on yksi englanninkielisessä puheessa käytössä olevista sanonnoista, joka tuo ilmi yleisen käsityksen folkloresta oikean tiedon vastakohtana. Syyt siihen miksi folkloresta puhutaan vähättelevästi ja miksei sitä välttämättä nähdä tärkeäksi tutkimuskohteeksi juontavat juurensa folklorentutkimuksen alkuaikoihin. Folkloristiikan tutkimuskentän määrittely on ollut muutoksessa ja matkan varrella termi folklore on saanut mukaansa myös negatiiviseksi nähtävää arvolutaamaa. Kun termi folklore otettiin tutkimukselliseen käyttöön, sen nähtiin tarkoittavan aineista, joka oli syntynyt kauan aikaa sitten, mutta joka oli selviytynyt koskemattomana kulttuurievoluutiosta huolimatta. Folklore oli siis eräänlainen mennei-

¹⁰⁶ Dundes 1989, 1-39; Abrahams 1964, 8. Abrahamsin mukaan sanojen ei ole tarkoitus vain huvittaa, vaan myös kontrolloida, tuomita ja vaikuttaa, eli ne toimivat sosiaalisen kontrollin työvälineinä.

¹⁰⁷ Dundes 1989, 1-39.

syyden jääne, joka oli lisäksi peräisin nykyistä paljon arkaaisemmasta ja primitiivisemmästä kulttuurista. Samalla folklore sai virheellisyyden, epäloogisuuden, sivistymättömyyden ja kehityksestä jälkeen jääneen tai jopa atavistisen eli vanhaan palaavan leiman. Myöskään folkloren määrittely perinteeksi tai taiteeksi ei vapauttanut sitä marginaalisen ja vanhaan suuntavan aineksen maineesta. Myös folklorea ylläpitävän kansan eli folkin määrittely on osa ongelmaa. Vanhoja perinteitä ylläpitävät talonpojat tai marginaalisiin sosiaalisiin ryhmiin kuuluvat yhteisöt nähtiin niin ikään myös eräänlaisina jäänteinä menneestä. Lisäksi, koska folklore on nähty vain yhtenä osana kulttuuria tai vain kulttuurintutkimuksen sivujuonteena, on folkloristiikkaa pidetty kapea-alaisena tutkimusalana. Folkloristiikan tutkimuskenttää onkin pyritty monipuolistamaan, mutta tästä huolimatta sillä on monia muita aloja pienempänä ja erikoituneempaan tutkimusalana suurempi mahdollisuus tulla budjetoiduksi ulos yliopistomaailmasta.¹⁰⁸

Mielenkiintoisen näkökulman folkloren todellisuussuhteeseen ja siinä ilmenevään fiktiivisten olemassaoloon on antanut Ilkka Niiniluoto. Hän on tarkastellut folkloren asettumista Karl Popperin kolmen maailman teorian kehikseen. Ensimmäinen maailma edustaa fyysistä ja aineellista maailmaa konkreettisine olioineen ja tapahtumineen. Toinen maailma puolestaan edustaa ihmisen tajuntaa, tietoisuutta, mentaalisia olioita ja tapahtumia. Kolmantena maailmana voidaan nähdä yhteiskunta ja kulttuuri sekä sen tuotteet, kuten kertomukset, sosiaaliset instituutiot sekä työkalut. Folklore on osa kolmatta maailmaa. Kolmas maailma on olemassa ensimmäisen ja toisen maailman kautta, mutta on myös osittain itsenäinen. Teorian kautta voimme nähdä myös folkloren olevan olemassa osaltaan sekä ihmistä ympäröivän aineellisen että henkisen maailman kautta, mutta myös itsenäisenä muihin maailmoihin liittyvään ymmärrykseen vaikuttajavana tekijänä.¹⁰⁹ Folkloren moniulotteisesta luonteesta kertoo myös se, miltä erilaisilta kannoilta sitä voidaan tutkia. Yhtenä tutkimuksen näkökulmana on performanssi- eli esityskeskainen näkökulma, jossa folklore nähdään pienryhmässä tapahtuvana viestintänä. Tällöin esitys sekä esittäjän ja yleisön vuorovaikutus on olennainen osa folklorea.¹¹⁰ Strukturalistisesta näkökulmasta käsin voidaan tutkia folkloren eri rakenneyksiköiden liittymistä kokonaisuudeksi, universaaleja rakenteita ja motiiveja. Diskurssianalyysin kautta tarkastellaan sitä, kuinka kielenkäyttö rakentaa todellisuutta ja kuinka eri merkitysjärjestelmiä käyttäen voidaan puhua todellisuudesta eri tavoin. Psykoanalyttisesta näkökul-

¹⁰⁸ Oring 2012, xiii-xix; Kirshenblatt-Gimblett 1998, 296-306.

¹⁰⁹ Niiniluoto 1990, 14-42.

¹¹⁰ Esimerkiksi Siikala 1984; Ben-Amos 1972.

masta tarkastellaan folkloren alitajunnassa muodostuneita merkityksiä. Näkökulman lähtökohdat ovat Sigmund Freudin tutkimuksissa. Funktionalismi huomioi perinteen riippuvuuden ympäristöstään ja eri piirteiden tehtäviä siinä. Tutkittavina ovat sekä ilmi-, piilo- että häiriöfunktiot, joita folkloren piirteiden taustalla on. Kulttuuriekologiassa puolestaan tutkitaan sitä, onko kulttuuri vastaus elinympäristön tuomiin olosuhteisiin.¹¹¹

Folkloren määrittelyn lopputulemana voisi siis olla, että folklore on monitahoinen ilmiö, joka on tiukasti sidoksissa inhimillisyyteen, ihmisten elämään ja elinympäristöön. Folklore voidaan määritellä monin eri tavoin ja määritelmän sisältö riippuu määrittelijän intresseistä ja tämän käyttämästä määritelmästä. Folklore ja perinne tulee ymmärtää laajassa merkityksessä jatkuvassa muutoksessa olevana yhteisöllisen kulttuurin ilmentyminä. Folkloren avulla ihmiset siirtävät eteenpäin yhteisölleen tärkeitä arvoja, normeja ja tietoa. Folklore sisältää paljon tunteita, niin positiivisia kuin negatiivisiakin. Folklore vaikuttaa ihmisten jokapäiväiseen elämään monin eri tavoin.¹¹² Sen avulla sekä määritellään rajoja että luvallisin keinoin rikotaan niitä. Folklorea määrittelee perinteen tutkimuksen historia ja kehityskaari sekä tämän päivän tutkimuskohteen valinnat.

3.2.2. *Folklore museoammattilasten vastauksissa*

Kuten edellä on tullut ilmi, on folklore käsitteenä laaja ja vaikeasti rajattavissa. Tämä näkyi myös museoammattilaisten vastauksissa. Yhdessä kolmasosassa vastauksista folkloren määritelmä koettiin ongelmalliseksi. Eräässä vastauksessa todettiin, että aluksi tuntui, ettei folklorea ole näyttelyissä, mutta uudestaan asiaan tarttuessaan vastaaja huomasi, että näyttelyssä on sittenkin paljon suullista perinnettä. Vielä tämän jälkeenkin vastaaminen kuitenkin tuntui vaikealta.¹¹³ Vaikeuksista huolimatta vastauksista kuitenkin tuli ilmi monia näkemyksiä siitä, mitä folklore voi olla. Lukiessani aineistoa kokonaisuutena etsien vastausta siihen, mitä museoammattilaisten folklore pitämä aineisto on ja mitä puolia folkloreen katsotaan kuuluvan, sain muodostettua yleiskuvan folkloren piirteistä. Vastauksissa puhutaan folkloresta pääasiassa yleisesti yksittäisiä perinteenlajeja tai toisintoja mainitsematta. Folkloresta puhutaan muun muassa folkloristisina tai sellaiseksi mielletävinä elementteinä, sekä folkloristisena materiaalina ja aineistoina.¹¹⁴

¹¹¹ Folkloristiikan tutkimusintresseistä esim. Lehtipuro 1980; Esimerkiksi sananlaskujen funktioita on tutkinut Lauhakangas 2004.

¹¹² DuBois ja Virtanen 2000, 16-17.

¹¹³ Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:14.

¹¹⁴ Lapin museo. TKU/O/14/1:12; Länsi-Uudenmaan museo. TKU/O/14/1:13

Kuva museoammattilaisten tarkoittamasta folkloresta määräytyykin paljon heidän folkloresta käyttämiensä sanojen perusteella.

Eniten vastauksissa nousivat esille folkloren suullisuus, tiedollinen ulottuvuus ja folkloren kuuluminen osaksi perinnettä ja kulttuuria. Folkloren siis nähdään olevan jotain äänellä esitettyä ja korvalla kuultavaa. Sanat kerronnallisuus ja tarina nousivat vastauksissa usein esille. Tämä tarkoittaa joko sitä, että folkloren koetaan olevan jotain kerrottavaa eli esille tuotava asia tuodaan esille kerronnallisessa muodossa, kuten tarinassa. Toisaalta kerronnallisuus ja tarinallisuus ovat museoiden kannalta kiinnostavia tapoja tuoda esille tietoa pedagogisesti ja asiakaslähtöisesti. Vastauksissa viitataan usein myös haastatteluihin, joissa kerrotaan jostain asiasta. Mikäli folklore rinnastetaan haastatteluai-
neistoihin, voidaan folklore pelkistettynä nähdä vain jostain asiasta kertomisena. Folklorea voi myös tulla haastattelujen sivutuotteena eli sitä voidaan tuottaa puheen lomassa ikään kuin huomaamatta. Folklore sisältää eri teemoihin liittyvää tietoa, jota halutaan jakaa eteenpäin. Folklore nähdään osana kulttuuria ja osana yhteisöjen perinnettä. Folklore nähdään menneestä kumpuavana perinteenä, mutta sen nähdään myös olevan osa nykykulttuuria. Kiinnostavaa on, että joissain vastauksissa folkloreen liitetään sekä yhteisöllisyys että yksilöllisyys. Folkloren avulla voidaan valottaa esimerkiksi merivartiokulttuurin yhteisöllisyyttä tai nuorisokulttuuria.¹¹⁵ Folklore on yhteisöllistä perinnettä, koko kansan perinnettä tai jopa koko maailman perinnettä.¹¹⁶ Folkloren avulla voidaan luoda ja ylläpitää stereotypioita¹¹⁷, mutta se voi myös olla täysin yksilöllistä ja vaikuttaa yksilön identiteettiin¹¹⁸. Folkloren koetaan olevan inhimillistä ja tavallisten ihmisten perinnettä, se antaa kuvan menneiden aikojen ihmisistä ja tuo esille ihmiset ilmiöiden takaa.¹¹⁹

Monissa vastauksissa puhuttiin muistelemisesta ja muistitiedosta osana folklorea. Vaikka kyselyssäni pyrin rajaamaan muistitiedon pois folkloren määrittelystä, on se vastauksissa kuitenkin selvästi mukana. Puhuessaan folkloresta museoammattilaiset siis voivat tarkoittaa myös muistelukerrontaa tai sen lomassa käytettyä folklorea. Museoiden kannalta tärkeimmäksi koettiin folkloren mahdollisuus kuvastaa paikallisuutta. Paikallisu-

¹¹⁵ Kymenlaakson museo vastaus 1. TKU/O/14/1:9; Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21.

¹¹⁶ Etelä-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:2; Kymenlaakson museo vastaus 1. TKU/O/14/1:9; Varsinais-Suomen museo vastaus 3. TKU/O/14/1:24.

¹¹⁷ Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21.

¹¹⁸ Etelä-Karjalan museo. TKU/O/14/1:1; Pohjois-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:16; Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21.

¹¹⁹ Etelä-Karjalan museo. TKU/O/14/1:1; Lapin museo. TKU/O/14/1:12; Länsi-Uudenmaan museo. TKU/O/14/1:13; Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21.

teen liittyvänä asiana murteet ja muut paikalliset tavat puhua nousivat esille monissa vastauksissa. Yhdessä vastauksessa todettiin kielen ja kulttuurin olevan ”käsi kädessä” keskenään.¹²⁰ Vastauksista käy ilmi, että museoiden on mahdollista saada käsiinsä tiettyyn aikakauteen liittyvää tai ainakin tietystä teemasta kertovaa folklorea. Joissain vastauksissa todetaan, että näyttelyissä käytetään folklorea, joka on samalta aikakaudelta peräisin kuin näyttelyn objektit tai aihe.¹²¹ Folklore voi myös vastata tiettyjä aikakausia vain suurin piirtein. Folkloren epämääräisistä aikaulottuvuuksista kertonee jotain myös folkloren määrittely ”synnyiksi syviksi” tai tiedoiksi, ”joista ei olla varmoja, mutta kuitenkin jo ’ikimuistoisista’ ajoista asti on kerrottu niin”¹²².

Suosituiksi folkloren aiheiksi museoammattilaiset nostivat 1) musiikki, johon lukeutui laulut, kansanlaulut, kansanmusiikki, siirtolaisten laulut, lauluperinne, juomalaulut, hengellinen musiikki, itkuvirret, kehtolaulut, Pori-rock, Porilaisten marssi, härskit laulut, rekilaulut, arkkiveisu, saamelaisten joikuperinne ja paimenhuudot,¹²³ 2) uskomukset ja uskonnollisuus, kuten uskomustarinat, selvännäkijän haastattelu, museon kokoelmisissa oleva taikakalu, karhuun ja hirveen liittyvä mytologisuus, uskonnolliset aiheet, uskonto, lestadiolaisuus, haltiaperinne sekä joulutontut ja trullit,¹²⁴ 3) runous, eli kansanrunous, runovärssyt, uudet runot luontonäyttelyä varten, Kalevala, Kalevalan runot, mitallinen runo, kalevalainen runous, kalevalainen kansanrunous, Kanteletar, ritarirunous, riiminpätkä, mitallinen riimi, näyttelytekstit mitallisen riimin asussa, trokeemitallinen riimitys, nelipolvinen trokee,¹²⁵ sekä 4) huumori, kuten humoristiset tarinat.¹²⁶ Huumo-

¹²⁰ Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21

¹²¹ Etelä-Karjalan museo. TKU/O/14/1:1; Keski-Suomen museo. TKU/O/14/1:7; Lapin museo. TKU/O/14/1:12; Pirkanmaan museo. TKU/O/14/1:20.

¹²² Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:14.

¹²³ Etelä-Karjalan museo. TKU/O/14/1:1; Etelä-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:2; Kainuun museo. TKU/O/14/1:5; Kymenlaakson museo vastaus 2. TKU/O/14/1:10; Lapin museo. TKU/O/14/1:12; Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:14; Pohjois-Karjalan museo. TKU/O/14/1:15; Pohjois-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:16; Satakunnan museo. TKU/O/14/1:18; Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21; Varsinais-Suomen museo vastaus 2. TKU/O/14/1:23.

¹²⁴ Etelä-Karjalan museo. TKU/O/14/1:1; Etelä-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:2; Keski-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:6; Päijät-Hämeen museo. TKU/O/14/1:11; Lapin museo. TKU/O/14/1:12; Länsi-Uudenmaan museo. TKU/O/14/1:13; Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:14; Pohjois-Karjalan museo. TKU/O/14/1:15; Pohjois-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:16; Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21; Varsinais-Suomen museo vastaus 2. TKU/O/14/1:23; Varsinais-Suomen museo vastaus 3. TKU/O/14/1:24.

¹²⁵ Etelä-Karjalan museo. TKU/O/14/1:1; Etelä-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:2; Kainuun museo. TKU/O/14/1:5; Keski-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:6; Keski-Suomen museo. TKU/O/14/1:7; Lapin museo. TKU/O/14/1:12; Pohjois-Karjalan museo. TKU/O/14/1:15; Varsinais-Suomen museo vastaus 2. TKU/O/14/1:23; Varsinais-Suomen museo vastaus 3. TKU/O/14/1:24.

¹²⁶ Keski-Suomen museo. TKU/O/14/1:7; Kymenlaakson museo vastaus 1. TKU/O/14/1:9; Lapin museo. TKU/O/14/1:12; Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:14; Satakunnan museo. TKU/O/14/1:18; Pirkanmaan museo. TKU/O/14/1:20; Varsinais-Suomen museo vastaus 2. TKU/O/14/1:23; Varsinais-Suomen museo vastaus 3. TKU/O/14/1:24.

riksi voisi myös laskea arvoitukset, kaskut, anekdootit, sananlaskut ja sanonnat, jotka myös mainittiin vastauksissa.¹²⁷ Muita aiheita olivat näyttelyesineen tarina¹²⁸, römppä-tanssit¹²⁹, vuotuisjuhlat¹³⁰, kuolema-aihe ja hautajaisperinne¹³¹, kansanparannus ja sairauden hoito ennen ja nyt¹³², arjen ilmiöt ja tapahtumat¹³³, ruokaperinne¹³⁴, paikallisesti tunnetut henkilöt tai toimijat kuten tullimies ja noita¹³⁵ sekä luontosuhde ja tunteet¹³⁶.

Folkloristien ja museoammattilaisten folklorekäsityksissä on samoja piirteitä. Museoammattilaisten vastauksissa folklorena näkyvä materiaali lähestyy kyselyssäni esittämäni folkloren määritelmää¹³⁷, jonka pohjalta he pyrkivät vastaamaan esitettyihin kysymyksiin. Suullisuus, yhteisöllisyys ja kansa tai kansanomaisuus ovat huomioita myös museoammattilaisten määritelmässä. Sen sijaan folkloren anonymisyyttä tai stereotyyppisyyttä ei ole kommentoitu. Sen sijaan käy selväksi, että puhuttaessa haastatteluisista tai muusta museon omasta tiedonkeruusta, ainakin folkloren kertoja tunnetaan. Museoammattilaiset näkevät folkloren olevan sekä perinnettä että osa nykykulttuuria. Folklore nähdään siis elävänä ilmiönä, joskin sitä on mahdollista dokumentoimalla pysäyttää tietylle aikakaudelle.¹³⁸ Yhtäläisyyksiä löytyy myös siitä, että folklorella nähdään olevan sekä yksilöllinen että yhteisöllinen funktionsa. Folkloren nähdään kuvastavan yhteisöä ja paikkaa, jossa sitä esitetään. Samoin folkloren osuus identiteetin ja stereotyyppien synnyssä on huomattu.¹³⁹ Myös folklore taiteena¹⁴⁰ tai esteettisenä kielenä¹⁴¹ tulee ilmi silloin, kun museoammattilaiset määrittelevät folkloren osa-alueiksi musiikin, runouden ja huumorin tai näkevät kerronnallisuuden folkloren tuottamistapana. Museoammattilaisten vastauksissa esiintyvää folklorea voidaan pitää sisällöltään laajana käsit-

¹²⁷ Etelä-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:2; Kainuun museo. TKU/O/14/1:5; Keski-Suomen museo. TKU/O/14/1:7; Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:14; Pohjois-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:16; Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21; Varsinais-Suomen museo vastaus 2. TKU/O/14/1:23.

¹²⁸ Etelä-Karjalan museo. TKU/O/14/1:1; Kymenlaakson museo vastaus 1. TKU/O/14/1:9; Lapin museo. TKU/O/14/1:12; Satakunnan museo. TKU/O/14/1:18; Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21; Varsinais-Suomen museo vastaus 2. TKU/O/14/1:23.

¹²⁹ Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21.

¹³⁰ Etelä-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:2; Keski-Uudenmaan museo. TKU/O/14/1:3; Länsi-Uudenmaan museo. TKU/O/14/1:13.

¹³¹ Etelä-Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:2; Varsinais-Suomen museo vastaus 1. TKU/O/14/1:22.

¹³² Kainuun museo. TKU/O/14/1:5; Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21.

¹³³ Keski-Uudenmaan museo. TKU/O/14/1:3.

¹³⁴ Varsinais-Suomen museo vastaus 2. TKU/O/14/1:23.

¹³⁵ Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21..

¹³⁶ Lapin museo. TKU/O/14/1:12,

¹³⁷ Kts. ”Perinteentutkimuksen terminologia 1998–2001”, ”folklore”. Helsingin yliopiston www -sivu. <<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm>> (25.4.2013) ja Lehtipuro 2003.

¹³⁸ Vrt. Bausinger 1990; Abrahams 1964, 4-11.

¹³⁹ Vrt. Dundes 1989, 1-39.

¹⁴⁰ Vrt. Ben-Amos 1972.

¹⁴¹ Vrt. Lehtinen 2003.

teenä, joka pitää sisällään laajasti monenlaista ihmisten suullisesti ilmaisemaa aineistoa. Vastauksien yleisluontoisuudesta johtuen myös seuraavissa käsittelyluvuissa puhutaan perinteenlajeja erittelemättä vain yleisesti folkloreaineistoista.

4. FOLKLORE NÄYTTELYIDEN AINEISTONA

Folkloreaineistojen tuominen osaksi näyttelyä vaatii monenlaista prosessointia. Näyttelyä ja sen teemaa valmisteltaessa on päätettävä, mitä elementtejä näyttelyyn valitaan. Näitä elementtejä ovat pääasiassa näyttelyn rakenne, esineet, kuvat, näyttelytekstit ja muut näyttelyä täydentävät osat, kuten äänimaailma, tietotekniikka sekä muut elämyksellisyttä ja osallisuutta lisäävät elementit. Myös opastukset ovat yleensä tärkeä osa näyttelyä. Myös folkloren käyttö näyttelyssä vaatii erityistä huomiota, työtä, luovuutta sekä erilaisia näyttelytekniisiä ratkaisuja ja resursseja.

Seuraavissa alaluvuissa esittelen eri vaiheita, jotka liittyvät folkloren käyttöön näyttelyssä. Luku muodostuu folkloren käytön prosessin vaiheiden mukaan siten, että alaluvussa *4.1. Aineistojen alkuperä* käsittelen näyttelyissä käytettyjen folkloreaineistojen alkuperää ja museon omaa keruutoimintaa. Alaluvussa *4.2. Aineistojen valinta ja käyttöyhteydet* käsittelen folkloren käytön suunnitteluun, materiaalin valintaan ja folkloren käyttöyhteyksiin liittyviä kysymyksiä. Käyttöyhteyksillä tarkoitan aiheita ja näyttelyn kohtia, joihin folkloren koetaan sopivan. Folkloreaineistot valitaan yleensä näitä silmällä pitäen. Alaluvussa *4.3. Folkloreaineistojen muokkaaminen ja käyttötavat näyttelyssä* esittelen vastaajien mainitsemia folkloren näyttelytekniisiä esitystapoja ja aineistojen muokkaamista näyttelyyn sopivaksi. Viimeisessä alaluvussa *4.4. Folkloren käyttöön liittyviä haasteita* käyn läpi haasteita, joita vastaajat ovat kokeneet folkloren käyttöön liittyvän.

4.1. Aineistojen alkuperä

Folkloren käyttö näyttelyssä edellyttää sitä, että sopivia aineistoja on saatavilla. Kuten folklorea koskevassa luvussa käy ilmi, folkloren määrittäminen ei ole helppoa. Myöskään folkloreaineistojen eritteleminen muusta aineistosta ei ole helppoa. En kuitenkaan pyri erottelemaan ”oikeaa” folklorea vastaajien folkloreksi määrittelemästä aineistosta.

Kuten osa vastaajista huomauttaa, folklorea voi tulla näyttelyyn muun materiaalin ohessa, jolloin siihen ei välttämättä ole kiinnitetty huomiota folkloren näkökulmasta. Tällöin materiaali on valittu ensisijaisesti jostain toisesta merkityksestä, jolloin esimerkiksi murre, huumori, tieto tai haastattelu ovat olleet valintaperusteita.

Yleisimmiksi folkloreaaineistojen lähteiksi kyselyissä nousevat erityisesti erilaiset arkistot ja museon oma keräystyö. Vastauksissa puhutaan pääasiassa arkistoista yleisesti, usein mainitsematta mitään tiettyä arkistoa. Joissain vastauksissa kuitenkin painotetaan tiettyntyyppisiä arkistoja. Folklorea katsotaankin saatavan erityisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistosta. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan museon vastauksessa todetaan, että:

Museoiden ei välttämättä tarvitse säilyttää ja arkistoida folkloreaaineistoa, sitä varten on esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuudenseuran arkistot. Kaikilla museoilla ei edes ole asiantuntemusta säilyttää ja dokumentoida suullisen perinteen eri tyyppisiä ja lajeja.¹⁴²

Myös museon omaa arkistoa käytetään paljon. Folkloren käyttöön näyttelyissä on matalampi kynnyksen silloin, kun museolla on jo omassa arkistossaan tarvittavaa aineistoa tai resursseja kerätä sitä itse. Tämä vaihtelee museoiden välillä paljon. Esimerkiksi Satakunnan museossa museon kokoelmiin dokumentoidaan myös nykykulttuuria. Satakunnan museon vastaaja näkeekin asian niin, että kun näyttelyssä käytetään vastikään kerättyä materiaalia, ovat museokävijät voineet ”osallistua näyttelyn tekoon ja kokoelmiemme suullisen perinteen kartuttamiseen”.¹⁴³ Myös Lapin museossa ollaan sitä mieltä, että:

Museon tulee tehdä suunnitelmallisia/valikoituja haastatteluja ja koota varhaisimpia kirjallisia sekä suullisia ”kertomuksia” silloin, kun ne suoraan liittyvät näyttelyyn lähestyttävään tai muuten tutkittavaan kysymykseen.¹⁴⁴

Museoiden omalla aineiston keruulla voidaan siis taltioida suoraan johonkin aiheeseen liittyvää tietoa ja suullista perinnettä. Pohjois-Savon museon arkistoaineistot ovat siitä mielenkiintoisia, että osa lähialueiden perinnettä keränneistä stipendiaateista on kerännyt arkistokokonaisuutensa pelkästään suullisesta perinteestä. Aineistoa on käytetty

¹⁴² TKU/O/14/1:15.

¹⁴³ TKU/O/14/1:18.

¹⁴⁴ TKU/O/14/1:12.

muun muassa stipendiaateista kertovassa näyttelystä, jossa suullinen perinne esiintyy esineiden ja matkakertomusten lisäksi yhtenä osana stipendiaattien kokemuksia.¹⁴⁵ Vastaavanlaiset aineistot ovat hyödyllisiä myös muille tahoille kuin vain maakuntamuseolle itselleen. Olen itse Tuusniemen kotiseutumuseossa Pohjois-Savossa työskennellessäni käyttänyt Pohjois-Savon museon aineistoja, jotka oli kerännyt Otto Räsänen 1950-luvulla. Aineistot sisälsivät nimenomaan Tuusniemen alueelta kerättyä folklorea ja kuvauksia menneiden aikojen elämästä. Käytin näyttelyssä muun muassa sananlaskuja, arvoituksia, vitsejä, tuutulauluja sekä kertomuksia metsämiehistä ja heidän käyttämistään metsästys- ja kalastustaioista. Aineistot toin esille näyttelyyn Räsäsen muistiinpanoista ottamieni valokuvien muodossa, sillä sisältämänsä folkloren ja muun tiedon lisäksi muistiinpanot olivat ulkomuodoltaan esteettisiä sekä sisälsivät kuvia, piirroksia ja nuotinnoksia.

Muista kuin museon omista arkistoista tai SKS:n Kansanrunousarkistosta puhuttaessa vastauksissa mainitaan erikseen muistitietoarkistot, museo- ja perinnealan keskusarkistot, kotiarkistot, Kansallinen Audiovisuaalinen Arkisto KAVA ja Uumajan perinnearkisto. Lisäksi mainittiin muita vastaavanlaisia paikkoja, kuten Ruotsin Tornionjokilaaksoissa Övertorneåssa sijaitseva Pohjoiskalottikirjasto, Haaparannan kirjasto ja Kotimaisien kielten keskus.

Museon oman arkistoaineiston käyttö on suosittua ja osa museoista myös kerää ja tallentaa suullista kulttuuriperintöä. Tätä tallentamista tapahtuu erityisesti dokumentoinnin ja projektimateriaalin keräämisen yhteydessä. Museon oma aineistonkeruu koskee usein nykyperinnettä ja sitä voidaan tehdä myös esimerkiksi Internetin kautta. Keski-Pohjanmaan museo kertoo keränneensä folklorea myös paikallisilta kotiseutuaktiiveilta.¹⁴⁶ Lisäksi folklorea voidaan tallentaa ja sitä voidaan saada museoesineiden ja valokuvien kontekstitiedoista tai haastattelumateriaalista.

Osassa vastauksia kuitenkin painotetaan sitä, että kyseinen museo ei tallenna suullista perinnettä. Esimerkiksi Itä-Uudenmaan museosta todetaan: ”Kokoelmien rakenteesta ja museon historiasta johtuen folklore-määritelmän mukaista aineistoa on kokoelmissa hyvin vähän. Tämän vuoksi folklorea on näyttelyissä käytetty vähän.” Tämä johtuu siitä, että ”[e]sineistössä korostuu vanha kaupunkikulttuuri, sen arvoesineistö, juhlapuvut, morsiuslahjat, käsityöt ja erikoisuudet. Myös taideteollisuuskokoelma on huomattava.”

¹⁴⁵ TKU/O/14/1:8.

¹⁴⁶ TKU/O/14/1:6.

Arkistossa museolla on pääasiassa asiakirjoja ja kuvia.¹⁴⁷ Sen lisäksi ettei folkloren koeta kuuluvan museon toimialaan, koetaan sen tallentamista estävän myös resurssien ja ammattitaidon puute. Lisäksi näkemys siitä, mitä näyttely pitää sisällään vaikuttaa folkloren huomioimiseen näyttelyn yhtenä mahdollisena osana. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan museon vastauksessa todetaan: ”Pääosin perusnäyttely perustuu kirjallisuuslähteisiin, historiallisiin ja kuva-arkistoihin ja esineisiin.”¹⁴⁸ Tähän jakoon folkloren saa mielestäni sovitettua. Mikäli näyttelyn kuitenkin pelkistetysti nähdään muodostuvan vain esineistä, kuvista ja ”faktatiedosta” on selvää, ettei suullinen perinne välttämättä mahdu kuvaan mukaan.

Folkloren alkuperää koskevissa vastauksissa folklore rinnastettiin haastatteluihin ja haastatteluaineistoihin. Haastatteluaineistot ovat käyttökelpoisia, sillä niitä voidaan löytää eri aikakausiin liittyen. Myös sanaa haastattelutieto käytettiin vastauksissa paljon. Folklorea koettiin saatavan esineisiin ja kuviin liittyvästä haastattelutietoudesta eli kontekstitiedoista. Sen sijaan kontekstitiedot itsessään eivät ole folklorea. Pohjanmaan museossa pyritään jo esineen luovutustilanteessa kartoittamaan myös siihen liittyvää folklorea.¹⁴⁹ Varsinaissuomen museon vastauksessa 2 huomautetaan kuitenkin, että ”[t]oisalta museossa ei ole mahdollisuutta kovin paljon lisätä yksittäiseen esineeseen liittyvän muistitiedon kirjaamista, sillä jo esine sinänsä vaatii monenlaista tietoa rekisteriin.”¹⁵⁰ Tornionlaakson museon näyttelyssä on käytetty ruotsinkielisiä perinneaastatteluja, joiden koetaan sisältävän myös folklorea.¹⁵¹ Useissa vastauksissa todetaankin, että folklorea saadaan lähinnä haastattelujen ohessa tai jotkut kertomukset voivat sisältää myös suullista perinnettä. Folklorea ei siis välttämättä tietoisesti kerätä, vaan sitä voidaan saada haastattelujen ja esineiden kontekstitietojen sivutuotteena. Myös tästä vastaajilla on eri näkemyksiä, sillä Keski-Uudenmaan museon vastaaja ei muista ”haastatteluja, joissa olisi esiintynyt folklore-elementtejä.” Sen sijaan hän kertoo museon keräävän jonkin verran suullisesti kerrottua muistitietoa dokumentoivassa mielessä, mikä tarkoittaa sitä että he ovat ”hakeneet ihmisten muistoja ja kertomuksia heidän arkeensa (sis. vuotuisjuhlat) liittyvistä ilmiöistä ja tapahtumista.”¹⁵² Erityisesti tästä vastauksesta käy hyvin ilmi se, kuinka vaikeaa folkloren erotteluinen esimerkiksi muistitiedosta on. Toisaalta voidaan pohtia, onko sen erotteluinen kuinka pitkälle edes mahdollista tai

¹⁴⁷ TKU/O/14/1:17.

¹⁴⁸ TKU/O/14/1:2.

¹⁴⁹ TKU/O/14/1:14.

¹⁵⁰ TKU/O/14/1:23.

¹⁵¹ TKU/O/14/1:21.

¹⁵² TKU/O/14/1:3.

tällaisessa tapauksessa edes tärkeää. Ehkäpä tärkeämpää olisi tiedostaa taustalla vaikuttava suullinen ja henkinen perinne, sekä löytää oikeat työkalut aineiston tutkimiseen ja halutun puolen esille tuomiseen.

Folkloreä tai sitä sisältäviä haastatteluja voidaan sekä videoida että äänittää museoiden toimesta ja materiaalia voidaan löytää myös vaikkapa museon omasta äänitearkistosta. Folkloreä saadaan myös kirjallisista lähteistä, kuten historiateoksista, painetuista julkaisuista sekä muusta kirjallisuudesta kuten romaaneista ja muistelmista. Muutamassa vastauksessa mainitaan lisäksi tutkimuskirjallisuus. Varsinaissuomen museon vastauksessa 2 mainitaan, että ruokaperinteestä kerrottaessa ”lähteenä käytetään ahkerasti kirjallisuutta, jota on julkaistu folkloristiikan oppiaineessa yliopistossa.”¹⁵³ Esimerkkinä muista painetuista lähteistä toimii mainiosti Tornionlaakson museon käyttämä arkkiveisu *Keksin laulu jäänlähdestä Tornionväylässä vuonna 1677*, joka on ilmeisesti seipitetty jo 1600-luvulla. Tämä kalevalamittaan kirjoitettu arkkiveisu on julkaistu ensimmäisen kerran Tornionlaakson lehdessä. Lisäksi se on julkaistu myös muissa lehdissä, siitä tehdään näytelmiä ja teksti on löydettävissä myös Internetistä.¹⁵⁴

Muita vastauksissa mainittuja yksittäisiä folkloreaineistojen lähteitä ovat muun muassa radion kuunnelmamateriaalit ja yhteistyö tutkijan kanssa. Lisäksi sekä Satakunnan museossa että Pohjanmaan museossa on käytetty työntekijöiden omaa perinnetietoutta. Pohjanmaan museon edesmennyt intendentti ”osasi kertoa moniin esineisiin liittyviä kaskuja ja anekdootteja, jotka myös ovat näyttelyyn liittyvää folkloreä.”¹⁵⁵ Satakunnan museosta kerrotaan, että Tontunäyttelyssä on käytetty joulutonttutarinaa ”jossa on myös näyttelyntekijöiden omaa perimätietoa”.¹⁵⁶

Vastausten perusteella museot näyttäytyvät itse aktiivisina folkloreaineistojen tallentajina ja säilyttäjinä. Myös arkistojen, kirjastojen ja tutkimuskirjallisuuden tarjoamia aineistoja käytetään hyväksi. Erityisesti haastatteluaineistot koetaan tärkeiksi ja näyttelyä hyödyttäväksi folkloren lähteiksi. Vastauksista käy kuitenkin myös ilmi, ettei tallennettavaa materiaalia jaotella sen mukaan, sisältääkö se folkloreä vai ei. Ehkä tästä syystä myös museoammattilaiset kokevat vaikeaksi erotella folkloren muusta suullisesti tuote-

¹⁵³ TKU/O/14/1:23.

¹⁵⁴ TKU/O/14/1:21. Kts. esim. ”Antti Keksi”. Tornion kaupungin www -sivu. <<http://www.tornio.fi/index.php?p=AnttiKeksi>> (14.3.2014).

¹⁵⁵ TKU/O/14/1:14.

¹⁵⁶ TKU/O/14/1:18.

tusta aineistosta. Aineistojen sisällön analysointi jo niiden tallentamisvaiheessa varmasti helpottaisi folkloreaineistojen identifioimista muusta aineistosta.

4.2. Aineistojen valinta ja folkloren käyttöyhteydet

Folkloren käyttö näyttelyssä edellyttää sopivan aineiston löytymistä, valikointia ja sopivan käyttöyhteyden ja kohdan luomista näyttelyyn. Näyttelyn teema ja esitystapa vaikuttavat siihen, käytetäänkö folklorea ja millaista aineistoa valitaan. Jotkut teemat koetaan folkloren käytön kannalta helpommiksi kuin toiset. Folklore siis pitää valita näyttelyyn sopivaksi ja toisaalta myös näyttelyssä ”pitää keksiä aina kohta, jossa folklore toimii”.¹⁵⁷

Mielenkiintoinen kysymys on folkloren valinta aikakauden mukaan. Folkloren voidaan nähdä sisältävän sekä useampia kerroksia vanhaa että uutta ja muuntuvan hetkeen sopivaksi. Jos folkloren katsotaan olevan pääasiassa suullista ja henkistä kulttuuria, joka leviää ja muokkautuu kunkin kertojan suussa uudenlaiseksi, niin miten siis edes voidaan löytää puhtaasti jonkin tietyn aikakauden folklorea? Kysymys oli ilmeisesti vaikea myös vastaajille, sillä useammassa vastauksessa kohtaan oli jätetty vastaamatta. Useissa vastauksissa kuitenkin todettiin, että folklore joko valitaan aikakauteen liittyen tai siihen ainakin pyritään. Esimerkiksi Satakunnan museosta vastattiin kysymykseen näin:

Ei välttämättä kymmenienkään vuosien tarkkuudella, mutta suurinpiirtein ne kyllä vastaavat aikakausia, esim. keskiaika, kivikausi, uusia aika tai ajanjaksoa, esim. 1800- lopusta 1900-luvun alkuun, sodanjälkeinen aika, jne.¹⁵⁸

Päijät-Hämeen museon vastauksessa oltiin sitä mieltä, ettei folkloren ole tarpeellista liittyä aikakauteen etenkin, jos se on vain näyttelyn täydennysaineistoa.¹⁵⁹ Eräässä Varsinais-Suomen museossa ongelma on ratkaistu siten, että folkloren liittyminen aikakauteen katsotaan tilanteen mukaan, mutta kävijälle annetaan aina tieto siitä, miltä ajalta aineisto on peräisin.¹⁶⁰ Ongelmallisiksi folkloren määrittelyyn liittyen koettiin uudet näyttelyä varten kirjoitetut runot tai humoristisesti kirjoitetut näyttelytekstit, joita ei

¹⁵⁷ Tornionlaakson museo. TKU/O/14/1:21.

¹⁵⁸ TKU/O/14/1:18.

¹⁵⁹ TKU/O/14/1:11.

¹⁶⁰ Varsinais-Suomen museo vastaus 2. TKU/O/14/1:23.

kyselyssä tarjottavan määritelmän mukaan voida laskea folkloreksi.¹⁶¹ Yksi folkloristinen näkökulma kysymykseen on, että myös nämä uudet muodot voidaan laskea suulliseksi ja henkiseksi perinteeksi. Uudetkin folkloreksi laskettavat muodot kuitenkin ammentavat aina aiemmasta ja yhteisöllisesti tunnetusta perinteestä, sillä pitäähän esimerkiksi humoristisen kerronnan olla kaikille museokävijöille tunnistettavissa huumoriksi.¹⁶²

Yhdeksi folkloren valintakriteeriksi nähdään se, että aineistojen tulee olla museon omaan toiminta-alueeseen liittyvää folklorea. Toinen valintaan liittyvä kriteeri on sopivien elementtien, kuten huumorin tai murteen sisältyminen aineistoon. Tällöin käytettävissä olevista tarinoista valitaan vain huumoria sisältävät tarinat tai tietyllä murteella kerrotut tarinat. Tornionlaakson museosta kerrotaan, että folkloren käyttöä pitää aina harkita myös siltä kannalta, etteivät folklore-esimerkit saa olla liian härskejä, sillä alueella on vahva lestadiolaisperinne.¹⁶³ Folkloreaineistojen valintaan voi siis olla erilaisia kriteereitä, jotka eivät liity vain tiettyihin aiheisiin, genreihin tai muihin folkloren muotoon liittyviin seikkoihin. Toisaalta vastauksissa huomautetaan, että folkloren valintaan ja käyttöön vaikuttavat paljon myös käytettävissä olevat aineistot ja niiden saatavuus. Vastauksissa käy ilmi, että folkloreaineistoja voidaan saada esineiden kontekstiedoista ja folklorea voidaan valita juurikin tiettyyn esineeseen liittyen. Toisaalta näyttelyssä käytettävien aineistojen valintaa voidaan tarkastella myös siltä kannalta, että aineistot saavat sisältää vain näyttelytekijän ”faktatiedoksi” määrittelemää tietoa. Mikäli folklore nähdään faktatiedon vastakohtana, silloin folklorea sisältäviä aineistoja oletettavasti ei valita näyttelyyn. Valinta voi täten olla jopa aktiivista ja tarkoituksellista folkloreen perustuvien aineistojen karsimista muuta aineistosta.

Vastauksista käy ilmi, että folklorea todella käytetään näyttelyissä. Osassa museoita folklorea on esillä perusnäyttelyssä ja osassa puolestaan pelkästään vaihtuvissa näyttelyissä. Muutamassa museossa kerrotaan, että folkloreaineistoja on suunniteltu käytettäväksi uudistuvassa perusnäyttelyssä. Lapin museon näyttelyihin "[k]aikkiin on suunniteltu ja yleensä myös toteutettu vaihtelevasti erilaisia folkloristisia tai sellaisiksi mielletäviä elementtejä. Kysymyksessä ovat itse tai pääosin itse tuotetut näyttelyt."¹⁶⁴ Myös Etelä-Pohjanmaan museosta ollaan sitä mieltä, että "[h]aastatteluja voi käyttää valikoi-

¹⁶¹ Keski-Suomen museo. TKU/O/14/1:7.

¹⁶² Vrt. Ben-Amos 1972.

¹⁶³ TKU/O/14/1:21.

¹⁶⁴ TKU/O/14/1:12.

den näyttelyiden teossa, tutkimusartikkeleiden kirjoittamisessa ja muina tiedonlähteinä.¹⁶⁵ Pohjois-Pohjanmaan museossa nähdään folkloren olevan näyttelyteknisesti ”yksi metodi esittää asiaa; saada esiin paikallisuutta, yksilöllisyyttä tai lisätietoa jostakin aiheesta.”¹⁶⁶

Opastukset ja muu museopedagogiikka koetaan helpoiksi tavoiksi tuoda esille folklorea.¹⁶⁷ Myös erilaiset tapahtumat, kuten museoretket ja keskiaikapäivät, koetaan itse fyysisiä näyttelyitä helpommiksi ympäristöiksi folkloren esittämiseksi. Tämä on mielenkiintoinen huomio, sillä se osoittaa folkloren luonnetta jonain esitettävänä ja arkistomuistiinpanoa elävämpänä asiana.¹⁶⁸ Lisäksi folkloreaineistoja mainitaan käytetyn tutkimusaineistona sekä näyttely- että muissa julkaisuissa ja oheistoiminnassa. Folklorea voidaan siis käyttää myös näyttelytoiminnan taustatietona ilman, että sitä tuotaisiin fyysiseen näyttelyyn.

Folklorea voidaan käyttää museoiden näyttelyissä, oli kyseessä sitten perus- tai vaihtuva näyttely. Näyttelyn teema koetaan tärkeäksi edellytykseksi folkloren käytölle. Käytettäviltä aineistoilta voidaan vaatia erilaisia kriteereitä, joiden perusteella niitä valikoidaan. Nämä kriteerit liittyvät kuitenkin aineiston soveltuvuuteen näyttelyyn, eivätkä niinkään aineistojen analysointiin esimerkiksi folkloreille annettujen kriteerien kautta.¹⁶⁹ Myöskään eri perinteenlajeja edustavien aineistojen etsimisestä tai soveltuvuudesta näyttelyyn tai sen teemoihin ei puhuta lainkaan. Mielenkiintoista on myös se, ettei museoissa olla kovinkaan kiinnostuneita folkloreaineistojen kontekstitiedoista kun taas folkloristikan tutkimuksessa ne koetaan tärkeäksi tiedoksi. Museoissa puhutaan siis yleisesti vain aineistoista ja niiden sisältö koetaan tärkeämmäksi, kuin niiden määrittely erilaisiksi aineistotyypeiksi tai aineistojen kontekstitietoja koskeva selvitys.

¹⁶⁵ TKU/O/14/1:2.

¹⁶⁶ TKU/O/14/1:16.

¹⁶⁷ Kainuun museo. TKU/O/14/1:5; Päijät-Hämeen museo. TKU/O/14/1:11; Pohjanmaan museo. TKU/O/14/1:14; Pohjois-Karjalan museo. TKU/O/14/1:15; Satakunnan museo. TKU/O/14/1:18; Varsinais-Suomen museo vastaus 1. TKU/O/14/1:22; Varsinais-Suomen museo vastaus 2. TKU/O/14/1:23.

¹⁶⁸ Vrt. esim. Ben-Amos 1972 ja Bausinger 1990.

¹⁶⁹ Esim. Lehtipuron esittelemät kriteerit: Lehtipuro 2003.

4.3. Folkloreaineistojen muokkaaminen ja käyttötavat näyttelyssä

Yli puolessa vastauksista (17/24) kävi ilmi, että folklorea käytetään näyttelyssä selvästi eniten äänenä. Esimerkiksi Pirkanmaan museon vastauksessa todetaan: "Yleensä kun folklorea käytetään näyttelykerronnassa, tulee mukaan uusi aisti, kuulo."¹⁷⁰ Vastauksissa puhutaan äänitteistä, ääninauhoista, äänikertomuksista ja ylipäättään äänestä. Folkloren yhteydessä mainitaan usein toimintasana kuuntelu. Esimerkiksi Etelä-Karjalan museon vastauksessa folkloren paikkaa näyttelyssä lähestytään näin: "Näyttelyissä esimerkiksi haastatteluaineistolla saadaan asia kerrottua sellaisille ihmisille, jotka eivät halua tai jaksa lukea paljon tekstejä."¹⁷¹ Suullista perinnettä on Kymenlaakson ”merivartio-museossa kuunneltavina äänitteinä (haastattelunauhoitteet), jotka on sijoitettu elämyksellisesti kiitoreessa radiokuulokkeilla kuunneltavaksi”¹⁷² ja Kymenlaakson museon päänäyttelyssä on lapsille tarkoitettu satupuhelin, josta he voivat kuunnella kansansatujia.¹⁷³ Satakunnan museon perusnäyttelyssä folklorea edustaa ”läpi näyttelyn kulkeva äänimaailma”.¹⁷⁴ Folklore mainitaan kuunneltavan kuulokkeilla tai sitä esitetään äänikuvana. Lisäksi folkloren kuuloon painottuviin esitystapoihin voidaan laskea vastauksissa mainitut opastukset ja näyttelijöiden esittämä folklore. Folkloren avulla näyttelyyn voidaan siis luontevasti tuoda näköaistin lisäksi myös kuulo.

Suurella osalla vastauksia puhutaan myös teksteistä ja näyttelyteksteistä. Parissa vastauksessa folkloren suhdetta tavalliseen näyttelytekstiin erotetaan ja sen katsotaan voivan olla tällöin vaikkapa ”tavanomaisesta näyttelykerronnasta poikkeava kerronta, esim. mitallinen runo”.¹⁷⁵ Tekstiä voidaan esittää sekä tietokoneella että paperiversiona. Folkloreaineistot voivat tällöin olla ylöskirjattuja suullisia perinneaineistoja. Näin on muun muassa yhdessä Varsinais-Suomen museossa, jossa vitriiniin on koottu katkelmia kansantarinoista.¹⁷⁶

Lähes yhtä suosittua äänen ja tekstin lisäksi on esittää folklorea kuvana. Useassa vastauksessa puhutaan videoista ja filmiprojisoinneista. Lisäksi puhutaan vain kuvista, liikkuvista kuvista, äänikuvista ja kuvaliittymästä, jossa esillä ovat sekä ääni että kuvat.

¹⁷⁰ TKU/O/14/1:20.

¹⁷¹ TKU/O/14/1:1.

¹⁷² TKU/O/14/1:9.

¹⁷³ TKU/O/14/1:10.

¹⁷⁴ TKU/O/14/1:18.

¹⁷⁵ Keski-Suomen museo. TKU/O/14/1:7; Myös Etelä-Karjalan museo. TKU/O/14/1:1.

¹⁷⁶ Varsinais-Suomen museon vastaus 1. TKU/O/14/1:22.

Folklorea voidaan siis tuoda näyttelyssä esille monilla erilaisilla teknisillä menetelmillä. Kuten Päijät-Hämeen museon vastauksessa todetaan, folklorea voidaan esittää näyttelyssä ”toisin sanoen kaikilla samanlaisilla keinoilla kuin muutakin näyttelypedagogista materiaalia”.¹⁷⁷ Folkloren tuomisen näyttelyyn koetaan olevan haasteellista ja vaativan erityistä tekniikkaa ja resursseja. Varsinais-Suomen museon vastauksessa 2 todetaan, että ”[n]yt kun näyttelyitä uudistetaan, voisi olla mahdollisuuksia folkloren lisäämiseen, kun tekniikka tulee ajanmukaiseksi.”¹⁷⁸ Myös Lapin museossa pohditaan tekniikan vaikutusta näyttelyyn: ”Tekniikan tulee toimia sisällön ehdoilla, ei itsetarkoituksena. Parhaimmillaan ne kuitenkin yhdentyvät.”¹⁷⁹

Folkloreaineistoja on yleensä muokattava näyttelyä varten. Vain muutamassa vastauksessa mainitaan, ettei aineistoa tai ainakaan sen sisältöä yleensä muokata. Lapin museossa aineiston muokkaamisen katsotaan vaikuttavan autenttisuuteen: ”Käytännössä kaikki folklore on subjektiivisen valinnan tuotetta, mutta autenttisuuden säilyttämiseksi sisältöä ei pyritä muuttamaan, vaikka tiivistäminen voi toisinaan siihenkin vaikuttaa.”¹⁸⁰ Folkloreaineistoja muokataan pääasiassa editoimalla niitä lyhyemmiksi, tiivistämällä tai käyttämällä vain osia jostain kokonaisuudesta. Editoinnin voivat tehdä museon omat tutkijat. Äänitteitä on myös käsitelty kuuluvuuden ja kuunneltavuuden parantamiseksi äänentuotantoteknisin keinoin. Etelä-Karjalan museon vastauksessa mainitaan, että folklorea on muokattu muun muassa taustoittamalla filmi.¹⁸¹ Lisäksi folkloreaineistojen kääntäminen muille kielille tuo varmasti omat haasteensa sekä sisällöllisten että muotoseikkojen suhteen. Aineistoja kerrotaan myös muokattavan vain osittain näyttelyihin sopivaksi tai vain yleisesti muokattavan. Varsinais-Suomen museon vastauksessa 2 tiivistetään asia näin: ”En tiedä, onko koskaan aineisto sellaisenaan näyttelykelpoista, vaan se on aina tuotettava yhteyteensä”.¹⁸² Myös Tornionlaakson museon vastaaja toteaa, että vieraan pitää jaksaa kuunnella äänite eli sen pitää olla myös kiinnostava ja kompaktin kokoinen – noin 40 sekunnista yhteen minuuttiin.¹⁸³

Tornionlaakson museon vastauksessa: ”Kerrot olennaisen mahdollisimman lyhyesti ja viittaat lisätiedon lähteille.”, tuodaan pituuden lisäksi esille myös toinen tärkeä element-

¹⁷⁷ TKU/O/14/1:11.

¹⁷⁸ TKU/O/14/1:23.

¹⁷⁹ TKU/O/14/1:12.

¹⁸⁰ TKU/O/14/1:12.

¹⁸¹ TKU/O/14/1:1.

¹⁸² TKU/O/14/1:23.

¹⁸³ TKU/O/14/1:21.

ti, eli folkloreaineistojen alkuperä. Esimerkiksi Tornionlaakson museossa näyttelyssä olevien folkloreaineistojen kontekstitiedot esitetään seuraavalla tyylillä: ”Mies 80 vuotta. Haastattelu Ruotsin Uumajassa 1965”. Vastaja kertoo, että joskus on tapauskohtaisesti pohdittava myös kontekstitietojen pois jättämistä, jos puheenaiheena on esimerkiksi jokin rikos.¹⁸⁴ Muutamassa vastauksessa painotetaan sitä, että folkloren luonne lähteenä tulee tuoda esille sekä erottaa se kirjatiedosta ja faktasta.

Kysymys siitä, millä keinoin folklorea tuodaan esille näyttelyssä nostaa esiin suullisuuden ja äänen. Suullinen ja henkinen perinne on suullisesti jaettua. Tässä voikin piillä yksi folkloren tärkeimmistä näyttelyyn liittyvistä mahdollisuuksista. Mahdollisimman aitoon museokokemukseen pyrittäessä tarvitaan ihmisen kaikkien aistien aktivoimista. Kun folklorea tuodaan esille äänenä ja mahdollisesti myös videona tai kuvana, saadaan museokokemukseen mukaan kuuloaisti. Kun aineistojen editoinnissa pyritään mahdollisimman vähän muokkaamaan kertojan sanomaa, voi tilanne olla lähellä folkloren oikeaa kertomatilannetta ja museovieras voi kokea olevansa itse mukana tilanteessa jakamassa suullisesti välittyvää kulttuuriainesta.

4.4. Folkloren käyttöön liittyviä haasteita

Folkloren käyttöön näyttelyissä liittyy monia haasteita koko näyttelysuunnitteluprosessin osalta. Ensimmäinen vaikeus on aineistojen saatavuus ja resurssit sen hankkimiseen. Museoilla ei kaikilla itsellään ole folkloreaineistoa tai resursseja sen hankkimiseen esimerkiksi haastatteluin. Sekä haastateltavien löytäminen, että aineistojen työstäminen ja litterointi koetaan työläiksi. Mahdollisuudet nykyperinteen keräämiseen vaihtelevat vastanneiden museoiden välillä suuresti. Toisissa se koetaan erityisen helpoksi ja toisissa resurssiongelmien lisäksi nykytarinoiden kerääminen koetaan haastavammaksi kuin muiden folkloreaineistojen. Toisaalta folkloren käyttö koetaan haastavaksi tiettyjä aikakausia, kuten esihistoriaa ja keskiaikaa koskevissa näyttelyissä. Lähihistoriaa kuvattaessa se sen sijaan koetaan helpommaksi. Mikäli museolla ei itsellään ole folkloreaineistoja valmiina käytettäväksi, niitä pitää etsiä ja tilata arkistoista. Esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto koetaan vaikeaksi, sillä materiaalin käyttö on osittain maksullista, mikä osaltaan rajoittaa sen käyttöä. Lisäksi esimerkiksi pohjoisesta Helsinkiin on pitkä matka ja myös siellä oleskelu maksaa. Pohjois-Pohjanmaan museon vas-

¹⁸⁴ TKU/O/14/1:21.

tauksessa pohditaankin, että aineistoa voisi olla enemmän käytettävissä myös Internetissä.¹⁸⁵

Museoiden resurssit ovat pienet ja folkloren käytön puolestaan koetaan vaativan paljon tutkimusta ja asiantuntemusta. Päijät-Hämeen museosta todetaan, että ”[f]olkloren osalta on luonnollisesti vaikeaa tutkia alkuperäistä lähdettä ja ilmiön syntyvaihetta”.¹⁸⁶ Myös Pohjanmaan museosta kerrotaan, että saman aikakauden varmistaminen vaatisi paljon tutkimusta ja taustatietoja.¹⁸⁷ Pohjois-Karjalan museosta lisätään, että ”[s]uullisen perinteen aineiston toimitustyö näyttelykelpoiseksi vaatii asiantuntemusta ja taloudellisia voimavaroja...”.¹⁸⁸ Haasteellisiksi koetaan myös aineiston editointi ja esittämistapa. Esimerkiksi Kainuun museosta todetaan, että ”[f]olklorea puolestaan mielellään esittelisi esimerkiksi ääninauhojen avulla, eikä siihen ole välineitä”.¹⁸⁹ Folkloren esittämisen katsotaan useissa vastauksissa vaativan tekniikkaa. Varsinais-Suomen museon vastauksessa 2 kerrotaan tekniikan itsessäänkin jo tuovan lisää ongelmia: ”Ei ole aina henkilökuntaa, joka osaisi tai ehtisi laittaa koneita käyntiin saatikka korjata, kun jotain hämminkiä tulee.”¹⁹⁰ Lisäksi haasteena on folkloren tuominen äänenä, sillä ääni ei saisi hallita koko tilaa ja häiritä oppaita ja vartijoita. Myös äänen laatu, jatkuva toistaminen tai kuulokkeilla kuuntelu luovat haasteita.

Joissain vastauksissa todetaankin, että folklorea käytetään vain harvoin. Joissain pohditaan uuden tekniikan mahdollistavan folkloren käytön yhä laajemmin. Silti Varsinais-Suomen museon vastaaja 3 toteaa, että hän kokisi ”haastavana tehdä näyttelyn kokonaan ilman esineitä pelkästään folkloren keinoin”.¹⁹¹ Ajatus on mielenkiintoinen ja toteutus olisi varmasti haastavaa, muttei mahdotonta.

Folkloren käyttö näyttelyiden aineistona näyttäytyy vastausten perusteella resursseja ja erilaisia työvaiheita vaativana osana. Toisaalta myös näyttelyn muutkin osa-alueet, kuten taustatutkimus, esineiden valinta, näyttelytekstien kirjoitus ja fyysisen näyttelyn suunnittelu vaativat paljon työtä ja resursseja. Vaikuttaa siltä, että folklorea tai yleisesti folkloreaaineistoja käytetään silloin, kun niitä on helposti saatavilla ja kun ne istuvat

¹⁸⁵ TKU/O/14/1:16.

¹⁸⁶ TKU/O/14/1:11.

¹⁸⁷ TKU/O/14/1:14.

¹⁸⁸ TKU/O/14/1:15.

¹⁸⁹ TKU/O/14/1:5.

¹⁹⁰ TKU/O/14/1:23.

¹⁹¹ TKU/O/14/1:24.

näyttelyyn hyvin. Sen sijaan mitään erikoisasemaa folklorella ei näytä oleva, eikä sen käyttöön usein paneuduta kovinkaan syvällisesti.

5. FOLKLORE MUSEOAMMATTILAISTEN TYÖKALUNA

Tässä luvussa käsittelen folkloren käytön mahdollisuuksia ja merkityksiä näyttelyn rakentamisessa. Alaluvussa 5.1. *Folkloren arvo ja merkitys museoiden näyttelyissä* esittelen keskustelua siitä, kuuluuko folklore vastaajien mielestä osaksi museoiden toimialaa ja huomioidaanko se museoiden toiminnassa. Tähän liittyy myös mielenkiintoinen kysymys folkloren ja faktatiedon eroista, sekä museoiden käyttämän tiedon arvottamisesta. Alaluvussa 5.2. *Haittaako folkloren puute näyttelyssä?* esittelen vastaajien mielipiteitä siitä, missä folkloren puute mahdollisesti voi näyttelyssä näkyä.

Alaluvuissa 5.1.1 *Elämyksellistä ja inhimillistä*, 5.1.2 *Paikallisuus ja murteet etusijalla*, 5.1.3 *Folklore tiedon lähteenä* ja 5.1.4 *Folkloren ja museoesineiden suhteesta* käyn läpi eri merkityksiä, joita folklorelle voidaan antaa ja joita silmällä pitäen sitä valitaan näyttelyyn. Vastauksissa eniten mainittuja folkloren tuomia mahdollisuuksia näyttelyn kannalta olivat muun muassa elämyksellisyys, elävyys, tieto ja paikallisuus, jotka olivat myös kyselyssä esimerkkeinä folkloren mahdollisista merkityksistä. Tämä on varmasti vaikuttanut vastausten painopisteisiin. Toisaalta aiheet ovat valikoituneet siten, että ne myös ovat museoille joko perustavanlaatuisia tai lähiaikoina museoita koskevassa keskustelussa esiin nousseita.

5.1. Folkloren arvo ja merkitys museoiden näyttelyissä

Kuten luvussa neljä kävi ilmi, folklorea käytetään maakuntamuseoiden näyttelyissä ja sen nähdään usein liittyvän tietäntyyppisiin aiheisiin. Jotkut museot jopa keräävät suullisen perinteen aineistoja itse ja säilyttävät niitä arkistoissaan. Kuten Päijät-Hämeen museon vastauksessa tiivistetään: "Suullinen perinne voi olla hyvinkin merkittävässä asemassa osana näyttelyä. Sen osuus kerronnallisuudessa vaihtelee näyttelyiden aihe-

den ja lähestymistapojen mukaan."¹⁹² Vastaajista puolet kertoi joko itse käyttävänsä tai heidän museossaan käytettävän folklorea näyttelyissä. Yhdeksän vastaajaa kertoi folklorea käytettävän näyttelyissä rajoitetusti, hyvin vähän tai vain silloin tällöin. Kaksi vastaajaa oli vahvasti sitä mieltä, ettei heidän museossaan käytetä folklorea. Yksi vastaaja kertoi, ettei heillä käytetä folklorea siinä mielessä kuin minä olin sen kyselyssäni määrittellyt.

Folkloren kuulumisesta museoiden toimialaan oltiin montaa mieltä. Osassa vastauksia folklorea pidettiin osana kulttuurihistoriaa ja kulttuuriperintöä, ja täten osana museoiden toimialaa.

Nähdäkseni suullinen perinne kuuluu osaksi museoiden toimintaa. Museoliiton määritelmän mukaan: Museoiden tehtävänä on kuvata koko inhimillistä elämää: tallentaa ja hoitaa siitä kertovaa aineistoa kuten esineitä, näytteitä, taideteoksia, rakennuksia, muinaisjäännöksiä ja muistomerkkejä sekä niihin liittyviä tarinoita. Tämän määritelmän mukaisesti museoiden tehtäviin kuuluisivat tarinat – ainakin siltä osin kuin ne liittyvät esimerkiksi museon toimialaan liittyviin esineisiin.¹⁹³

Muun muassa tästä näkemyksestä käy ilmi museoiden perinteisesti vahva esinekeskeisyys. Esineet ovat etusijalla ja niihin voi liittyä folklorea esimerkiksi kontekstietoja täydentävän aineistona. Toisaalta voidaan myös nähdä, että esine ilman kontekstietoja – myös siihen liittyvää folklorea – on arvoton. Folklore tuo esineelle ainakin lisäarvoa. On ymmärrettävää, että mikäli museo pitää Museoliiton määritelmää ohjenuoranaan, on folkloren asema museon toimialassa vähintäänkin epäselvä ja kovin yksipuolinen.

Erityisesti folkloren nähdään sopivan kulttuurihistoriallisiin museoihin, sillä folklore eli ”suullinen perinne on tärkeä osa kulttuurihistoriaa”.¹⁹⁴ Folklore on tärkeä osa kulttuurihistoriaa siksi, että se on koko kansan perinnettä ja usein samalla myös maailmanperinnettä.¹⁹⁵ Toisaalta folkloren nähdään olevan yhteisöllistä ja paikallisesti ilmenevää perinnettä. Maakuntamuseoiden tehtävänä on nimenomaan kartoittaa, suojella ja esitellä alueellista historiaa ja kulttuuria.¹⁹⁶ Täten myös museon toimialaan kuuluvan folkloren

¹⁹² TKU/O/14/1:11.

¹⁹³ Kanta-Hämeen museo. TKU/O/14/1:4.

¹⁹⁴ Etelä-Karjalan museo. TKU/O/14/1:1.

¹⁹⁵ Varsinais-Suomen museon vastaus 3. TKU/O/14/1:24.

¹⁹⁶ Maakuntamuseoista kts. luku 3.1. *Mikä on museo?*; ”Maakuntamuseot”. Museoviraston www -sivu. <http://www.nba.fi/fi/museoalan_kehittaminen/tietoa_suomen_museoista/maakuntamuseot> (4.2.2013).

nähdään kuuluvan osaksi museoiden toimintaa. Lapin museon vastauksessa todetaan, että "[f]olklore laajasti käsitettynä on yleensä kiinteä osa kulttuurihistoriallisen näyttelyn kokemuksta."¹⁹⁷ Lausetta ei vastauksessa avata sen enempää, mutta kiinnostamaan jäi erityisesti se, mitä folklore laajasti käsitettynä tässä tarkoittaa. Folkloristien määritelmässä folklore suppeimmillaan käsitetään vain kirjoittamattomaksi kirjallisuudeksi kun taas laajimmillaan sen voidaan nähdä ulottuvan kaikkeen mahdolliseen kansanperinteesseen. Yksi folkloristin tulkinta tähän voisikin olla se, että koska folklore todellakin liittyy kulttuuriin niin vahvasti, on se aina jollain tasolla mukana näyttelyssä vähintään jokaisen kävijän oman kulttuuritaustan muodossa. Toinen tulkinta on, että folklore on aina taustalla erityisesti silloin kun näyttelyyn on kerätty tietoa haastatteluin. Hyvän esimerkin folkloren kuulumisesta osaksi kulttuuria ja siten myös näyttelyä antaa Kymenlaakson Merivartiomuseon vastaus:

Tarinat ovat osa merivartiokulttuuria. Merivartijat kertovat toisilleen tarinoita ja välittävät näin yhteiseksi koettua kulttuuriperintöä ja sen mukana tietoa. Tämä puoli merivartiosta on myös haluttu tuoda esiin aihetta käsittelevässä näyttelyssä.¹⁹⁸

Toisaalta kahdessa vastauksessa folklore nähtiin vain museoiden toimintaa täydentävänä osana, pääpainon ollessa esineissä ja todellisesta historiasta kertovassa tiedossa, kuten asiakirjoissa ja historiakirjoissa. Yhdessä vastauksessa arveltiin folkloren liittyvän museoiden toimintaan lähinnä silloin kun se liittyy johonkin museon esineeseen. Folkloren kuulumisesta osaksi museoiden toimintaa ollaan siis eri mieltä, mutta folkloren asema osana kulttuuria tunnustetaan ja sitä kautta sen nähdään kuuluvan myös osaksi kulttuurihistoriallisten museoiden toimialaa.¹⁹⁹

Kysymykseen siitä, miksi folklorea ei käytetä näyttelyissä tai miksi sitä käytetään vain vähän, vastauksissa nousi pääasiassa kaksi syytä. Joissain museoissa käyttöä rajoitti se, että käytettävissä olevat lähteet, näyttelyn aiheet tai esitystavat eivät tukeneet folkloren käyttöä. Etelä-Pohjanmaan museon vastauksessa todetaan perusnäyttelyn pääasiassa perustuvan kirjallisuuslähteisiin, kuva- ja historiallisiin arkistoihin sekä esineisiin.²⁰⁰ Myös Keski-Suomen museon vastaaja painottaa folklorea tietolähteenä ja toteaa:

¹⁹⁷ TKU/O/14/1:12.

¹⁹⁸ Kymenlaakson museon vastaus 1. TKU/O/14/1:9.

¹⁹⁹ Kulttuurihistoriallisista museoista: ”Kulttuurihistorialliset museot”. Suomen museoliiton museot.fi www -sivu. <<http://www.museot.fi/mikamuseo/kulttuurihistorialliset>> (2.4.2013).

²⁰⁰ TKU/O/14/1:2.

Kysymykseen kaksi ei voi vastata siten kuin siinä kysytään. Tietoaineksella, oli se kirjallista dokumenttia tai folklorea (kapulakielisen käsitteen mukaisesti) on vain välineen arvo. Näyttelyssä ei mitenkään voida arvottaa lähteenä käytettyä tietoa sen laadun mukaisesti.²⁰¹

Folkloreille epäsuotuisiksi esitystavoiksi mainittiin muun muassa kronologinen esitystapa tai pysäytettyjen historiallisten tapahtumien esittäminen. Folkloren käytön katsotaan soveltuvan erityisesti tiettyihin aiheisiin. Sopivia aiheiksi nähtiin inhimilliset ja ihmisten toimintaan liittyvät teemat. Näitä teemoja olivat esimerkiksi joulu, toistuvat vuotuisjuhlat ja niihin liittyvät tapahtumat, maataloushistoriallinen perinne, kummitukset, uskomukset, puukkojunkkarit, naiskohtalot, kuolema, kieli ja murteet. Sopimattomiksi aiheiksi mainitaan sen sijaan korkeakulttuuriset ja taiteelliset teemat. Näitä aihealueita olivat esimerkiksi Alvar Aallon suunnittelemat rakennukset, tyylihistoria, käsityötaidot, arkkitehtuuri, luonto ja poikkitaiteellinen näyttely.

Toinen vastauksissa esiin noussut syy siihen, ettei folklorea käytetä eikä sen katsota kuuluvan osaksi museoiden toimintaa, liittyy näkemykseen museoiden roolista tiedon tuottajana ja folkloresta jonain muuna kuin faktatietona. Tätä pohdittiin useammassakin kyselyvastauksessa usein vastauksena siihen, miksei folklorea käytetä museoiden näyttelyissä. Folkloren ja faktatiedon vertaamiseen ei viitattu kyselyssäni, joten aihe on noussut esiin vastaajien omasta aloitteesta. Mielenkiintoista on, että myös folkloristit ovat joutuneet perustelemaan folkloren tutkimisen tärkeyttä ja parantamaan folkloren huonoa mainetta tiedon vastakohtana.²⁰² Folkloren arvottaminen on erittäin tärkeä ja kiinnostava aihe, kun kysymyksessä on folkloren ja samalla folkloristiikan huomioiminen osana museotyötä. Asia voidaan kokea niin, että folklore tai perimätieto tulee erottaa faktatiedosta. Tällöin nimenomaan faktatieto on museoiden ensisijainen kiinnostuksen kohde ja sitä heidän tulee esitellä myös yleisölle. Esimerkiksi Etelä-Savon museon vastauksessa todetaan, ettei kyseisessä museossa käytetä minun määritelmäni mukaisia aineistoja, vaan ”enemmänkin kansatieteellistä haastatteluaineistoa. Haastatteluissa on koottu ammattilaisilta, asiantuntijoilta ja kaupunkilaisilta mm esineisiin, työmenetelmiin ja kaupunkihistoriaan liittyvää faktatietoa.”²⁰³ Parissa vastauksessa puolestaan todettiin, että käsitys museoista vain faktatiedon tarjoajana on vanhentunut. Varsinais-Suomen

²⁰¹ TKU/O/14/1:7.

²⁰² Kts. luku 3.2.1. *Folkloristit ja folkloren määritelmä*; Oring 2012, xiii-xix; Kirshenblatt-Gimblett 1998, 296-306.

²⁰³ TKU/O/14/1:19.

museon vastauksessa 2 kerrotaan:

Aikanaan oli vahva käsitys, että museoitte täytyy kertoa vain faktatietoja. Yliopistossa folkloristiikkaa ei laskettu museoaineeksi, joten henkilökuntaan ei ottanut vakavasti suullista kansanperinnettä. Tästä kyllä käytiin silloin museoissa keskustelua.²⁰⁴

Sama vastaaja toteaa myös: "Nyt ajat ovat muuttuneet. Jos on vaikka joku taikakalu, kyllä sellainen otetaan näyttelyyn ja siihen liitetään tarina, joka kuuluu esineeseen."²⁰⁵

Lähes samaa pohtii toinen Varsinais-Suomen museon vastaaja 1, mutta hänen mielestään käsitys on vielä tänäkin päivänä vallalla:

Folkloren käyttö on ymmärtääkseni ollut Turun museokeskuksen näyttelyissä melko vähäistä. Mielestäni se johtuu siitä, että museot ovat tietopankkeja, ja ajatellaan että kaiken tiedon mikä näyttelyissä yleisölle annetaan, tulee olla faktaa. On kuitenkin näyttelyitä joissa folklore liittyy oleellisesti näyttelyn sisältöön.²⁰⁶

Myös Tornionlaakson museon vastaaja muistelee mielikuviaan 70-luvulta, jolloin museon tehtävänä nähtiin olevan faktatiedon tuottaminen. Hänen mielestään näyttelyyn voidaan silti tuoda myös viihteellistä puolta folkloren kautta.²⁰⁷ Keski-Suomen museon vastaaja puolestaan huomauttaa näyttelyyn tuotuja huumorielementtejä pohtiessaan, että huumorista huolimatta on näyttelyssä mahdollista pitää kiinni historiallisesta totuudesta.²⁰⁸ Varsinais-Suomen museon vastauksessa 2 huomautetaan museotyöntekijöiden ammattitaitoon liittyen, että "[o]n ero siinä, mihin on joskus uskottu tai uskotaan, tai mikä on ollut täyttä satua kaikkina aikoina."²⁰⁹ Tämä on mielenkiintoinen huomio ja mielestäni liittyy myös folkloreen ja faktatietoon liittyvään keskusteluun. Lausetta voidaan tulkita siten, että faktana voidaan pitää myös sellaisia suullisessa perinteessä eläneitä asioita, joita on aikanaan pidetty faktana. On siis faktatietoa, että joskus on todella uskottu asioihin, joita ei nykytietämyksen mukaan pidetä totena.

²⁰⁴ TKU/O/14/1:23.

²⁰⁵ TKU/O/14/1:23.

²⁰⁶ TKU/O/14/1:22.

²⁰⁷ TKU/O/14/1:21.

²⁰⁸ TKU/O/14/1:7.

²⁰⁹ TKU/O/14/1:23.

Tässä keskustelussa folkloren kuulumisesta museoiden toimialaan näen ainakin kolme tasoa liittyen folkloren arvottamiseen. 1) Folklore eli suullinen perinne nähdään arvottomana hölynpölynä, jonka tarkoituksena on lähinnä viihdyttää, eikä sillä ole todistusarvoa historiallisista tapahtumista. Tähän näkemykseen liittyy vahvasti näkemys museoista tieteellisesti tutkitun faktatiedon esittäjinä ja kansan sivistäjinä. Toinen taso on se, että 2) suullisella perinteellä katsotaan olevan jonkin verran todistusarvoa liittyen historiallisiin tapahtumiin sekä ihmisten elämään ja uskomuksiin. Suullisen perinteen aineistot ovat siis keskenään eriarvoisia tai niistä voidaan erotella soveltuvat osat. Folkloreaineistoista voidaan löytää tietoa menneistä ajoista. Toiseen tasoon liittyy myös ajatus folkloren liittymisestä vain joihinkin rajattuihin aiheisiin. Tästä toimii hyvänä esimerkkinä Keski-Uudenmaan museon vastaus, jossa kerrotaan, ettei folklorea käytetä juuri lainkaan, mikä johtuu museon keskittymisestä kaupunkikulttuuriin. Vastaaja kuitenkin pohtii folkloren käytön vähäisyyden syitä näin:

Mistä tämä sitten johtuu? Kulttuurihistoriallinen museo voisi mielestäni varsin hyvin sekä kerätä että käyttää folklorea sisällöissään. Onko niin, että kaupunginmuseona olemme niin sitoutuneet porvarilliseen moderniteetti- ja valistusprojektiin, että kukaan ei ole koskaan edes ajatellut, että folklore voisi olla osa meidän toimintaamme? Sinänsä hassua, sillä toki kaupungissakin on paljon kaikenlaista folklorea, ja sitä syntyy epäilemättä koko ajan lisää.²¹⁰

Tämä esimerkki osoittaa, ettei Folkloren käyttöä itse asiassa ole edes ajateltu, joten sitä ei ole siksi edes osattu käyttää. Kolmantena tasona folkloren ja faktatiedon vertaamisessa folkloristi näkisi mielellään sen, että 3) suullisella perinteellä itsessään on arvoa osana kulttuuria ja ihmisyyttä. Folklore itsessään on todiste ihmisen luovuudesta ja tarpeesta tuoda julki itselleen ja yhteisölle tärkeitä asioita, oli kyseessä sitten suuri suru tai tarve huvittaa itseään ja muita. Lisäksi folklore sisältää tietoa ja heijastelee ihmiselämän eri puolia. Myös tämä taso on näkyvillä monissa vastauksissa ja tulee esille seuraavissa alaluvuissa, joissa käsittelen yksityiskohtaisemmin folkloren merkityksiä näyttelyn kannalta. Parissa vastauksessa pohditaan sitä, pitäisikö museoalan ihmisten ehkä korostaa enemmän folklorististen materiaalien mahdollisuuksia. Toivon seuraavien alalukujen vastaavan tähän kysymykseen.

²¹⁰ TKU/O/14/1:3.

5.1.1. *Elämyksellistä ja inhimillistä*

Tärkeimmäksi folkloren käyttötarkoitukseksi vastauksissa nousi näyttelyn elämyksellisyys. Museoalalla on viimeisen parin vuosikymmenen aikana keskusteltu yhä suuremmassa määrin siitä, kuinka museoiden tulisi muokata toimintaansa ja tarjontaansa yhä enemmän asiakaslähtöiseen suuntaan.²¹¹ Osaltaan tämä johtuu nykypäivänä yhä kiristyneemmistä resursseista. Ainut tapa konkreettisesti mitata museoiden kiinnostavuutta ja onnistumista tavoitteissaan on kävijämäärien laskeminen. Museon onnistumista muissa tehtävissään, kuten kulttuuriperinnön säilyttämisessä ja siihen liitävän tiedon välittämisessä sukupolvelta toiselle, on lähes mahdotonta mitata. ”Kysynnän ja tarjonnan lain” mukaisesti voidaan siis kysyä, mitä tuotteita museot myyvät asiakkailleen ja miten se vastaa siihen mitä asiakkaat museolta hakevat. Mikä saa asiakkaat palaamaan museoon ja mainostamaan museota muilla ihmisille? Kysymyksiin on museoiden taholta määriteltä monta vastausta. Museoilla on monia sekä konkreettisia että abstrakteja tuotteita, joiden lisäksi museoilla on monia yhteiskunnallisia tehtäviä. Museoiden ydintuote on konkreettinen näyttely ja abstraktina tuotteenaan museo tarjoaa museokokemuksen. Näiden kautta museo tarjoaa elämyksiä, identiteettejä, tietoa, kulttuuria sekä viihdettä ja vapaa-ajantoimintaa.²¹² Museot kilpailevat resursseista sekä keskenään että muiden vapaa-ajanviettopaikkojen ja elämyksiä tarjoavien yritysten kanssa. Tämän pohjalta valitsin myös kyselyni esimerkkiehdotuksiksi elämyksellisyyden, tiedon, viihdearvon, museaalisen arvon ja alueelliset erot.

Vastauksissa mainitaan monesti elämyksellisyyden tuominen näyttelyyn folkloren avulla tai folkloren mahdollisuus elämysten ja kävijäkokemusten rikastuttamiseen. Folklore mahdollistaa asiakkaalle erilaisia tai erityyppisiä kokemuksia kuin muu esillä oleva materiaali. Vastauksissa ei ilmene, mitä tämä käytännössä tarkoittaa. Uskon kuitenkin sen liittyvän muihin folkloren mahdollisuuksiin, joita esittelen alemmissa kappaleissa. Päättelmänä on se, että mikäli museo haluaa näyttelynsä avulla tarjota asiakkailleen elämyksiä ja pystyttää elämyksellisen näyttelyn, on folklore yksi mahdollinen työkalu tämän tavoitteen toteutukseen.

Elämyksellisyyden lisäksi folkloren katsotaan toimivan näyttelyn tehosteena ja värityskeinona. Folklore täydentää, tuo sisältöä sekä lisäväriä esineisiin ja historian tapahtu-

²¹¹ Kts. Utriainen 2008.

²¹² Esim. Pecoraro 3.4.2008.

miin. Folklore tekee näyttelystä mielenkiintoisen. Historiaa tai muita näyttelyteemoja voidaan siis syventää ja elävöittää folkloren avulla. Esimerkiksi Pohjanmaan museossa historiaa on elävöitetty myös Vaasasta kertovien tarinoiden ja perimätiedon avulla.²¹³ Kymenlaakson museon vastaajan 2 mielestä folklorea voidaan näyttelyssä käyttää ”tuomaan sisältöä, luomaan aikalaiskuvaa ja fiilistä”.²¹⁴ Tämä vastaus kertoo tarkemmin siitä, mitä näyttelyn elävöittämisellä voidaan tarkoittaa. Vastaus osoittaa myös sen, että vastaajan mielestä folklore on oman aikansa tuote, joka sisältää tietoa kertojansa ja esitysjankohtansa aikaisesta elämästä. Lapin museon vastauksessa ollaan vahvasti sitä mieltä, että folklore tuo näyttelyyn autenttisuutta.²¹⁵ Vastaaja todennäköisesti tarkoittaa autenttisuudella samaa aikalaiskuvaa, kuin Kymenlaakson museon vastaaja 1. Tiettyinä ajankohtana kerätty folklore heijastaa aikalaiskuvaa autenttisesti, sillä se ei ole käynyt läpi useiden historiankirjoittajien ja tutkijoiden seula ja kirjoitusprosessia. Tosin suoraan arkistosta tulevaa aineistoakaan tuskin voi nähdä täysin koskemattomana, sillä aineistoon on vaikutettu jo keräämisprosessissa kysymyksenasettelun, valikoinnin ja ylöskirjaamisen vaiheissa. Samoin kertoja on valinnut ”tarinansa” tilanteeseen ja kuulijakuntaan sopivasti, ja mahdollisesti jättänyt jotain osioita kertomatta. Ehkäpä lähimpinä autenttisia aineistoja voidaankin siis pitää äänitteitä tai videotaltiointeja, joissa ainaakaan ylöskirjaajan virheet eivät vaikuta aineiston laatuun. Toisaalta ainakin tutkijoiden on usein tyydyttävä siihen faktaan, ettei aineisto koskaan ole täydellistä ja aineistot ovat silti arvokkaita.

Kanta-Hämeen museon vastauksessa mainitaan, että vaikka museon näyttelyissä ei ole käytetty folklorea, voitaisiin sillä varmasti tuoda näyttelyyn muun muassa kerroksellisuutta.²¹⁶ Vastaaja ei avaa tätä kohtaa enempää, mutta kulttuurin kerroksellisuus on yksi museoissa ja kulttuurintutkimuksessa paljon käytetty termi. Sillä tarkoitetaan erityisesti kulttuurimaisemassa havaittavissa olevaa ajallista kerrostuneisuutta.²¹⁷ Ajallista ja kulttuurista kerrostuneisuutta voidaan havaita myös taiteessa (aiheet ja tekniikat), esineissä (esimerkiksi erilaiset muodot ja maalipinnat) sekä folkloressa (erilaiset aiheet). Toisaalta vastaaja saattaa tarkoittaa näyttelyn eri kerroksia, joita suullisen perinteen lisäämisen kautta saataisiin lisää. Mitä enemmän näyttelyssä on kerroksia, sitä monipuolisempi ja

²¹³ TKU/O/14/1:14.

²¹⁴ TKU/O/14/1:10.

²¹⁵ TKU/O/14/1:12.

²¹⁶ TKU/O/14/1:4.

²¹⁷ Kts. esim. ”Kulttuuriympäristö”. Rakennusperintö.fi www -sivu.

<http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/#kulttuuriymparisto.> (18.3.2014).

elämyksellisempi se on.

Tärkeinä folkloren näyttelyyn tuomina aspekteina vastauksissa nousivat esiin inhimillisyys ja elävyys. Folkloren nähtiin tuovan näyttelyyn lisää inhimillistä ulottuvuutta, tunnepuolta sekä tietoa elävästä elämästä. Folkloren avulla voidaan siis nostaa esiin ihmistä ilmiöiden takaa ja tuoda aihetta lähemmäksi tavallista ihmistä. Folklore antaa erilaisen kuvan menneiden aikojen ihmisistä ja heidän elinolosuhteistaan, kuin mitä saataisiin vain esineistä ja kuvista. Näyttelyn elävöittäminen folkloren avulla voi perustua myös siihen, että sen kautta voidaan konkretisoida menneisyyden ihmisten elämää ja mentaliteettia. Mielenkiintoinen huomio oli Pohjois-Pohjanmaan museon vastaus, jossa yhdeksi folkloren mahdollisuudeksi mainittiin yksilöllisyyden esiin tuominen.²¹⁸ Vaikka folklore onkin yhteisesti jaettua perinnettä, on siinä aina myös yksilöllinen taso. Jokainen kertoja muuntelee kertomustaan ja näkee sen merkitykset eri tavoin omista elämäkokemuksistaan lähtien. Kertojalla on myös aina jokin henkilökohtainen sekä yhteisöllisesti jaettu syy kertoa tarinansa.²¹⁹

Keski-Suomen museon vastaaja kertoo käyttävänsä folklorea näyttelyn kerronnallisuuden elävöittämiseen: "Tietoisella tunnetun riiminosan ymppäämisellä kontrastiseen kerrontaan pyrin elävöittämään kerrontaa."²²⁰ Vastaaja viittaa vastauksessaan näyttelytekstien riittelyyn ja niiden humoristiseen puoleen. Nämä seikat osoittavat mielestäni sen, että vastaaja kokee kykenevänsä folkloren keinoin tuomaan näyttelyyn taiteellisuutta. Erityisesti runomittaan riittelyä ja humoristisesti kirjoittamistahan voidaan pitää sanataiteena. Folkloren taiteellista puolta ei muissa vastauksissa tullut esiin. Näkisin sen silti osaltaan liittyvän erityisesti selvästi folkloreksi tunnistettaviin tuotteisiin, joita myös tuotetaan erityisissä esiintymistilanteissa.²²¹

Tornionlaakson museon vastauksessa todetaan, että "[f]olklore voi sisältää tietoa mutta ei ole ykköslähde vaan antaa mausteen asiaan"²²² ja Kymenlaakson museon vastauksessa 2 puolestaan, että "[s]e on näyttelyn sisältöä rikastuttava ja tukeva elementti."²²³ Folkloren katsotaankin tuovan tietoa asiakasläheisesti, mahdollisesti joitain asiakkaita kiinnostavammassa muodossa, ja mahdollistavan pehmeämmän lähestymistavan asiaan.

²¹⁸ TKU/O/14/1:16.

²¹⁹ Kansankertojista: Siikala 1984.

²²⁰ TKU/O/14/1:7.

²²¹ Vrt. Ben-Amosin performanssiteoria: Ben-Amos 1972.

²²² TKU/O/14/1:21.

²²³ TKU/O/14/1:10.

Täten siis myös asiakaslähtöisyys on vastaajien mielestä tärkeä asia ja folkloren katsotaan osaltaan mahdollistavan näyttelyn suunnittelun asiakasläheisesti. Esimerkiksi Kymenlaakson museossa folklore on:

elämyksellisesti osana vuorovaikutteista näyttelyosiota (kelirikkoalus, kii-toreki), johon osa tarinoista myös suoraan liittyy. Kokonaisuus on siis elämyksellinen, museaalinen ja valittujen tarinoiden perusteella myös viih-teellinen.²²⁴

Vastauksesta nousee esille sana vuorovaikutteinen, minkä koetaan olevan yksi hyvän näyttelyn kriteeri. Vuorovaikutteisessa näyttelyssä museovieras ei vain katso ja ota sel-laisenaan vastaan näyttelyn esittämää tietoa, vaan hän pääsee kokeilemaan eri asioita, oppimaan eri tavoin ja mahdollisesti jopa muokkaamaan tietoa itse. Museovieras ei siis ole vain katsoja, vaan myös kokija ja vuorovaikutuksessa muiden kanssa näyttelypeda-gogisin keinoin. Lapin museon vastauksessa mainitaan, että folkloren kautta voidaan luoda pehmeämpää lähestymistapaa aiheeseen.²²⁵ Tämä voi tarkoittaa sitä, että suullista perinnettä lisäämällä näyttely ei ole pelkkää tutkimustietoa ja vuosilukuja sisältäviä tekstejä ja esineitä, vaan siinä on kolmas mahdollisesti kävijältä vähemmän ponnisteluja vaativa kerros.

Näyttelyiden viihteellisyys on mitä suuressa määrin asiakaslähtöisyyttä. Folkloren viih-teellinen aspekti jakoi vastaajien mielipiteitä. Joissain vastauksissa viihteellisyttä ei mainittu lainkaan tai sitä ei tuotu näyttelyyn ainakaan folkloren avulla. Joissain vastauk-sissa huumorin ottamisen osaksi näyttelyä todettiin olevan satunnaista. Sen sijaan osalle vastaajista viihteellisyys nimenomaan oli yksi tärkeimmistä aspekteista folkloren valitsemiseksi ja ottamiseksi osaksi näyttelyä. Esimerkiksi Kymenlaakson museossa tarinat on nimenomaan valittu siten, että ne tuovat myös viihteellistä puolta.²²⁶ Pohjois-Karjalan museosta kerrotaan, että suullisen perinteen materiaaleilla on erityisesti lapsille suunnatussa näyttelyssä ensisijaisesti viihdyttävä merkitys.²²⁷ Folkloren käyttö viihde-tarkoituksessa onkin varmasti hyvin hedelmällistä, sillä monet folkloren lajit ovat joko suoraan huumoria tai ainakin osaltaan myös viihteellisiä. Lisäksi suullisen perinteen aihepiirit ovat pääasiassa sellaisia, mitkä ovat ihmisiä eniten kiinnostaneet. Monet kiin-nostuksen kohteet ovat samoja vielä tänäkin päivänä.

²²⁴ Kymenlaakson museon vastaus 1. TKU/O/14/1:9.

²²⁵ TKU/O/14/1:12.

²²⁶ Kymenlaakson museon vastaus 1. TKU/O/14/1:9.

²²⁷ TKU/O/14/1:15.

5.1.2. Paikallisuus ja murteet etusijalla

Kyselyssä esittelemäni määritelmän mukaisesti folklore on yhteisöllistä ja suullisesti periytyvää. Folklore on yhteisöllisesti jaettua, vaikka ryhmä voi kokonsa puolesta vaihdella maailmanlaajuisesta yhteisöstä pieneen perhepiiriin.²²⁸ Yhtenä folkloren funktiona nähdään folkloren käyttö identiteettiä rakentavana ja ylläpitävänä elementtinä.²²⁹ Tästä esimerkkinä voi toimia vaikkapa erityisesti vielä tänäkin päivänä elävä kölliperinne eli naapurihuumori, jossa folkloren avulla luodaan rajaa oman paikkakunnan ja naapuripaikkakunnan välille. Itsekin Porista kotoisin olevana tunnen porilaisten ja raumalaisten välillä olevaa kölliperinnettä. Tämä perinne luo myös tiettyjä odotuksia. Olen itse huomannut, että porilaisena minun on automaattisesti odotettu tuntevan joitain raumalaisvitsejä tai ainakin kommentoivan raumalaisten ja porilaisten välisiä eroja. Raumalaisista kerrotut vitsit ovat oikeastaan aika vahva osa porilaista identiteettiä.

Samoja ilmiöitä tuli esiin kyselyni vastauksissa, joissa folkloren katsottiin voivan edustaa yhteisöllisyyttä ja tiettyjä ryhmiä, paikallisuutta tai alueellisuutta, erilaisia identiteettejä ja stereotyyppioita sekä jopa yksilöllisyyttä. Tietyn ryhmän yhteisestä perinteestä esimerkkinä toimii Kymenlaakson Merivartiomuseon merivartiokulttuurista kertova näyttely. Paikallisia piirteitä edustavaa folklorea ovat muun muassa paikalliset sanonnat tai paikalliset kerrontatyylit, sekä kertomukset joissa käsitellään alueelle tyypillisiä asioita.²³⁰ Tarinoissa voi myös esiintyä jokin paikallisesti tunnettu hahmo, jonka ympärille on kasaantunut enemmänkin folklorea. Tällainen on esimerkiksi Tornionlaakson alueen suullisessa perinteessä tunnettu ”Kalkkimaan pappi”, joka on ollut todellinen henkilö ja tehnyt aikoinaan monia pilkkalauluja.²³¹ Esimerkki stereotyyppioihin sekä mahdollisesti myös identiteettiin löytyy myös Tornionlaakson alueen folkloresta. Folkloren kautta museon näyttelyyn on voitu saada tietoa siitä, kuinka alueen ihmiset kokevat olevansa suomalaisia tai ruotsalaisia. Folkloresta saadaan tietoa muun muassa stereotyyppioista, kuten esimerkiksi ”suomalaiset ovat suorია”. Tornionlaakson museon vastaaja myös pohtii, voivatko stereotyyppiat olla osaksi tottakin.²³²

²²⁸ Dundes 1989, 11-13. < Dundes, Alan 1980. Who are the folk? Teoksessa: Dundes, Alan. *Interpreting Folklore*. Bloomington: Indiana University Press.

²²⁹ Folkloren liittymisestä identiteettiin: Dundes 1989, 1-39.

²³⁰ TKU/O/14/1:9.

²³¹ Tähän hahmoon liittyen on Pälvi tehnyt myös väitöskirjan: Rantala Pälvi 2009. *Erilaisia tapoja käyttää kylähullua. Kalkkimaan pappi aatteiden ja mentaliteettien tulkkina 1800-luvulta 2000-luvulle*. Turku: k&h, Turun yliopisto.

²³² TKU/O/14/1:21.

Tornionlaakson museon uuden näyttelyn *Kohtaamisia rajalla* aiheeseen liittyvät kieli, kulttuuri ja identiteetti. Aihe mahdollistaa folkloren tuomisen osaksi näyttelyä yhä vahvemmin. Vastaaja kokeekin, että kieli ja kulttuuri kulkevat käsi kädessä. Paikallista meänkieltä pyritään elvyttämään ja kieleen liittyy aina omanlaistaan suullista perinnettä juuri tällä tietyllä kielellä kerrottuna.²³³ Nimenomaan folkloren liittyminen kieleen ja murteisiin sekä alueellisiin eroihin paikallismurteissa ja murteellisiin nimiin nousee monissa vastauksissa esille. Museoiden kiinnostus paikallisuuteen liittyy erityisesti siihen, että vastaajina toimivat maakuntamuseot ovat nimenomaan vastuussa oman maakuntansa alueellisen perinteen säilyttämisestä ja esittelemisestä. Museoiden tehtävänä katsotaankin olevan menneisyyden todistuskappaleiden säilyttäminen ja siten myös yhteisön identiteetin sekä ”juurien” muistaja ja esittäjä. Etelä-Karjalan museon vastauksessa todetaankin, että "[e]simerkiksi murteella esitetty aineisto on paikallisille kotoisaa ja matkailijoille mahdollisesti eksoottista tai paikallisuutta lähemmäs tuovaa."²³⁴ Paikallisuus murteineen ja muine alueellisine erikoisuuksineen kiinnostavat siis sekä paikallisia itseään että muualta tulevia turisteja. Samaa mieltä ollaan myös Lapin museon vastauksessa: "Kokemuksemme mukaan myös eri kieli- ja kulttuurialueilta tulevat kävijät kuulevat mielellään paikallisten elämäntapoihin, luontosuhteeseen, selviytymistarinoihin ja uskomuksiin liittyviä tunteja mahdollisimman autenttisessa muodossa."²³⁵ Paikallisuus voikin siis toimia yhtenä museon myyntivalttina, jolla houkutellaan useampia kävijäryhmiä.

Paikallisuus on seikka, joka ei tule esille luvussa 3.2. esittelemissäni folkloren määritelmässä, joiden tarkoituksena on luoda folkloresta yleisluontoinen ja sen koko luonteen kattava määritelmä. Folkloren esiintyminen paikallisesti erilaisena on huomioitu jo kansanrunoudentutkimuksen alkuaikoina. Esimerkiksi Julius ja Kaarle Krohnin kehittänyt maantieteellis-historiallinen menetelmä perustui siihen, että perinne on eri paikkakunnilla erilaista ja toisintoja vertailemalla kyetään selvittämään perinteen syntyapaikat, alkuperäiset muodot ja niiden kehityshistoria.²³⁶ Myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston kokoelmat on ryhmitelty perinnealueittain.²³⁷ Folkloren paikallisia piirteitä on huomioitu sekä aineistojen keräys- ja arkistointivaiheessa että tutkimuk-

²³³ TKU/O/14/1:21.

²³⁴ TKU/O/14/1:1.

²³⁵ TKU/O/14/1:12.

²³⁶ Maantieteellis-historiallisesta menetelmästä esim.: Hautala 1954, 190–197, 241–246; Kuusi 1980, 25–30.

²³⁷ Kansanrunousarkiston perinnealueista: ”Perinnealueet”. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran www -sivusto. <<http://www.finlit.fi/kra/perinnealueet.htm>> (1.5.2014).

sessä. Paikallisuus on tärkeään myös museoille, joiden tehtävänä on esitellä paikallista erityisyyttä. Folkloren rooli paikallisuuden ilmentäjänä on siis tunnustettu ja museoiden on mahdollista löytää eri perinnealueilta kerättyä ja usein kertojan murteen mukaisesti kirjattuja folkloreaineistoja.

5.1.3. Folklore tiedon lähteenä

Elämyksellisyyden, asiakaslähtöisyyden ja alueellisuuden lisäksi yhdeksi folkloren käyttösyiksi vastauksissa mainittiin tieto. Useissa vastauksissa folkloren katsottiin tuovan näyttelyyn tietoa tai lisätietoa. Folklore kautta tieto myös esitetään erilaisessa muodossa kuin sitä muuten näyttelyssä esitettäisiin. Folkloren avulla myös voidaan esittää tietoa asiakasläheisesti ja joitain asiakkaita kiinnostavammassa muodossa. Folklore- tai ylipäänsä arkistoaineistoja käytetään museoissa muun muassa tutkimusmateriaalina, jolloin folkloren tietoa sisältävä aspekti on vahvasti esillä. Minkälaista tietoa folkloreaineistoista kuitenkin voidaan lopulta saada? Esimerkkejä folkloren käytöstä tietoa lisäävänä elementtinä annettiin vastauksissa muutamia.

Lapin museon vastauksessa esitellään, milloin ja miksi folklorea käytetään osana näyttelyä. Folklorea käytetään:

[...] sellaisissa yhteyksissä, joissa se voi selittää olennaisia ilmiöitä, tapahtumia, aineistoja, yksittäisiä esineitä, ihmisen luontosuhdetta, kokemuksia, uskomuksia, toiveita sekä kieli- tai lauluperinnettä [...] jos sillä on sisällöllistä tai muuta merkitystä kokonaisuuden ymmärtämisen, yksittäisen asian tai kävijäkokemuksen syventämisen kannalta.²³⁸

Vastauksesta käy ilmi, että folkloren katsotaan voivan selittää monia erilaisia ihmiselämän ilmiöitä siten, että se voi auttaa museokävijää ymmärtämään joko jonkin yksittäisen asian tai kokonaisuuden. Tätä aspektia siis myös vaaditaan näyttelyyn valittavalta folklorelta. Tiettyyn ajankohtaan ja tapahtumaan liittyvää folklorea esittämällä voidaan valottaa niihin johtaneita syitä ja ajan henkeä eri tavalla kuin pelkällä faktojen kertomisella voidaan. On eri asia vain todeta, että sodassa käytettiin propagandaa ja sen osana folklorea, kuin esittää vielä tämän lisäksi esimerkki tuon ajan folkloresta. Suullinen pe-

²³⁸ TKU/O/14/1:12.

rinne sekä heijastelee että opettaa ja muokkaa kertojiensa mielipiteitä. Koska folklore on yhteisöllistä perinnettä, on yksilön vaikea kääntyä vastustamaan sitä julkisesti. Myös Pirkanmaan museossa on folklorea käytetty kertomaan sota-ajan näkemyksistä: "Esimerkiksi näyttelyssä Tampere 1918 folkloreella ja kertomusperinteellä oli tärkeä rooli punaisten ja valkoisten näkemysten esille tuomisessa."²³⁹ Tässä tapauksessa folklore on siis heijastellut kunkin osapuolen yleisiä käsityksiä toisistaan. Kertomukset varmasti heijastavat osaltaan myös sitä, kuinka näin katkerista asioista voidaan puhua ja mistä kokemuksista on sopivaa kertoa.

Folkloreaineistoista voidaan saada tietoa muun muassa ihmisten normeista ja traditioista, sekä tavoista ja uskomuksista. Vaikka käytettävä aineisto ei vastaisikaan folkloren genrejä, on edellä mainituista asioista kertominenkin suullista perinnettä. Samoin ne ovat yhteisöllisesti jaettua perinnettä, jota myös opetetaan uusille sukupolville. Hyvä esimerkki tällaista tietoa sisältävän aineiston käytöstä on Varsinais-Suomen museon näyttelyssä esitetty "dokumenttifilmi, jossa henkilöt kertoivat, millainen saunan pitää olla ja miten saunassa pitää käyttäytyä ja miten tehdään vasta."²⁴⁰ Filmissä yhdistyy sekä tiedollinen että elämyksellinen puoli. Samoin filmi sisältää sekä suullisesti kerrotua kansatieteellistä tietoa työtavoista että yksilön kokemuksista, yhteisön tavoista, uskomuksista ja mielipiteistä kertovaa folklorea. Filmiä katsoessaan ja kuunnellessaan museokävijä käyttää useampaa aistiaan samaan aikaan sekä saa tietoa, jota voi suhteuttaa omiin kokemuksiinsa ja perinteeseensä.

Tapahutumien ja aikakausien lisäksi folkloren avulla "[j]onkun verran tiettyjä kansan tapoja ja käytänteitä valotetaan esimerkiksi tiettyjen esineiden yhteydessä."²⁴¹ Folklore siis käytetään apuna selittämään esineitä ja ilmiöitä näyttelyvieraille. Saman Päijät-Hämeen museon vastaajan mielestä tämä liittyy siihen, että "[f]olklore tuo usein hyvin käytännöllisiä näkökulmia asioihin. Tätä puolta avaamalla voidaan tuottaa joskus hyvinkin yllättäviä oppimiskokemuksia katsojille."²⁴² Myös Varsinais-Suomen museon vastaajan mielestä folkloren avulla voidaan tuoda esille "miten esinettä on käytetty tai mikä tapa siihen liittyy". Sama vastaaja lisää vielä vastauksessaan:

Kyllä folklore lisää myös tietoa, sillä kertomukset vastaavat tuoteselosteita ja manuaaleja. Tein aikanaan kivityömuseota Vehmaalla ja ilman kivi-

²³⁹ TKU/O/14/1:20.

²⁴⁰ Varsinais-Suomen museon vastaus 2. TKU/O/14/1:23.

²⁴¹ Päijät-Hämeen museo. TKU/O/14/1:11.

²⁴² TKU/O/14/1:11.

miesten kertomaa ei esineitten käytöstä olisi saanut tietoa mistään. Samalla sitten tuli kerätyksi lauluja ja sanontoja, jotka liittyivät teollisuuden-
alaan.²⁴³

Vastaja on siis kerännyt tietoa ammattilaisia haastatteleamalla, ja saanut sekä käytännön tietoa että tietoa alaan liittyvästä suullisesta ja henkisestä kulttuurista. Museoammattilaisten vastauksissa ei pääasiassa eroteltu suullisesti asioista kertomista folkloresta. Tämä johtuu pääosin siitä, että folkloren erottelu puheesta koettiin vaikeaksi. Yksi tapa nähdä ero folkloren ja muun aineiston välillä voisi mielestäni olla se, että folkloreksi lasketaan yksilön ja yhteisön kokemuksiin ja uskomuksiin viittaavat aineistot. Ehkäpä nämä aineistot suurelta osin voidaan nähdä fiktiivisenä, fyysisestä faktasta eroavana, ihmisen henkisestä ja suullisesta luovuudesta kertovana aineksena.

Kaikissa vastauksissa folkloren tietoa sisältävää puolta kuitenkin ei nähty, mistä kertoo myös keskustelu folkloren ja faktatiedon vastakkainasettelusta. Toisaalta folklorea voidaan käyttää tutkimusaineistona tai sen pohjalta voidaan tehdä kokonainen näyttely. Myös folkloristiikan tutkimuksia voidaan käyttää näyttelyn suunnittelussa. Toisaalta joidenkin vastaajien mielestä folkloren nähdään tuovan vain lisätietoa tai maustetta asiaan. Folkloren käyttö tietolähteenä ei siis ole yhtä yhdenmukaisesti tunnustettu, kuin esimerkiksi folkloren käyttö elämyksellisyyden lisäämiseksi. Jotain tietoa folklore kuitenkin selvästi sisältää. On kuitenkin epäselvää, minkälaista se tieto on, mikä on ”faktatiedon” ja folkloren suhde, sekä miten folkloren sisältämä tieto soveltuu museossa käytettäväksi. Näkisin, että myös ”fiktiivisellä” folklorella on paikkansa museossa osoittamassa fyysisten objektien ja tapahtumien taustalla vaikuttavia henkisiä kokemuksia, faktana siitä mihin on oikeasti uskottu ja osoituksena inhimillisestä tarpeesta luoda fiktiivisiä maailmoja ja pohtia todellisuuden rajoja.

5.1.4. Folkloren ja museoesineiden suhteesta

Kyselyni yhtenä kohtana oli kysymys näyttelyesineen ja folkloren suhteesta toisiinsa. Kysymyksen tarkoituksena oli herättää vastaajaa pohtimaan folkloren käyttöä näyttelyssä yhä laajemmalla kannalla. Kysymykseeni olisin voinut lisätä esineiden lisäksi myös kuvat tai muotoilla sen koskemaan folkloren suhdetta kaikkia muita näyttelyn element-

²⁴³ Varsinais-Suomen museon vastaus 2. TKU/O/14/1:23.

tejä kohtaan. Olen kuitenkin kiinnostunut nimenomaan folkloren ja esineen suhteesta, sillä nimenomaan esineet mielletään museoiden ensisijaiseksi vastuualueeksi.

Kysymys on muotoiltu siten, että siihen voi vastata monelta eri kannalta. Joko tästä kysymyksen avonaisuudesta johtuen tai kysymyksen sisällöstä johtuen pari vastaajaa toteaa, etteivät ymmärrä kysymystä. Kymenlaakson museon vastaajan mielestä: ”Folklore ei liity suoranaisesti esineisiin.”²⁴⁴ Pirkanmaan museon vastaajan mielestä folklore ja esineet voivat olla näyttelyssä tasa-arvoisessa asemassa.²⁴⁵ Keski-Suomen museon vastaajan mielestä kysymykseni on liian teoreettinen ja näkökulmani väärä:

Ei noin teoreettiseen kysymykseen voi vastata. Mitähän olette oikein tuummiskelleet ja minkälaisissa näyttelyissä olette kulkenut tällaista kysymystä vääntäessänne. ? ? ? Ei kulttuurihistoriallisia näyttelyitä saa edes ajatella näyttelyesineen ja tekstin dialogina. Kulttuurista arvoa omaava ilmiö kuvataan myös monin muin keinoin: valokuvoin, piirroksin, elävin kuvoin, pienoismallein, havainnollistuksin jne. Koska näyttelyn tulee olla ”juonellinen” kertomus, ei sitä saada edes ajatella pelkkänä esineen ja tekstin dialogina. Ei sitten mitenkään.²⁴⁶

Vastaajan mielestä näyttelyitä ei siis pidä nähdä vain esineinä ja tekstinä. Pohdin kuitenkin, että tarkoittaako vastaaja tekstillä tässä tapauksessa nimenomaan folklorea, vai myös muuta näyttelyssä esillä olevaa tekstiä. Vastaaja kuitenkin esittää hyvän huomion siinä, että näyttely ei rakennu vain esineistä ja tekstistä/suullisesta perinteestä, joten kysymyksen voisi laajentaa koskemaan myös muita näyttelyn elementtejä. Kainuu museon vastaajan mielestä näyttelyesineen ja folkloren “[s]uhde voi olla läheinen tai kaukainen. Joillakin esineillä voi olla paikallinen murteellinen nimitys tai johonkin esineeseen voi liittää sananlaskun tai kansanrunoutta.”²⁴⁷ Vastauksesta käy siis ilmi, ettei folkloren ole välttämätöntä aina liittyä esineeseen, mutta ne myös voivat liittyä toisiinsa.

Joistain vastauksista käy ilmi museoiden esinekeskeisyys. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan museon vastauksessa todetaan:

Autenttinen museoesine on tietenkin näyttelyn keskiössä. Esineet ovat

²⁴⁴ Kymenlaakson museon vastaus 2. TKU/O/14/1:10.

²⁴⁵ TKU/O/14/1:20.

²⁴⁶ TKU/O/14/1:7.

²⁴⁷ TKU/O/14/1:5.

museoiden ja näyttelyiden tärkeintä materiaalia, syy miksi tullaan tutustumaan museoon. Folklore välittää ja täydentää oivallisella tavalla näyttelyesineen historiatietoa (esim. käyttö- ja käyttäjätietoja, tietyn aikakauden elämäntapaa).²⁴⁸

Vastauksesta käy ilmi, että vaikka esineet nähdään näyttelyiden tärkeimpänä elementtinä, on folklorellakin perusteltu paikkansa näyttelyssä esineen historiatietojen täydentäjänä. Tässä, kuten monessa muussakin vastauksessa, esine nostetaan näyttelyn keskiöön. Folkloreä käytetään osana esineen taustatietoja. Folklore tuo esineelle lisäväriä ja arvoa, mutta ei itsenäisenä elementtinä ole arvokas. Folkloreä ei nähdä esineistä erillisenä tapana esitellä näyttelyn teemana olevaa aihetta. Folkloren esineelle tuoma tieto ja lisäarvokkaan eivät kaikkien vastaajien mielestä ole välttämättä kovin arvokasta tai vaikuta esineen museaalisen arvoon kovinkaan paljoa. Esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan museosta vastataan näin:

Riippuu tapauksesta; parhaimmillaan se on täydentävä tai vain yleensä johonkin esineryhmään liittyvä. Joskus kertomus saattaa liittyä juuri esillä olevaan esineeseen eli se on tärkeää kontekstittietoa esineelle.²⁴⁹

Folkloren liittymistä näyttelyesineeseen painotetaan myös Päijät-Hämeen museon vastauksessa, jossa todetaan että se on muiden näkökulmien lisäksi vain yksi näkökulma näyttelyesineeseen.²⁵⁰ Esineisiin liittyvän folkloren joka tapauksessa nähdään olevan aina positiivista. Keski-Pohjanmaan museon vastauksessa todetaankin, että näyttelyesineisiin liittyä toisinaan myös suullista kansanperinnettä, jolloin nostaa esineen arvoa.²⁵¹

Kun osa vastaajista ajattelee folkloren käyttöä näyttelyissä esinelähtöisesti, niin toinen osa vastaajista lähestyy aihetta toisesta suunnasta. Useissa vastauksissa painotetaan sitä, kuinka tärkeää esineeseen liittyvä folklore voi olla sen koko museaalisen arvon kannalta ja vaikuttaa myös esineen valitsemiseen näyttelyyn. Lapin museon vastaajan mielestä:

Monien esineiden museaalinen arvo on suorassa yhteydessä siihen tallentuvaan tarinaan, jossa uskomus- ja symboliarvot, löytö-, käyttäjä- ja käyttötiedot luovat tavanomaisellekin esineelle lisäarvoa, jota ilman se ei ken-

²⁴⁸ TKU/O/14/1:15.

²⁴⁹ TKU/O/14/1:16.

²⁵⁰ TKU/O/14/1:11.

²⁵¹ TKU/O/14/1:6.

ties olisi näyttelyesine.²⁵²

Pohjanmaan museon vastaaja on asiasta samaa mieltä:

Näyttely- (ja ylipäätään museo)esineisiin liittyy hyvin vahvasti tarinallisuus. Kun esine tulee museon kokoelmiin, kaikki siihen liittyvät tiedot kirjataan mahdollisimman tarkasti. Hyvät konteksti/provinienssitiedot lisäävät museoesineen arvoa. Jos esineeseen liittyy joku tarina tai perimätieto, se pyritään kertomaan myös näyttelyssä (teksteissä tai opastuksessa).²⁵³

Folkloren arvo suhteessa esineeseen näyttäytyy monissa vastauksissa tiedon lisääntymisenä ja kontekstitietojen laajentumisena. Esimerkiksi Varsinais-Suomen museon vastauksessa 3 todetaan, että "[j]oskus voi esineen tausta olla tärkeämpi kuin sen visuaalisuus tai historiallinen merkitys."²⁵⁴ Saman vastaajan mielestä toinen arvoa lisäävä piirre folkloressa on sen elävyyteen liittyvä aspekti: "Toisinaan synnyt syvät antavat elävyyttä vaikkapa nykyesineelle." Varsinais-Suomen museon vastaaja 1 nostaa esille mielenkiintoisen näkökulman folkloren ja esineen kontekstitietojen suhteesta:

On hyvä muistaa, että aika monen museoesineen joskus luettelointitietoihin kirjoitettu tai ainakin suullisesti kulkeva tieto on iteasiassa folklorea. Esim. keksiaikainen pöytä, joka on Turun linnan kuninkaansalissa. Sen historiasta on periytynyt tieto jonka mukaan se on toiminut ruumislautana. Tätä tarinaa olen itsekin useasti kertonut, kunnes ilmaantui henkilö joka muisti pöydän olleen kotitalossaan lihanleikkauspöytänä.²⁵⁵

Tässä tapauksessa kontekstitiedot ovatkin olleet folklorea eivätkä faktatietoa. Tieto pöydän alkuperästä ruumispöytänä on varmasti ollut esineen arvoa nostava asia. Lisäksi se on ollut niin kiinnostava asia että sitä on kerrottu myös museovieraille. Pohdinkin, että onko uusi tieto pöydän käyttötarkoituksesta vähentänyt sen museaalista arvoa. Entä mistä ”historiasta periytynyt tieto” on alun perin peräisin, miksi se on syntynyt ja olisiko siinä kuitenkin myös jokin osa totta? Ainakin esimerkki kertoo jotain ihmisistä ja heidän mielenkiinnonkohteistaan ja arvoon nostamistaan asioista.

Varsinais-Suomen museon vastaajan 2 mielestä "kertomukset tekevät esineistä ainutlaa-

²⁵² TKU/O/14/1:12.

²⁵³ TKU/O/14/1:14.

²⁵⁴ TKU/O/14/1:24.

²⁵⁵ TKU/O/14/1:22.

tuisia". Vastaaja osoittaa esimerkkien kautta, kuinka esineeseen liittyvä folklore voi olla jopa tärkein peruste ottaa esine mukaan näyttelyyn:

Esineeseen liittyvän folkloren tunteminen lisää esineen arvoa ja voi antaa näennäisesti arvottomalle esineelle arvon. Sika-Kyöstin pyssy saattaa sinänsä olla ihan tavallinen, mutta kun siihen liittyy tarina, esine laitetaan näytteille Kauhukierrosten ajaksi. Kirkon oven koristeellinen hela voisi olla mikä tahansa hela, mutta kun kerrotaan, että sen takoja oli nainen, joka oli tappanut lapsensa, kuulijat katsovat helaa kauhunsekaisin ilmein. Naisen kuolemantuomio peruttiin, kun hän takoi kirkon oveen saranat.²⁵⁶

Vastaus on myös siksi erittäin kiinnostava, että siinä käytetyt esimerkit on helposti tunnistettavissa folkloreksi eli tässä tapauksessa yksittäisiksi kertomuksiksi. Monissa vastauksissa puhutaan yleisesti vain aineistoista, haastatteluista tai kerronnallisuudesta ja teksteistä. Esimerkkejä tiettyjen genrejen liittymisestä tiettyihin esineryhmiin löytyy vastauksista kuitenkin muutamia. Esimerkiksi Lapin museon vastauksessa kerrotaan, että "[k]alevalaista runoutta voidaan käyttää jo joihinkin esihistoriallisten artefaktien yhteydessä."²⁵⁷ Folkloren yksi arvo näyttelyesineeseen liittyen syntyy siitä, että se voi auttaa kävijää ymmärtämään esinettä paremmin. Etelä-Karjalan museon vastauksessa asiasta kirjoitetaan näin: "Folklore voi antaa näyttelyesineelle tarinan ja on siten museaalisesti arvokasta. Folklore voi myös avata näyttelyesineen symbolista arvoa asiakkaalle paremmin kuin tavallinen näyttelyteksti."²⁵⁸

Folkloren ja esineen välisen suhteen tarkastelu voitaisiin laajentaa koskemaan myös kuvia, rakennuksia ja paikkoja. Tästä näkyy myös esimerkkejä vastauksissa. Lapin museon näyttelyssä olevan Talojen tarinat -kuvaliittymän kiinteistöt saavat kuvien ja tekstin kautta käyttöhistorian.²⁵⁹ Myös Varsinais-Suomen museon 2 näyttelyssä folklorea on käytetty selittämään paikan ja rakennuksen alkuperää: "Tonttuja! -näyttelyssä (suunnittelija Arja Hyvönen) oli kuva rakennuksesta ja vieressä oli selostus, mistä Tonttumäki on saanut nimensä."²⁶⁰ Mielenkiintoista olisikin tutkia, liittykö museoiden käyttämä folklore nimenomaan johonkin fyysiseen, kuten esineeseen tai paikkaan, ja minkälaista folklorea niihin liittyy.

²⁵⁶ TKU/O/14/1:23.

²⁵⁷ TKU/O/14/1:12.

²⁵⁸ TKU/O/14/1:1.

²⁵⁹ TKU/O/14/1:12.

²⁶⁰ TKU/O/14/1:23.

5.2. Tarvitaanko folklorea?

Folklorella voi olla näyttelyssä monia eri merkityksiä. Erilaisilla folkloren muodoilla on erilaisia merkityksiä ja erilaista käyttöä näyttelyssä. Usein käytetyllä folklorella on useita eri merkityksiä samaan aikaan. Folklorella voi olla samanaikaisesti sekä tiedollinen, elämyksellinen, yhteisöllinen, historiallinen, viihteellinen että näyttelyn kerrontatapaa monipuolistava merkitys. Tärkeä mahdollisuus folkloren tuomiseen näyttelyyn liittyy siihen, että folklorea on mahdollista esittää äänenä. Ääntä tuomalla kyetään monipuolistamaan näyttelykokemusta, joka yleensä perustuu pääasiassa näköaistiin. Kysymykseeni siitä, miten folkloren puute näkyy näyttelyssä, vastaajat vastasivat folkloren merkityksiin liittyviä teemoja mukailen. Folklore nähtiin taustatietona, jolloin "[f]olkloren puute näkyy mielestäni selvimmin ns. esinenäyttelyissä, joista puuttuu taustatiedot."²⁶¹ Myös Pohjois-Savon museon vastauksessa todetaan, että "[a]rkistoaineiston avulla on mahdollista kertoa teemasta ilmiönä ei vain yksittäisistä teemaan liittyvistä esineistä."²⁶² Samoin folkloren inhimillinen ja mikrohistoriallinen taso tunnustettiin. Pohjois-Pohjanmaan museon vastauksen mukaan "[p]uute näkyy siinä, että näyttely on silloin yleisemmällä tasolla, ei niinkään mikrohistoriallinen eli ihmisen elämään lähelle menevä."²⁶³ Folkloren tietoa tuottavaa ja toisaalta myös näyttelyä monipuolistavaa puolta kommentoidaan Lapin museon vastauksessa:

Ilman folklorea näyttelyiden autenttisuus/uskottavuus/kerronnallisuus kärsivät. Suullisten/kirjallisten perinne-elementtien puuttuminen tekee tekstistä ja näyttelyhabituksesta latentin/steriilin, eikä sellainen yleensä ole eduksi kulttuurihistoriallisissa aiheissa.²⁶⁴

Vastaaja kertoo käsittelevänsä folklorea laajana käsitteenä. Pohjois-Karjalan museossa ollaan sitä mieltä, että "[f]olkloren puute köyhdyttää museon ohjelmatarjontaa."²⁶⁵ Keski-Suomen museon vastaaja painottaa, ettei folklorea tulisi hänen mielestään painottaa liikaa: "Mikä ihmeen folkloren puute? Vielä keran: folklorella ei voi eikä saa olla mitään arvollista esisijaa tai etuoikeutta tietolähteenä."²⁶⁶ Folkloren kulttuurihistoriallisten maakuntamuseoiden toimialaan osoittaa Kainuun museon vastaus, jossa todetaan suo-

²⁶¹ Varsinais-Suomen museon vastaus 3. TKU/O/14/1:24.

²⁶² TKU/O/14/1:8.

²⁶³ TKU/O/14/1:16.

²⁶⁴ TKU/O/14/1:12.

²⁶⁵ TKU/O/14/1:15.

²⁶⁶ TKU/O/14/1:7.

raan: "Onhan se puute, jos perusnäyttely ei esittele alueen kansanmusiikkia, kansanroutta tai muuta kertomaperinnettä."²⁶⁷

Folkloren käyttö museoiden näyttelyissä ilmenee siis elementtinä, jota ilman museon toiminta ja näyttelyt toimivat hyvin, mutta jonka käyttö tuo arvokasta lisää ja monipuolisuutta. Jotkut näyttelyiden aiheet koskevat suoraan suullisen perinteen eri aiheita ja lajeja, jolloin niiden käyttöä näyttelyn materiaalina ei voida välttää. Jos nähdään folkloren olevan erottamaton osa ihmisten kulttuuria sekä puhetta ja vaikuttavan käyttäytymiseen, on se aina vaikuttamassa kulttuurihistoriallisen näyttelyn taustalla. Toisaalta puhuttaessa folkloren ottamisesta osaksi näyttelyä on kuitenkin ehkä hedelmällisempää tarkastella yksittäisten genrejen tai tietyn tyyppisen aineiston käyttöä, kuin pohtia sitä missä menee raja folkloren ja muun inhimillisen käytöksen välillä. Folkloren ottaminen osaksi museoiden näyttelyitä on yksi keino vastata nykypäivänä museoihin kohdistuviin odotuksiin. Jos maakuntamuseoiden tehtävänä on oman alueensa kulttuurin säilyttäminen ja esittely, on alueen suullisen perinteen huomioimattomuus perusteetonta. Folklorea löytyy lähes kaikkiin aiheisiin liittyen arkkitehtuurista siivoamiseen, mutta aineistojen löytäminen joihinkin aiheisiin liittyen on varmasti haasteellisempaa kuin toisiin. Kuitenkin esimerkiksi arkkitehdin lempisananlaskun tai kansan kommenttien kertominen osana arkkitehtuuria esittelevää näyttelyä tuo sille aivan uuden ja kävijöitä kiinnostavan ulottuvuuden. Esillä ei silloin välttämättä ole fyysinen tai tutkittu faktatieto, vaan esimerkki inhimillisestä luovuudesta sekä tavasta käsitellä ja tuoda esiin henkisiä kokemuksia.

²⁶⁷ TKU/O/14/1:5.

6. YHTEENVETO

Folkloren käyttö museoissa on tärkeä tutkimuskohde ja tutkielmani folkloren käytöstä Suomen maakuntamuseoiden näyttelyissä on sekä tuonut paljon tietoa aiheesta että synnyttänyt jatkokysymyksiä. Folkloren, folkloristiikan ja museoiden yhteyksien tutkimiselle on perusteet niin historialliselta kuin nykypäivänkin kannalta. Museoinstituution ja folkloristiikan yhteiset juuret 1800-luvun romanttisessa ilmapiirissä ovat kiinnostava ulottuvuus. Alojen eriytymiseen löytyy syitä niin folkloristiikan eli entisen kansanroutudentutkimuksen varhaisten kiinnostuksenkohteiden ja näkökantojen rajoittuneisuudesta kuin myös museoiden suuntautumisesta vahvasti esineelliseen kulttuuriin. Monen vuosikymmenen jälkeen yhteistyötä on näkyvissä siten, että folkloristit ovat kiinnostuneet museoalasta ja museoissa puolestaan on havahduttu toiminnan laajentamiseen monin eri tavoin. Myös kyselyvastaajien kommentit, joissa oltiin kiinnostuneita aiheesta tai toisaalta myös ne kommentit, joissa aihetta vastustettiin suoraan, antavat perusteen aiheen tutkimiselle. Tutkimukseni perusteella voin todeta mielipiteiden eroavan todella paljon eri museoammattilaisten ja siten myös eri museoiden kesken. Jo tämä antaa syyn tutkia aihetta vieläkin pidemmälle ja tuoda aihetta yhä enemmän esille, jotta mielipiteet voitaisiin muodostaa tai niitä voitaisiin mahdollisesti muuttaa oman kokemuksen ja koulutuksen lisäksi myös tutkimustietoon ja muiden ammattilaisten kokemuksiin perustuen.

Selvitin folkloren eli suullisen ja henkisen perinteen käyttöä Suomen maakuntamuseoiden näyttelyissä. Olen esitellyt folkloren määritelmien muotoutumista folkloristien keskusteluissa ja selvittänyt, mitä kyselyvastaajat folklorella tarkoittavat. Myös museo instituutio toimintatapoineen ja lähtökohtineen on esittelyn kohteena, sillä museoiden toimintatavat erityisesti näyttelyntuottamisen suhteen ovat tärkeä konteksti tutkimukseni kannalta. Folkloren tuominen näyttelyyn on mahdollista vain, jos sopivia aineistoja on saatavilla. Se mistä aineistoja saadaan ja miten niitä valikoidaan sekä muokataan näyttelyyn sopivaksi, ovat kiinnostavia kysymyksiä. Näyttelyn aiheeseen liittyvällä folklorella voidaankin tuoda esille monia asioita, joita ei esineiden, kuvien tai tavallisen näyttelytekstin avulla voitaisi tuoda. Lisäksi museoammattilaisten suhtautuminen folklorean ja folkloristiikkaan vaikuttavat folkloren huomioimiseen osana museoiden toimintaa. Museoalalla on käyty keskustelua folkloristiikan kuulumisesta museoaineisiin, mutta yhteistä linjaa ei ole vielääkään saatu sovittua.

Folkloren määritelmiä tarkasteltaessa käy selväksi, ettei sen määrittelemisen ole lainkaan yksioikoista. Folkloren määritelmä, jonka minä kyselyssäni esitin, on tutkimuskäyttöön laadittu operationaalinen määritelmä. Määritelmän pääkohtien mukaan folklore on suullisesti periytyvää, anonyymiä, yhteisöllistä, kansanomaista ja kaavamaisista aineista. Tämä määritelmä ei kuitenkaan kykene tiivistämään sitä, mitä folklore luonnollisesti esiintyvänä ja koko laajuudessaan on. Myöskään folkloren niputtaminen eri perinteenlajeihin ei riitä folkloren määritelmäksi, sillä folklore on paljon muutakin kuin tekstien tai esitystapojen perusteella määriteltävissä olevia yksiköitä. Lisäksi rajanveto eri perinteenlajien välillä on häilyvää. Folklore on nähty toisaalta menneisyydestä jäänteinä säilyneinä perinteinä että toisaalta elävänä, jatkuvassa muutosprosessissa olevana orgaanisena aineksena, joka säilyy ja syntyy yhä uudelleen jokaisen esitystilanteen yhteydessä. Pyrittäessä pois folklorea rajaavista määritelmistä folklore on nähty taiteena, normaalista puheesta eroavana kommunikaation muotona, eräänlaisena esteettisenä toisena kielenä. Yhteisenä piirteenä kaikissa määritelmissä voidaan kuitenkin nähdä, että folklore on jotain erittäin inhimillistä ja yhteisöllisesti jaettua, jota käytetään osana sosiaalista kanssakäymistä. Folklore sisältää paljon tietoa kertojastaan, sillä folkloren aihepiirit määräytyvät sen mukaan, millainen on kertojan fyysinen ja sosiaalinen ympäristö sekä mitkä aiheet yhteisön ihmisiä kiinnostavat. Folklorella voi olla monia funktioita. Sen avulla voidaan jakaa tietoa ja opettaa, käsitellä tunteita, huvittaa, kiusata, flirttailla tai kokeilla sosiaalisesti hyväksytyjä rajoja esimerkiksi tuomalla esiin tabuja. Yhteistä kaikelle folklorelle on myös se, että sillä on aina yhteisönsä, sekä kertojansa että kuulijansa. Yhteisöt voivat olla marginaalisia ryhmiä tai globaaleja internetyhteisöjä, sekä kaikkea siltä väliltä yhteiskuntaluokasta tai asuinpaikasta riippumatta.

Museoammattilaisten vastauksissa folklore näyttäytyi suullisena ja ääneen kerrottuna aineksena, jolla on myös jokin tiedollinen sisältö. Folkloreen myös liitettiin perinteen ulottuvuus. Folklore on kerronnallista ja erityisesti tarinat ovat folklorea. Folkloren erotteleminen muusta aineistosta, kuten muistelu tai haastatteluaineistosta, oli vaikeaa ja sitä pidettiin usein näiden sivutuotteena. Myös folkloren aikaulottuvuudet koettiin vaikeiksi määritellä. Tämä onkin yksi kysymys, joka voidaan nähdä museoiden kannalta tärkeänä folkloren käyttökelpoisuutta pohdittaessa. Museonäyttelyt liittyvät usein johonkin tiettyyn aikakauteen ja teemaan, jolloin myös esitettävän folkloren pitäisi liittyä siihen jollain tavalla. Kahden viimeisen vuosisadan teemoihin folklorea onkin varmasti helposti löydettävissä, mutta tilanne onkin aivan toinen esimerkiksi esihistoriasta puhuttaessa. Muita folkloreen kuuluvia puolia vastauksissa nähtiin olevan musiikki, usko-

mukset ja uskonnollisuus, runous, huumori ja juhlat. Yksi tärkeä huomio, joka vastauksissa nousi, oli folkloren paikallisuus. Jos folklore on yhteisöjen perinnettä, on se usein samalla myös paikallista perinnettä. Folklorea käytetäänkin monesti muun muassa paikallisen identiteetin luomisessa. Maakuntamuseoille, joiden tehtävänä on pitää yllä museotoimintaa ja kulttuuriperinnön sekä kulttuuriympäristön säilymistä omalla toiminta-alueellaan, paikallisuus on erityisen tärkeä aspekti aineistojen valinnalle näyttelyyn.

Folklorea näyttelyihin saadaan ensisijaisesti erilaisista arkistoista, kuten museoiden omista arkistoista tai Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoista. Lisäksi folklorea saadaan museoiden oman keräystyön tuloksena esimerkiksi dokumentoinnin ja projektien yhteydessä. Folklorea saadaan jonkin verran haastatteluaineistoista, kontekstiteidoista ja äänitteistä sekä joskus myös tutkimuskirjallisuudesta. Lisäksi saatetaan jopa hyödyntää museoammattilaisten omaa perinnetietoutta. Museotyöntekijöiden oman perinteen käyttö tai perinnetietous suullisen perinteen osalta onkin mielenkiintoinen ilmiö, jota voisi myös tutkia enemmän. Folkloren koetaan tulevan usein ikään kuin muun materiaalin mukana, jolloin sitä ei ole aktiivisesti valittu osaksi näyttelyä. Joissain voidaan kokea, että käytettävissä olevat resurssit ja toisaalta myös ammattitaidon puute estävät folkloren tallentamista. Jotta folklorea kannattaa ottaa osaksi näyttelyä, täytyy sille löytää oikea paikka näyttelyssä ja yhtymäkohta käsiteltävän aiheeseen. Folklorella täytyy olla jokin funktio, jonka vuoksi sitä haluttaisiin hyödyntää osana näyttelyä. Valintakriteereitä folklorelle voivat olla esimerkiksi aikakausi, huumori ja murre. Toisaalta myös esimerkiksi liian härskit aineistot saatetaan tarkoituksella jättää valitsematta. Folklorea käytetään maakuntamuseoissa sekä pää- että vaihtuvissa näyttelyissä. Folkloren käytön koetaan usein vaativan erityistä tekniikkaa, mikä saattaa rajoittaa sen käyttömahdollisuuksia. Folkloreaineistoja on lähes aina muokattava näyttelyä varten. Yleensä aineistoja editoidaan lyhemmiksi tai äänenä esitettävän materiaalin kuuluvuutta parannetaan. Muokkaamisen toteuttavat pääasiassa museon omat tutkijat. Folklorea tuodaan näyttelyssä esille eniten äänenä. Folklorea esitetään myös tekstinä, jolloin sen koetaan eroavan tavallisesta näyttelytekstistä. Lisäksi folklorea voidaan esittää videon välityksellä. Ongelmia folkloren käytössä koetaan olevan aineistojen saatavuudessa ja käytettävissä olevien resurssien puutteessa. Folkloren käytön koetaan vaativan tutkimusta ja asiantuntemusta, jota museolla ei välttämättä ole. Lisäksi vastauksissa huomautetaan folkloren ongelmallisista aikaulottuvuuksista ja ulkopuolisten arkistojen maksullisuudesta.

Puolet vastaajista kertoi käyttävänsä folklorea museonsa näyttelyissä. Vain kaksi vastaajista kielsi täysin sen, että heidän museossaan käytettäisiin folklorea. Folkloren koettiin sopivan erityisesti kulttuurihistoriallisten museoiden ja maakuntamuseoiden toimintaan siltä osin kuin aineistot vastaavat niiden toiminta-aloja. Joissain vastauksissa folklorea nähtiin vain museon toimintaa täydentävänä alueena tai tarpeellisena vain silloin kun se liittyy museon esineeseen. Yksi syy sille, miksei folklorea käytetä näyttelyissä, on näkemys folkloren ja faktatiedon vastakkaisuudesta. Museoiden tehtävänä nähdään vain faktatiedon esittäminen, jolloin folklorea ei tule kyseeseen. Folkloren näkeminen museoille arvottomana aineksena ja faktan vastakohtana on noussut esiin vastauksissa ilman, että olisin viitannut siihen kyselyssäni. Siksi huomio on erittäin mielenkiintoinen ja vaatisi lisää tutkimusta. Toisaalta toisissa vastauksissa nähdään, että nykypäivänä myös folklorea sisältää museoille arvokasta tietoa. Kiinnostava vastaus kysymykseen siitä, käytetäänkö museossa folklorea, on se, ettei ole aiemmin edes ajateltu sen käyttöä. Tämä osoittaa sen, että asia kannattaa nostaa keskustelun aiheeksi ja museotyössä huomioiduksi asiaksi.

Folklorella koetaan olevan potentiaalia näyttelyn kannalta. Folklorea tuo näyttelyyn elämyksellisyyttä ja inhimillisyyttä. Folkloren kautta museokävijä voi saada erityyppisiä kokemuksia kuin muusta aineistosta. Folklorea täydentää, elävöittää ja tekee omalta osaltaan näyttelystä mielenkiintoisen. Folklorea voi sisältää huumoria, mikä on joidenkin vastaajien mielestä toivottava asia kun taas osa vastaajista sivuutti huumorin täysin. Folkloren koetaan edesauttavan autenttisen aikalaiskuvan luomista. Folklorea on inhimillistä ja sisältää ihmisten tunteita. Folklorella on myös yksilöllinen puoli, joten sen avulla voidaan tuoda esille yksilön kokemuksia. Toisaalta folklorea on yhteisöllistä perinnettä, joten sillä on potentiaalia erilaisten yhteisöjen kulttuurin ja paikallisen identiteetin ilmentäjänä. Paikallisuus voi ilmetä esimerkiksi kertomuksina erilaisista stereotyyppien mukaisista ihmisryhmistä tai paikallisesti tunnettujen hahmojen toimista. Myös paikallisella murteella kerrotut tarinat koetaan tärkeiksi. Folklorea voi sisältää tietoa ja sitä voidaan näyttelyssä käyttää selittämään erilaisia ilmiöitä tai kuvastamaan kertojansa elämää. Folklorea voi myös antaa kontekstityöjälä esineelle. Museoiden esinekeskeisyys tulee esille vastauksissa, jotka koskevat folkloren ja museoesineen suhdetta. Vastauksissa oli tämänkin kysymyksen kohdalla paljon hajontaa. Folkloren suhde esineeseen nähtiin monella eri tapaa. Vaikka jotkut museoista painottivat näyttelyn esinekeskeisyyttä, korostivat monet myös folkloren taustalla vaikuttavaa luonnetta, joka väistämättä muokkaa esineen museaalista arvoa.

Lopputuloksena siis on, että folklorea käytetään museoiden näyttelyissä ja sen käyttöön pitää myös kiinnittää huomiota. Folkloren käyttö vaatii prosessointia ja siten myös resursseja. Näyttely voidaan rakentaa ilman folklorea, mutta folklorella on paljon potentiaalia näyttelyn monipuolisuuden lisäämisessä. Folklorea on usein haastavaa erotella muusta materiaalista, eikä se aina ole tarpeellistakaan. Museoammattilaisilla on erilaisia näkemyksiä folkloresta ja sen soveltumisesta museoihin. Toisaalta folklorea pidetään arvokkaan ja peräänkuulutetaan ammattitaitoa sen käyttämiseksi. Toisaalta folklorea voidaan pitää museoiden kannalta täysin arvottomana ilmiönä. Omasta mielestäni mielihyvä-erot osoittavat sen, että keskustelua ja tutkimusta tarvitaan lisää. Itse folkloristina koen tarvetta perustella, miksi folklorea on arvokasta ja miksi folkloristiikan opinnot ovat muiden museoaineiden rinnalla hyvä pohja museotyölle. Toivon myös tutkimustulosteni puhuvan tämän asian puolesta. Koska aiheesta on hyvin vähän keskustelua taikka tutkimusta, kentällä on paljon potentiaalisia tutkimuskohteita. Asiaa voitaisiin lähestyä esimerkiksi folkloristiikan lähtökohdista tarkastelemalla folkloren tuotteistamista tai museoiden näkökulmasta analysoimalla saatavilla olevan aineiston soveltuvuutta museokäyttöön. Tai sitten voidaan keskittyä vaikkapa yhteen museoesineeseen tai paikkaan liittyvään folkloreeseen. Myös folkloren käyttö museopedagogiikassa tai opastuksissa olisi mielenkiintoinen tutkimuskohde. Entä millaista folklorea juuri tämän yhden museon seinien sisällä säilytetään ja esitetään?

LÄHTEET

Kirjallisuuslähteet

Aarnipuu Petja 2008. *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Abrahams Roger D 1964. *Deep down in the jungle...: negro narrative folklore from the streets of Philadelphia*. Hatboro: Folklore Associates.

Anttonen Pertti 2009. Kulttuurin, perinteen ja perinnön kysymyksiä. *Elore* vol. 16-1/2009. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. 1-6.
<http://www.elore.fi/arkisto/1_09/art_anttonen_09.pdf> (23.3.2014.)

Apo Satu 4.5.2001. *Krohn, Kaarle (1863 – 1933)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
<<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3513/>> (23.1.2014).

Bausinger Hermann 1990. *Folk culture in a world of technology*. Alkuperäinen teos: *Volkkultur in der technischen Welt* (1961). Kääntänyt englanniksi: Ilke Dettmer. Bloomington: Indiana University Press.

Ben-Amos Dan 1982. Perinnelajikäsitteet. Teoksessa: Irma-Riitta Järvinen, Seppo Knuuttila (toim.) *Kertomusperinne: Kirjoituksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta*. 11-28. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Ben-Amos Dan 1972. Toward a Definition of Folklore in Context. Teoksessa: Paredes Américo ja Bauman Richard (toim.) 1972. *Toward New Perspectives in Folklore*. 3-15. Austin: University of Texas Press.

Bendix Regina 2000. Heritage between economy and politics. Teoksessa: Anttonen Pertti, Siikala Anna-Leena, Mathisen Stein R ja Magnusson Leif. *Folklore, heritage politics and ethnic diversity: a Festschrift for Barbro Klein*. 253-269. Botkyrka: Multi-cultural Centre.

Bendix Regina 1997. *In Search of Authenticity: the Formation of Folklore Studies*. Madison: University of Wisconsin Press.

Björkman John 2004. *Museet berättar. Folkloristiska perspektiv på historia och museiutställningar*. Pro gradu- tutkielma. Nordisk folkloristik. Turku: Åbo Akademi.

Bringéus Nils-Arvid 1990. *Människan som kulturvarelse: en introduktion till etnologin*. Stockholm: Carlssons.

DuBois Thomas ja Virtanen Leea 2000. *Finnish Folklore*. Helsinki, Seattle: Finnish Literature Society, University of Washington Press.

Dundes Alan 1989. *Folklore Matters*. Knoxville: University of Tennessee Press.

Gadamer Hans-Georg 2004. *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.

Hatakka Mari 2007. Narratiivisen käänteen vaikutus museoiden toimintaan ja tutkimukseen. *Elore* vol. 14-1/2007. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. 1-10. <www.elore.fi/arkisto/1_07/hat1_07.pdf> (27.3.2014).

Hautala Jouko 1954. *Suomalainen kansanrunoudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heikkilä Tuomas 2005. *Pyhän Henrikin legenda*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heimo Anne, Hovi Tuomas ja Vasenkari Maria (toim.) 2012. *Pyhä Urho: fakeloesta folkloreksi - St Urho: from fakelore to folklore*. Folkloristiikan julkaisuja 2. Turku: Turun yliopisto.

Heinonen Jouko 2010. Kotiseutumuseoiden ja muiden paikallismuseoiden synty. Teoksessa: Pettersson Susanna ja Kinanen Pauliina (toim.). *Suomen museohistoria*. 158-167. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hieta Hanneleena 2010. *Mukautuva museo. Kolmen eurooppalaisen kansanelämämuseon muutostarina 1970-luvulta 2000-luvun alkuun*. Turku: Turun yliopisto. (<https://www.doria.fi/handle/10024/63201>) (15.3.2012).

Kallio Kalle 2007. Museon yhteiskunnalliset tavoitteet. Teoksessa: Kinanen Pauliina (toim.). *Museologia tänään*. 105-131. Helsinki: Suomen museoliitto.

Kirshenblatt-Gimblett Barbara 1998. Folklore's Crisis. *The Journal of American Folklore*. Vol. 111/1998. 281-327.

Knuuttila Seppo 2008. *Entinen aika, nykyinen mieli*. Toimittaneet Piela Ulla ja Vakimo Sinikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1185. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kostet Juhani 2010. Onko suomalaisella museolla aatteellista perustaa? Teoksessa: Pettersson Susanna ja Kinanen Pauliina (toim.). *Suomen museohistoria*. 17-26. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kostet Juhani 2007. Kokoelmien muodostuminen. Teoksessa: Kinanen Pauliina (toim.). *Museologia tänään*. 136-162. Helsinki: Suomen museoliitto.

Kostet Juhani 2007. Museoiden resurssit ja niiden hallinta. Teoksessa: Kinanen Pauliina (toim.). *Museologia tänään*. 93-104. Helsinki: Suomen museoliitto.

Kuusi Matti 1980. Suomalainen tutkimusmenetelmä. Teoksessa: Lehtipuro Outi (toim.). *Perinteentutkimuksen perusteita*. 25-30. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Lauhakangas Outi 2004. *Puheesta ihminen tunnetaan: sananlaskujen funktiot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laurén Kirsi 2006. *Suo – sisulla ja sydämellä. Suomalaisten suokokemukset ja kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lavia Anna-Riikka 2005. Perinteen monet elämät. *Raito - Lapin maakuntamuseon maakunnallinen museolehti* vol. 1/2005. 37-40.

Lehtipuro Outi 2003. Voiko perinnettä kerätä? ”Maailman suurin Kansanrunousarkisto” ja kansanrunoudentutkimus toistensa haastajina. Teoksessa: Laaksonen Pekka, Knuuttila Seppo ja Piela Ulla (toim.). *Tutkijat kentällä*. Kalevalaseuran vuosikirja 82. 13-33. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lehtipuro Outi 1980. Perinteentutkimus tienhaarassa. Teoksessa: Lehtipuro Outi (toim.). *Perinteentutkimuksen perusteita*. 7-18. Porvoo: WSOY.

Lehtonen Tuomas M. S. 2013. Mikä pitää koossa folkloristiikkaa? *Elore* vol. 20-2/2013. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. 77-93.
<http://www.elore.fi/arkisto/2_13/lehtonen.pdf> (28.1.2014).

Linko Maaria 1998. *Aitojen elämysten kaipuu: yleisön kuvataiteelle, kirjallisuudelle ja museoille antamat merkitykset*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja.

Linko Maaria 1994. Kenen museo? Museoideologia ja museoiden merkitys kävijöille. Teoksessa: *Uusi aika. Kirjoituksia nykykulttuurista ja aikakauden luonteesta*. 177-191. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja.

Lonkila Helena 2004. *Peilikäs peilinä – kainuulaisen peilikäsraanun kulttuurisen arvon määräytyminen*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/9827/URN_NBN_fi_jyu-200577.pdf?sequence=1> (27.3.2014).

Matikainen Erkki 2004. Kummitusjutut ja uskomustarinat nuorten perinteessä. *Elore* vol. 11-1/2004. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.
<http://www.elore.fi/arkisto/1_04/mat104.html> (28.3.2014).

Mikkola Kati 2009. *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1251, Tiede. Helsinki: Hakapaino Oy.

Niiniluoto Ilkka 1990. *Maailma, minä ja kulttuuri: Emergentin materialismin näkökulma*. Helsinki: Otava.

Oring Elliot 2012. *Just Folklore: Analysis, Interpretation, Critique*. Long Beach: Cantilever Press.

Pennanen Jukka (toim.) 1977. *Museonäyttelyiden suunnittelua ja tekniikkaa*. Suomen museoliiton julkaisuja 15. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Pentikäinen Juha 1980. Yksilö perinteentutkimuksen kohteena. Teoksessa: Matti Kuusi, Lauri Honko, Leea Virtanen, Juha Pentikäinen ja Lehtipuro Outi (toim.). *Perinteentutkimuksen perusteita*. 185-248. Porvoo: WSOY.

Pöysä Jyrki 2010. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa: Pöysä Jyrki, Järviluoma Helmi ja Vakimo Sinikka. *Vaeltavat metodit*. 331-360. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Saressalo Lassi 1982. Folkloristiikkako museoaineeksi. *Museopolitiikka* vol. 1/1982. 3-5.

Siikala & Siikala 2005. *Return to Culture: Oral tradition and society in the Southern Cook Islands*. FF communications 287. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.

Siikala Anna-Leena 1984. *Tarina ja tulkinta: tutkimus kansankertojista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Simola Matti 1983. *Teemme näyttelyn*. Kiikala: Työväen sivistysliitto.

Taivassalo Eeva-Liisa ja Levä Kimmo 2012. *Museokävijä 2011*. Suomen museoliitto ry. (http://www.museoliitto.fi/doc/projektit_ja_hankkeet/museokavija_2011.pdf) (2.4.2013).

Tarkiainen Kari 24.2.2000. *Porthan, Henrik Gabriel (1739 - 1804)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2599/>> (23.1.2014).

Utriainen Annika 2008. ”Umpikartanosta elämystehtaaksi?” *Museoiden kävijäsuhte elämyksen näkökulmasta Museo-lehdessä vuosina 1995-2005*. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Utriainen Annika 2006. Elämys tulee – onko museo valmis? Pohdintoja museon ja elämyksen naimakaupasta. *Kuriosikabi.net* vol. 1/2006. 1-3. <<http://www.kuriositeettikabi.net/numero1/Elamystulee.pdf>> (4.2.2013).

Uusi-Seppä Niina 2009. *Pyhän Henrikin kappeli, Kokemäki. Rakennushistoriaselvitys*. <<http://www.nba.fi/fi/File/711/pyhan-henrikin-kappeli.pdf> Niina Uusi-Seppä: Pyhän Henrikin kappelin rakennushistoriaselvitys Museovirasto 2009> (25.03.2014).

Vilkuna Janne 2007. Yhteinen kulttuuriperintömme. Teoksessa: Kinanen Pauliina (toim.). *Museologia tänään*. 12-41. Helsinki: Suomen museoliitto.

Virtanen Leea 1991 (1988). *Suomalainen kansanperinne*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Virtanen Leea 1980. Perinteen yhteisöllisyys. Teoksessa: Matti Kuusi, Lauri Honko, Leea Virtanen, Juha Pentikäinen ja Lehtipuro Outi (toim.) *Perinteentutkimuksen perusteita*. 133-184. Porvoo: WSOY.

Virtanen Pekka 2009. Folkloristi museossa. *Elore* vol. 16-1/2009. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. 1-11. <http://www.elore.fi/arkisto/1_09/katsausart_virtanen_1_09.pdf> (27.03.2014).

Zumwalt Rosemary Lévy 1988. *American Folklore Scholarship: a Dialogue of Dissent*.
Bloomington: Indiana University Press.

Internetlähteet

ICOM - Suomen komitea ry:n www-sivusto. <<http://finland.icom.museum/>> (2.4.2012).

Menetelmäopetuksen tietovarannon www-sivusto.

<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/index.html>> (1.11.2013).

Museoviraston www-sivusto.< <http://www.nba.fi/fi/index>> (23.1.2014).

Opetus- ja kulttuuriministeriön www-sivusto. <<http://www.minedu.fi/OPM/?lang=fi>>
(28.11.2013).

Helsingin yliopiston www-sivusto. <<http://www.helsinki.fi/yliopisto/>> (25.4.2013).

Rakennusperintö.fi www-sivusto < http://www.rakennusperinto.fi/fi_FI/#&panel1-1>
(18.3.2014.)

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran biografiakeskuksen www-sivusto.

<<http://www.kansallisbiografia.fi/>> (23.1.2014).

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran www-sivusto. <<http://www.finlit.fi/>> (1.5.2014).

Suomen museoliiton www-sivusto. <<http://www.museoliitto.fi/index.php>> (4.2.2013).

Suomen museoliiton museot.fi www-sivusto. <<http://www.museot.fi/>> (4.2.2013).

Turun yliopiston www-sivusto. <<http://www.utu.fi/fi/Sivut/home.aspx>> (1.3.2014).

Tornion kaupungin www-sivusto. <<http://www.tornio.fi/index.php>> (14.3.2014).

Unescon eli YK:n kasvatusta, tiede- ja kulttuurijärjestön www-sivusto.

<<http://en.unesco.org/>> (28.11.2013).

Valtion säädöstietopankin www-sivusto. <<http://www.finlex.fi/fi/>> (4.2.2013).

Muut lähteet

Lindholm Dan 7.2.2012. Maakunnallisen museoyhteistyön suunnittelu ja toteuttaminen Länsi-Uudellamaalla. Turun yliopiston museologian-oppiaineen *Suunnittelu ja johtaminen museoissa* -kurssi.

Näyttelysuunnittelu -kurssi 2012. Turun yliopiston museologian oppiaineen kurssi. Vastuuopettaja: Sirkku Pihlman.

Pecoraro Maria 3.4.2008. *Myykö museo? Tunneimme vierailijamme – palvelemme kohteita oikein? Markkinoinnin näkökulma*. Dia-aineisto. Jyväskylän yliopiston museologian opiskelijoiden ainejärjestö Diaario ry:n 3.–4.4.2008 järjestämä valtakunnallisen museologian seminaarin *Mitä museo myy?*

<http://groups.jyu.fi/diaario/seminaari2008/luennot/080403_02_PECORARO.pdf>

(28.3.2014).

Peltoniemi Hannu (piirtänyt) ja Pohjanmaan museo 1993. *Olipa kerran museo... Pohjanmaalla*. Vaasa: Pohjanmaan museo.

Pihlman Sirkku 14.03.2012. Suullinen tiedonanto. Tutkija Sirkku Pihlman on Turun yliopiston museologian oppiaineen opetuksen suunnittelusta ja koordinoinnista vastaava henkilö.

TUTKIMUSAINEISTO

Kyselyvastaukset on arkistoitu Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistoon. Aineistot ovat myös tutkijan hallussa.

Kyselyvastaajat ja arkistointitunnus:

1. Etelä-Karjalan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:1.
2. Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:2.
3. Keski-Uudenmaan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:3.
4. Kanta-Hämeen maakuntamuseo. TKU/O/14/1:4.
5. Kainuun maakuntamuseo. TKU/O/14/1:5.
6. Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:6.
7. Keski-Suomen maakuntamuseo. TKU/O/14/1:7.
8. Pohjois-Savon maakuntamuseo. TKU/O/14/1:8.
9. Kymenlaakson maakuntamuseo vastaus 1. TKU/O/14/1:9.
10. Kymenlaakson maakuntamuseo vastaus 2. TKU/O/14/1:10.
11. Päijät-Hämeen maakuntamuseo. TKU/O/14/1:11.
12. Lapin maakuntamuseo. TKU/O/14/1:12.
13. Länsi-Uudenmaan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:13.
14. Pohjanmaan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:14.
15. Pohjois-Karjalan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:15.
16. Pohjois-Pohjanmaan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:16.
17. Itä-Uudenmaan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:17.
18. Satakunnan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:18.
19. Etelä-Savon maakuntamuseo. TKU/O/14/1:19.
20. Pirkanmaan maakuntamuseo. TKU/O/14/1:20.
21. Tornionlaakson maakuntamuseo. TKU/O/14/1:21.
22. Varsinais-Suomen maakuntamuseo vastaus 1. TKU/O/14/1:22.
23. Varsinais-Suomen maakuntamuseo vastaus 2. TKU/O/14/1:23.
24. Varsinais-Suomen maakuntamuseo vastaus 3. TKU/O/14/1:24.

Liite 1. Kysely

Kysely folkloren käytöstä museoissa

Edessänne on kysely, jonka tarkoituksena on kerätä tutkimusaineistoa otsikon aiheeseen liittyvää folkloristiikan pro gradu – tutkielmaani varten. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää folkloren käyttöä suomalaisissa museoissa. Museoiden toiminnassa keskityn näyttelyihin. Kohteikseni valitsin maakuntamuseot, sillä toivon saavani kattavan kuvan koko Suomen tilanteesta ammattimaisten museoiden osalta. Toivon tutkielmani kiinnostavan monia kulttuurialan toimijoita sekä tuovan heidän käytettäväkseen uutta kiinnostavaa tietoa.

Minä itse, tutkielman tekijä, olen Turun yliopiston viidennen vuoden opiskelija. Pääai-
neenani on folkloristiikka ja pitkinä sivuaineinani museologia sekä kansatiede. Kulttuu-
rialalle suuntautuvana henkilönä minua kiinnostavat folkloren käyttömahdollisuudet
sekä mahdolliset kehittämistarpeet.

Termillä folklore tarkoitan suullista ja henkistä kulttuuriperintöä, jonka pääpiirteitä ovat
suullinen periytyminen, anonymiteetti, yhteisöllisyys, kansanomaisuus ja kaavamaisuus.
Folklore sisältää usein ajallista kerrostuneisuutta sekä elementtejä kertojan sen hetkises-
tä arkielämästä, yhteisön arvoista ja elinympäristöstä. Folklore en käsitä näyttelyissä
käytettyä kerronnallisuutta, näyttelyä varten keksittyä kertomusta tai historian kerrontaa.

Tietoa vastaamisesta:

Tutkielmani tekstissä tulen viittaamaan yksittäiseen vastaukseen vastaajan tehtä-
vänimikkeellä ja/tai vastaajan edustaman museon nimellä. Itse tekstissä en siis tule
käyttämään vastaajien nimeä. Vastaajien nimet, työnimikkeet ja työpaikka tulevat kui-
tenkin näkymään lähdeluettelossa tutkimusaineistojen kohdalla, ellei toisin pyydetä.

Vastaukset tullaan arkistoimaan Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen arkistoon,
jolloin niitä voidaan jatkossakin käyttää tutkimus- tai opetustarkoituksiin. Vastaamalla
kyselyyn suostut aineistojen arkistointiin. Mikäli tämä ei käy, mainitkaa asiasta vas-
tauksenne alussa.

Kirjoittakaa vastauksenne alkuun vastaajan nimi, työpaikka/museo, työtehtä-
vä/työnimike sekä koulutus. Vastausten pituus ja tyyli ovat vapaat. Numeroikaa vas-
tauksenne kysymyksiä vastaavalla numerolla.

Voitte lähettää vastaukset sähköpostitse osoitteeseen smelin@utu.fi tai vaihtoehtoisesti
postitse osoitteeseen: Ritzinkuja 1 D 18, 20380 Turku. Sähköpostilla vastatessanne lait-
takaa viestinne otsikoksi ”Folklore museoissa”. Voitte kirjoittaa vastauksenne joko suo-
raan sähköpostin viestiosioon tai lähettää sen erillisenä liitetiedostona. Lisätietoja voi
vapaasti kysyä joko sähköpostitse tai puhelinnumerosta: 040 596 2289. Lähettäkää vas-
tauksenne 30.11.2012 mennessä.

Ystävällisin terveisin ja kiitoksin
Sari-Maria Lindqvist

Kysymykset:

1. Käytetäänkö museonne näyttelyissä folklorea? Miksi sitä käytetään /miksi sitä ei käytetä?
2. Koetteko suullisen perinteen kuuluvan osaksi näyttelyä tai muuten museoiden toiminta-alaan? Miksi /miksi ette?
3. Mikä merkitys folklorella on näyttelyssä ja mitä se tuo mukanaan (esim. elämyksellisyys, tieto, viihdearvo, museaalinen arvo, alueelliset erot)? Missä folkloren puute mahdollisesti näkyy?
4. Millainen on folkloren ja näyttelyesineen suhde?
5. Minkälaiset suullisen perinteen lajit ovat edustettuina (esim. kalevalainen runous, kansanlaulut, uskomukset, huumori, nykytarinat)?
6. Miten folklorea tuodaan osaksi näyttelyä (esim. tekstinä, videolla, äänenä)? Liittyykö folkloren käyttöön joitain haasteita?
7. Mistä näyttelyssä käytettävä folklore saadaan (esim. arkisto, esineiden kontekstitiedot, haastattelut, tutkimuskirjallisuus) ja muokataanko sitä ennen näyttelyyn sijoittamista?
8. Pyritäänkö näyttelyyn sijoitettava folklore valitsemaan samalta aikakaudelta kuin näyttelyn esineet/ teema?
9. Muuta aiheeseen liittyvää/ vapaa sana.

Kiitos vastaamisesta!